

B R I E F
OVER DE
REGTVAARDIGMAKINGE
DES
Z O N D A A R S,
DOOR DE
ONMIDDELIJKE TOEREKENING
DER
BORG-GEREGTIGHEID VAN CHRISTUS;

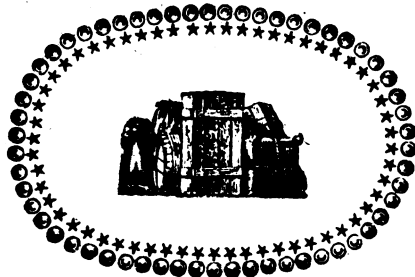
GESCHREVEN DOOR DEN WEL EERW. HEER
A L E X A N D E R C O M R I E,
Ph. Doct. en getrouw Bedienaar des Euangeliums te Woubrugge.

MET EENE VOORREDE OVER DEZELVE STOFFE IN HET LICHT
GEGEVEN DOOR

C. M.

Tweede Druk.

VERMEERDERD MET EEN REGISTER DOOR EENEN LIEFHEBBER
DER WAARHEID.

TE MINNERTSGA,
BIJ **J. BLOEMSMA.** 1832.

VOORREDE

VAN DEN

U I T G E V E R.

Dat 'er een gerechtigheit des geloofs, staande tegen over een rechtvaerdigheit uit de werken, in Gods Woordt geleert wordt, zal niemand, die Paulus brieven, onder behoorlijke inligting, gelezen heeft, in twijffel trekken: en het is zeker, dat die hier op uitkomt, dat zij, die geloofd hebben, uit Gods beloften alle die weldaden van dit en het toekomende leven, welke Godt bij zijn Genade-Verbond om Christus wille aan zijn Volk heeft toegezegd, hoe groot en onwaarschijnlijk voor het vleesch die mogen zijn, onfeilbaar wachten, en met de vrage van een goede conscientie, in vertrouwen van verhooringe, eischen mogen voor den throon Gods, die zijne Bondgenoten in Christus niet kan te leur stellen, maar, al zijn zij zulks onwaardig, om Christus wille zal volbrengen 't geen Hij belooft heeft: waar van onze Catechismus leert, dat een geloovige, die alles wat ons in het Euangelium belooft wordt met een opregt geloove aanneemt, door zijn geloof rechtvaerdig is voor Godt, en een Erfgenaam des eeuwigen levens. Maar zulk een gerechtigheit des geloofs is bij geen godtloozen, die niet bestaan zullen in de vergaderinge der Rechtvaerdigen, maar wel uitdrukkelijk van de beër-

ving van 't Koninkrijke Gods worden uitgesloten; zoo zij niet eerst afgewasschen en geheiligd worden, zoo zij niet gerechtvaardigd worden, in den naam van den Heere Jezus en door Gods Geest. Nu is de vraag, hoe een godtlooze aan zulk een verandering kome? Hier toe zijn alle de natuurlijke vermogens, hoedanigheden, poogingen, niet toereikende, nadematl een godtlooze in zonden en misdaden dood is, en 'er een uitnemende en alles verwinnende grootheid van Gods kragt vereischt wordt om hem te herschep-
pen, te wederbaren, en inwendig in verstand, wil en neigingen geheel te veranderen, zoo dat hij een nieuw Schepzel worde, 't geen het werk des H. Geestes omtrent de uitverkorenen tot de zaligheid is. Maar hoe kan Godt, die door den godtloozen in zijne hoogste Majesteit beledigt is, zijnen H. Geest geven aan zulk eenen die zijn vijand is, en in zijn zondenstaat verbonden legt onder den vloek van Gods onverzaakbare gerechtigheid, waar onder de Wet, als een bedieninge der verdoemenis, alle overtreders, met een onwederroepelijk vonnis, opsluit? of hoe kan de H. Geest in zulk een voorburg der Helle komen wonen? hoe kan Hij dat vervullen met een blijde hoope op de bezittinge der eeuwige gelukzaligheid? ik laat staan, als een Geest der gebeden, zulk eenen leeren, in geloofsvertrouwen van verhooringe, daarom te bidden? Dit doet ons van zelve zien, dat de godtlooze, voor alle inwendige verandering zijner nature, eerst in een andere uitwendige betrekkinge tot God moet gebragt worden, dat is, dat zijne zonden vergeven en zijne boosheit bedekt worden door eene volmaakte gerechtigheit, waar door de eere der gekwetste Majesteit Gods in hare volkomenheit herstelt, en aan beide de uitspraken zijner heilige en onwederroepelijke Wet ten

vollen genoeg gedaan worde: waar toe van de zijde des zondaars geen mogelijkheid zijnde, zoo vloeit hier uit van zelve voort de noodzakelijkheid van den Middelaar, welchen God aan zijne uitverkorenen, na den rijkdom zijner genade, geschonken heeft, die als Borge in hunne plaats treedende, en als de tweede Adam zijn geheele Zaad vervangende en verbeeldende, door volmaakte genoegdoeninge aan de beide eischen der Wet, aan Gods rechtvaardigheid voor de zonde voldaan en een eeuwige gerechtigheit heeft aangebragt, door welke de overtredingen der uitverkorenen, in hun zelfs godtloozen, bedekt; hunne schulden vergeven, den vloek van over hun opgeheven, en zij in de vriendschap Gods en het recht ten leven herstelt worden door Rechtvaardigmakinge; door welke godtlooze, bij persoonsverwisslinge, rechtvaardigheid Gods worden in Christus, even gelijk hij zonde voor hun gemaakt was. Deze Rechtvaardigmakinge is dan de eerste van alle de Weldaden, welke aan de uitverkorenen tot de eeuwige zaligheid geschonken en te koste gelegd wordt, voor alle inwendige verandering hunner nature door den H. Geest, die zonder vergevinge van hun schuld, en opheffinge van den vloek, aan hun niet konde gegeven worden; en wordt daarom de Rechtvaardigmakinge des Zondaars of des Godtloozen genaamt, die op hunne zonden en schulden ziet, voor welke Christus zijn bloed uitgestort heeft en gestorven is, op dat die aan hun vergeven, en zij door zijn bloed mogten gerechtvaardigd worden. Waarom deze Rechtvaardigmakinge niet behoort vermengd te worden met de Rechtvaardigheid, welke een Geloovende, door Christus bloed gerechtvaardigd zijnde, voor Godt in Christus heeft, die in een godtloozen, zoo als gezegd is, niet wordt gevonden; zelfs dan

nog niet, als Gods Geest hem alreeds gebragt heeft onder zaligmakende overtuiging en vernedering door de *Wet*, die voor de rechtvaardigmaking des *Euangeliums* voor uit gaat: ja die in geen sterveling te vinden is, daar geen geloove van de vergeeving zijner zonden, en van zijne herstelling in de vriendschap Gods gewrogt is. *Waar uit het ook onbetwistelijk is, schoon Godt den godtloozen rechtvaardigt door een Richterlijk oordeel bij Hemzelve; het welk bij persoonlijke toepassing, in dit leven, niet anders, nogte elders, wordt uitgesproken dan in het Euangelie-woordt, en door dat Woordt in de herten, dat deze Weldaad hare volkomenheit niet heeft, zoo daar niet bijkome het Geloove der uitverkorenen; het welk de H. Geest, onder de Roe-pinge tot de Genade-goederen, door zijn kragt in de herten werkt: waarom de H. Schriften deze Rechtvaardigmaking volstandig aan het geloove verbinden, waar door het getuigenis dezer genade Gods in Christus, als waaragtig, aangenomen, en aan zig zelve in 't bijzonder toegeigend wordt: waar toe dan ook die Geest de uitverkorenen die tot het gebruik hunner reden zijn gekomen, want ik spreek hier van geen kinderen, op velerlei wijze en langs verscheide trappen brengt. In alle welke werkingen niet de Mensch, maar Godt, en de H. Geest, altijd den voortogt heeft: gelijk dan ook Godt, die den godtloozen rechtvaardigt, dadelijk is, en die gerechtvaardigt wordt, en het getuigenis van de vergevinge zijner zonden ontfangt, in opzigt tot de werkinge Gods, lijdelijk. Uit al het welke dan volgen moet, dat de godtlooze niets doet, of werkt, waar door hij Godt tot zijne rechtvaardigmakinge zoude opwekken of werkzaam maken: het welk daar uit nog klaarder is, dat alle werk des zondaars wordt uitgesloten bui-*

ten de oorzaken der rechtvaerdigmakinge; en het zoo zeker is, dat Godt den godtloozen niet anders rechtvaardigt dan door toerekening en schenking der gerechtigheit van den Middelaar en schuldoovernemenden Borge, in wiens volmaakte gerechtigheit Godt wegens den zondaar voldaan is, dat de H. Geest den geroepenen, beide in het Euangelie-woordt en de Teekenen, niets zoo zeer vertoont, dan Christus aan te brengene of aangebragte verzoening, door overneming en betaling van onze zonden-schuld, op dat wij in Hem vergeving van zonden hebben en gerechtvaardigd zouden worden. Deze Toerekening is geen daad voortvloeyende uit Gods willekeurig Besluit: want hoe souverain Godt ook zij, zoude zijne Souvereiniteit door zijne Rechtvaerdigheit belemmert worden van de zonden des godtloozen in den Rechtvaerdigen te straffen, en den godtloozen in des Rechtvaerdigen gerechtigheit rechtvaardig te houden: maar zij vloeit voort uit Gods Verbond, het welk Godt, in de Persoon des Vaders, met zijnen eigenen en eigenmagtigen Zoon heeft ingegaan in den Raad des Vredes; waar in de Zoon, op den eisch des Vaders, (op dat Gods voornemen na de verkiezinge vast blijven zoude,) aangenomen heeft als Borge te voldoen voor alle die Hem gegeven waren, onder belofte dat zijne Borggerechtigheit aan dezelve zou worden toegerekent, en Hij in haar, en zij met Hem, eeuwig zouden worden verheerlijkt. Hier door is deze toerekening zoo rechtmatig, als de toerekening van Adams eerste misdaad aan alle zijne natuurlijke nakomelingen; waar van de rechtmatigheit niet uit Gods Willekeur, nog uit hunne Afstamminge, maar uit Gods Verbond met hem, Adam, als het Verbondshoofd, en zijn Zaad in hem, is af te leiden. Voorts is deze toerekening

een daad van Gods Oordeel: (een daad die wel moet onderscheiden worden van het oordeel over, en de schattinge van een persoon of daad, in zig zelve aangemerkt, voor zoodanig als die zijn; gelijk Abrahams geloof, en Pinehas iever voor den Heere:) om dat hier de gerechtigheit van den eenen gehouden wordt voor de gerechtigheit van de anderen; gelijk de schuld van anderen voor de schuld des eenen gehouden is: (even als Onesimus schuld voor die van Paulus, door zijne vrijwillige Borgtogt, en Adams schuld voor die van alle zijne natuurlijke nakomelingen, door het vervangen hunner personen in het Verbond waar van hij het Hoofd was.) Door dit Verbond van Godt den Vader met den tweeden Adam, den Zoon, als Hoofd, en zijn Zaad in Hem, opgerecht, en waar van de Voorwaarden door het Hoofd voor en in plaats van zijn Zaad zijn opgenomen en volbragt, is de Vader verbonden de voldoeninge van den Zoon, het Verbondshoofd, aan zijn Zaad toe te rekenen, en die zoo te houden, als of zij zelve alles geleden en voor hunne zonden genoeg gedaan hadden, en alle gehoorzaamheid volbragt hadden, die het Verbondshoofd voor hun volbragt heeft. Vermits nu deze toerekening een daad is van Gods oordeel, agtervolgende den inhoud van het eeuwig Verbond, in den eeuwigen Vrederaad tusschen Godt den Vader en den Zoon, als den tweeden Adam en schuldovernemenden Borge, opgerecht, zoo is dat oordeel in Godt inblijvende eeuwig en onveranderlijk: en nademaal het zelve zijne rechtmatigheit heeft niet uit een willekeurig Besluit, maar uit het Verbond, zoo als gezegd is, zoo moet de eeuwigheit dezer inblijvende daad van Gods oordeel niet maar tot een Besluit, van te zullen toerekenen, bepaalt worden: te minder, om dat deze toerekening in zig zel-

ven, als een inblijvende daad van Gods oordeel, onder het Besluit niet valt; het welk wel verkeert omtrent de Voorwerpen buiten Godt; (en, in dit stuk, de personen bepaalt en van anderen onderscheidt, mitsgaders de middelen verordineert, om die Personen tot den staat der rechtvaardigheid in Christus door het geloof te brengen;) maar niet verkeert omtrent Godt zelve: die nog in zijn Wezen, nog in zijne wijze van Bestaan, nog in zijn Verstand, nog in zijn Wil, nog in eenige zijner Volmaaktheden, nog in iets dat van alle eeuwigheit inblijvende in Hem is; het Voorwerp van zijn Vrij Besluit kan zijn. Om deze reden moet die Toerekening der Gerechtigheit van den Borge en tweeden Adam, (aan zijn voorbepaald en in de eeuwigheit aan Hem gegeven Zaad, uit den eeuwigen Vrederaad herkomstig,) even eeuwig als dat Verbond in Godt gehouden worden; en daarom kan die Toerekening ook niet anders dan onmiddelijk zijn: alhoewel de openbaring daar van in den tijd geschiedt, door de opwekking van den Borge, na zijne volbragte betaling, uit den dood, en door de persoonlijke toeëigening der aangebragte Borggerechtigheit aan elk uitverkorenen op zijnen tijd, in deszelfs rechtvaardigmakinge, in den name of van wegen den Heere Jezus, door Gods Geest: welke openbaringe dezer genadige toerekening geen tweede, het geloof volgende, en dus middelijke toerekening, in onderscheiding der eerste die het geloof voorgaat en onmiddelijk geschiedt, kan genaamt, nog daar voor gehouden worden, 't geen ook zoude aanloopen tegen alle bevattingen van Gods eenvoudigheid en onveranderlijkheit; maar wel voor een schenking, en dadelijk overgaande toeëigening, van het geen in Gods inblijvend oordeel, van de eeuwigheit af, den uitverkorenen toege-

reken is. Hier door wordt de godtlooze bij een overgaande dadelijkheit van Godt gerechtvaardigd in Christus, (en neemt, door den H. Geest bewrogt, teffens deszelfs getuigenis, aangaande de hem voor zijn Persoon van Godt toegerekende Borggerechtigheit, met een opregt geloove aan; waar door hij nu, geloovende, voor Godt in Christus rechtvaardig is; in zulk een zin, als waar in de H. Schrift van Rechtvaardigen, in tegenstelling van Godtloozen spreekt.) Zoo dat de dadelijke Rechtvaardigmakinge van zijn Persoon, in zijn eigen tijd, bestaat in de openbaring en toeëigening van Christus toegerekende Gerechtigheit door den H. Geest, door middel van het Euangelium; en zijne Rechtvaardigheit in het gelovig aannemen en omhelzen daar van, brengende in hem het gevoel van de vergeving zijner zonden, en van het recht, dat hij uit genade voor Godt om Christus wille heeft op alle de zegeningen en zaligheden des Verbonds, door Godt beloofd, en van hem op Gods Woordt geloofd. Waarom ook zulk een gerechtvaardigde, Christus tot zijne gerechtigheit aangenomen hebbende, en zig benaerstigende om door zijn Geest alzo in Hem te wandelen, onder het gevoel van zijne zonden en gebrekkigheden, met gebeden, om genade en vergevinge om Christus wille, tot Godt met vrijmoedigheit nadert, en zig biddende verzekert houdt, dat Godt hem als een godtloozen niet zal afwijzen, maar hem hooren zal, en alles doen geworden wat Hij om Christus wille aan zijn Volk beloofd heeft: 't geen hij ook niet door zijn werken, maar door zig gelovig vast te houden aan de beloften Gods, poogt deelagtig te worden; waar in hij wegens Gods trouwe nooit beschaamt wordt.

Dit is de reine Leere des Euangeliums nopens de Wel-

daad der Rechtvaardigmakinge van den in zig zelfs godtloozen zondaar, en van de Rechtvaardigheid des Geloofs, die hier van het gevolg en uitwerkzel is. Of deze Leere in hare zuiverheid gekent en beleeden wordt bij velen, laat ik aan het oordeel van Verstandigen. Weinige immers staan daar voor: en die 'er voor uitkomen worden gelastert, en hunne woorden en schriften op de schandelijkste wijze verdraait. De menigvuldige Geschriften, hier over telkens uitkomende, zijn bewijzen van het eene en van het andere. Hoe dit twistvuur in deze tijden kragt gekregen heeft door zondige driften, is onnoodig te melden. Het blijkt, dat 'er meer werk gemaakt wordt om het te voeden, dan te dempen: en meest alles, wat, tot nog toe, ter bemiddeling en bevreediging der Partijen, is aangewendt, bragt niets toe dat van goede vrugt was, en maakte zelf de verwijdering grooter. Immers dat is zoo ten opzigt van die twee middelen, welke men bedagt heeft om het verschil te beslissen: waar van het eene is de schifting der enkelvoudige toerekening van Christus Borggerechtigheit in een voorgaande, en een volgende; waarvan de eerste onmiddelijk, maar de tweede, immers volgens sommigen, middelende ons geloove geschieden zoude; mitsgaders de onderscheidinge van deze toerekeningen van Gods rechtvaardigmakend oordeel of vonnis. Terwijl het andere is het plaatsen van de wedergeboorte en de dadelijke vereeniging met Christus door den H. Geest (als door Christus verdiensten voor de uitverkorenen verworven, ofte als uit de Verkiezinge voortvloeiende) voor Gods dadelijke rechtvaardigmakinge in zijn Hemelvuurschaar bij Hem zelve. Door welke twee middelen men

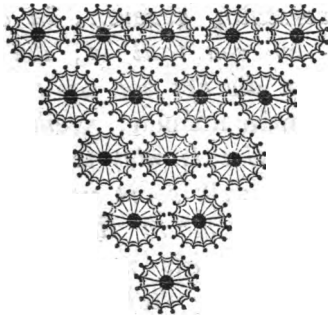
meer toebrenge, om der Kerke afhandig te maken de oude beproefde Leere, (van de rechtvaardigmakinge des zondaars door de onmiddelijke en voorafgaande toerekening van Christus Borggerechtigheit,) dan om den twist, met behoudenis van de Waarheit, neder te leggen. Want tot dat oogmerk wil men onder het woordt Rechtyaerdigmaking niet bevat hebben dat stuk, dat het wezendlijkste in de geheele Weldaad is, zoo dat zonder het zelve geen Rechtyaerdigmaking des zondaars kan begrepen worden; namelijk de toerekening van Christus Borggerechtigheit tot rechtvaardigheit. En wat is het dan, al behoudt men den naam van onmiddelijke toerekening, terwijl men daar van nog veragtelijk genoeg spreekt, zo men de zaak ondermijnt, welke de rechtgevoelende onder dien naam hebben voorgesteld; en als men drijft, dat de vorm, of, gelijk andere spreken, de vormelijke oorzaak die de vorm aan de zake geeft, van deze rechtvaardigmakinge niet is de toerekening van Christus Borggerechtigheit aan den zondaar tot zijne rechtvaardigheit; maar dat die toerekening de grond is van de rechtvaardigmaking, welke de rechtvaardigmakinge vooruit gaat: en als men niet erkennen wil, dat een uitverkoren zondaar, in Gods oordeel, door die toerekening op zulk een wijze rechtvaardigheit Gods in Christus wordt gemaakt, gelijk Hij zonde gemaakt is voor ons; maar dat door Christus voldoeninge voor de uitverkorenen slegts onmiddelijk een recht verworven is om uit en door 't geloove gerechtvaardigt te worden. En terwijl men verder (niet willende of konnende onderscheiden de rechtvaardigmakinge des zondaars van de rechtvaardigheit des Geloofs, die daar van het uitwerkzel is, gelijk de witheid des wands van de witmaking,

volgens Ursinus gelijkenis, of, om bij 't genadewerk te blijven, het kinderlijk recht, dat de aangenomene hebben en bij Godt gebruiken, van Gods aanneming tot Kinderen door Christus, waar uit dat recht ontstaat) geen rechtvaerdigmakinge erkent dan des geloovenden, en door 't geloof van zijne zijde al reeds met Christus vereenigden; en de rechtvaerdigmakinge houdt te zijn een oordeel of vonnis na waarheit over des zondaars tegenwoordigen staat, als die nu door wedergeboorte en geloove dadelijk met Christus vereenigd, en in die vereeniging voor Godt zoo rein is dat 'er geen zonde meer in hem te zien is: 't geen met de uitdrukkingen van de zonden te vergeven, en den godtloozen te rechtvaerdigen, waar door ons die zelve Weldaad wordt te verstaan gegeven, in eeuwigheit niet zal vereffent worden; en een taal is, die men niet verwagten zoude van Lieden die het oor zoo open hebben voor den Scheldnaam van Antinomianen, welken men den rechtgevoelenden opdringt. Het is niet te denken, dat de twistende Broederen door zulk soort van bemiddeling ooit zullen vereenigd worden, maar dat het tot uitersten zal voortgaan: voornamelijk, als men niet ophoudt de Voorstanders van de Leere der Reformatie, in dezen Artikel, hatelijke gevoelens toe te dichten, die de hunne nooit waren, en dezelve als voorstanders en voortplanters van zorgeloosheit en godtloosheit, te lasteren.

De Godtvrugtige Schrijver dezès Briefs heeft gepoogt dit laatste werk te stremmen, met voor zijnen hoog geachten Vriend de zuiverheit zijner Leere open te leggen en te verdedigen. De Ed. Heer, aan wien ze gezonden was, vond goed dezelve aan eenige Vrienden mede te deelen, waar door ik ze ook ben magtig geworden. En dewijl

XII. VOORREDE VAN DEN UITGEVER.

zijn Ed. en andere, neffens mij, oordeelden, dat ze van te veel belang was in dees tijd, om in het duister te blijven, heb ik de vrijheit gebruikt, om ze door den druk voor Gods Kerke gemeen te maken. Ik hoop dat de Wel-Eerw. Heer Schrijver dit mijn bestaan ten beste zal duiden; en dat Gods Volk, door de aandagtige lezing en overweging derzelve, in het geloove der Waarheit, op het eenige fundament Christus, bevestigd en opgebouwt zal worden!

BRIEF

OVER DE

RECHTVAERDIGMAKINGE,

GESCHREVEN DOOR DEN WEL EERW. HEER

ALEXANDER COMRIE,

Ph. Doct. en getrouw Bedienaar des Euangeliums te Woubrugge.

Wel Edele Heer en zeer Hooggeagte Vriend!

Het is bekend, dat, hoe verre men afgeweken is van de Hervormde Leere in deszelfs oorspronkelijke zuiverheit, een ieder bijna zijnen hoorderen zijne gevoelens zoekt aan te prijzen door de heerlijke sententie van Doctor *Luther*, zeggende, dat de Leere van de Rechtvaardigmakinge van den in zich zelfs godloozen zondaar door de toegerekende gerechtigheit van den Borg, *de columna stantis et cadentis Ecclesiae* is; om te toonen, dat het staan of vallen van de Kerk afhangt van het hanthaven en zuiver bewaren van dit Leerstuk, zoo als men uit Godts Woord 'er van geleert en gesproken heeft. Ondertusschen zijn wij in vermoeden gekomen, dat vele, die deze spreuk van *Luther* in den mond hebben, *Lutherus* nooit gelezen hebben, en zijn leere niet verstaan, wijl zij *Luthers* leere bestrijden, drijvende eene nieuwe leer, namelijk, *dat, zoo onze geloofsdadelijkheid niet voorafgaat, 'er geen Rechtvaardigmakinge is;* en dat Godt dan op die daadt, of het geloofsaannemen, den zondaar in zijn eige hooge vierschaar buiten ons eerst de gerechtigheit en de genoegdoeninge Christi toerekent, en rechtvaardigt; of, wijl men niet durft de onmiddelijke toereke-

Spreuk van
Luther.

ninge voor het geloove ontkenen, dat Godt de gerechtigheit Christi wel onmiddelijk toerekent, maar niet tot rechtvaardigen, dat is van schuldt en straf vrij te spreken, en een recht tot het eeuwig leven te geven, maar *tot geloove*, om ons daar op vrij te spreken en te rechtvaardigen. Hoe *Luthers* spreuk op zulken leer kan passen, weet ik niet: maar dit weet ik, dat Doctoor *Luther* tot een basis van zijn geheele redeneringe over dit gewigtige stuk de *surrogatie*, *substitutie*, en waaragtige persoonsverwisseling tusschen de uitverkoorne in hem en den Borg stellende, in de opregtinge van het eeuwige Verbondt en Testament der Genade, hij alle Godts handelingen omtrent den Borg zoo aanschouwt en beredeneert, dat wegens deze *substitutie*, *surrogatie*, of persoonsverwisseling, hoe gij het noemen wilt, even daar door dat de *substitutie* of persoonsverwisseling standt greep, de principale schuldenaar bij God geabsolveert is geworden, en zijn Plaatsvervanger of Verbondts-hoofd, uit kracht van deze persoonsverwisseling voor de REUS, de schuldenaar, de eenige aansprekelijke persoon die geactioneert of aangesproken, en in rechten kan getrokken worden, om voldoeninge van denzelve, met opzigt op alle de hooge eisschen wegens de belediging van de Majesteit Godts door de zonden, te ontvangen. Om hier van overtuigt te worden, heeft UEd. zijn uitbreiding over de Galaten te lezen; in welke hij, boven alle Schrijvers die voor hem gegaan zijn, de eigentlijke kundigheit van de persoonsverwisseling tusschen Christus en de uitverkoornen, als mede de eigentlijke kundigheit van toerekening van Christus Gerechtigheit tot Rechtvaardiging volgens *Paulus*, gegeven heeft.

Zonder reflectie te maken op zoo vele andere gedeeltens van de werken van dezen grooten Doctoor, zal het getoeg zijn UEd alleen een verkorting te geven van zijn verklaringe van het 1 en 14 vers van het derde Kapittel van *Paulus* Brief aan di van Galaten.

Luther aangehaald. Na dat hij *Hieronimus* en de *Sophisten* beschuldigt heeft dat zij deze plaats hadden verdraait, zoo zij zig verbeeldden me een heiligen ijver, om Christus het schandaal niet aan te doen dat hij een vloek zoude genoemt worden; zegt hij, dat *Paulus* zy

ne woorden verstandelyk ingerigt en na waarheit gesproken heeft, zeggende niet dat hy een vloek voor zig zelfs geworden is, maar voor ons; in welk voor ons de nadruk legt. De strafschuldige moeste na de Wet als een vervloekte worden opgehangen. Zulke waren wy: dog Christus heeft op zig genomen alle onze zonden, en daarom heeft hy een strafschuldige moeten worden, en gelyk Jesaias zegt, onder de overtreders getelt worden. Dit hebben de Propheten in den Geest gezien, dat Christus de allergrootste strafschuldige stond te worden, een doodslayer, overspeler, dief, heiligschender, lasteraar, en wat verdere zonden hy als Borge op zig genomen heeft: zoo dat 'er nooit grooter zondaar in de wereld is geweest, om dat hy, een verzoeninge der gansche wereld zynde, nu niet meer is een onschuldige, gelyk hy geboren was, maar een zondaar, dewelke heeft en draagt de zonde van Paulus, een lasteraar en vervolger van Christus, van Petrus een verlochenaar, van David een overspeler en doodslayer; schoon hy die zonden zelve niet begaan heeft. Daarom sluit deeze generale Wet van Moses hem in, en bevat hem, om dat zy hem vindt onder de strafschuldige zondaars, die ook met den wille des Vaders een metgezel der zondaars heeft willen zyn, het vleesch en bloed aangenomen hebbende van die geene die zondaars en moordenaars zyn, waarom de Wet hem als een moordenaar veroordeelt en gedood heeft. Hy zelve is wel onnoozel, als het onbesmette en onbevekte Lam Godts, maar om dat hy de zonde van de wereld draagde, zoo word zyne onnoozelheid door de zonde onderdrukt; en wat voor zonden ook ik, gy, en wy allen gedaan hebben en doen zullen, zyn zoodanig de eigene van Christus geworden, als of hy die zelfs begaan had. Dit hebben de Propheten zeer duidelyk aan den dag gestelt; Jes. 53: 6. Ps. 40: 13. 41: 5. 69: 6. in welke de H. Geest van Christus uitdrukkelyk getuigt, dat hy zonden heeft, hebbende op zig genomen om de persoon van alle de zondaars te vervullen; en dus een verdoemeling is geworden voor de zondaren der gansche wereld. Zoo is dan Christus niet alleen gekruist en gestorven, maar hem is ook door de Goddelyke liefde opgelegd de zonde: de zonde hem opgelegd zynde, komt de Wet, en zegt; een iegelyk zondaar moet sterven: bygevolge indien gy, Christus! wilt Borge blyven, schuldenaar zyn, en de straffe dragen voor de zondaars, zoo moet gy ook dragen de zonde en vloek. Te regt dan brengt Paulus wit Moses, aangaande Chri-

Luther.

stus, die generale wet by: een iegelyk aan het hout hangende is een vloek voor Godt: Christus heeft aan het hout gehangen: by gevolge Christus is een vloek. Dit is een groote troost voor alle vroomen, dat Christus zoo op zig genomen heeft, en aangetrokken en omwonden is in en met myne, uwe, en de zonde van de gantsche wereld, en op hem zien mogen als dragende alle onze zonden. Waar door komen te vervallen de dwalingen aangaande de rechtvaardiging door eigen werken. Want indien het waar is dat wy door de werken der Wet en de Chariteit de zonde uitwischen, dan naemt Christus die niet weg. Maar 't Euangelium leert dat Christus het Lam Godts is, dat de zonden der wereld wegneemt. Zoo is dan de Leere des Euangeliums vol van vertroostingen, makende geen gewag van wets werken, maar van Godts onbegrypelyke liefde jegens ons verlorene menschen, dat namelyk de Barmhartige Vader, als hy zag dat wy door den vloek der Wet onderdrukt wierden, en door onze eige kragten daar van nooit konden verlost worden, zynen eeniggeboren Zoon gezonden heeft in de wereld, en op hem gelegd heeft alle de zonden, zeggende tot dat geliefde Lam; gy zyt Petrus, die loochenaar; Paulus die lasteraar; David die overspeeler, enz. Daar komt de Wet, en zegt, ik vind hem als een zondaar, die op zig genomen heeft de zonden van allen: dienvolgens dat hy aan 't kruice sterve, en dus valt de Wet aan, en doodt hem. Dat geschied zynde is de gantsche wereld gereinigt, en verzoent van alle zonden, bygevolge ook verlost van doodt en alle kwaaden. Terwyl nu de Heere Jesus een Goddelyk en Eeuwig Persoon was, is het onmogelyk geweest dat die in den doodt konde gehouden worden, daarom is hy ten derden dage opgestaan en leeft nu in eeuwigheit, en daar wordt geen zonde meer in hem gevonden, maar enkel gerechtigheit, leven, en eeuwige zegening. Die heugelyke vertooning moeten wy van naby beschouwen, en met een volkomen verzeekert vertrouwen en geloove aangrypen: die dat doet heeft deeze onnozelheit van Christus en zyne overwinninge over den vloek en doodt, hoe groote zondaar hy zyn moege. Dog zulks kan niet verrigt worden dan door het verstand dat door geloof verlicht is: bygevolge worden wy door het geloove alleen gerechtvaardigt, om dat het geloove alleen deeze overwinninge van Christus aangrypt. Tusschen beide zegt Luther nog: Daarom is het anze post roemrutgij uit te breiden den Artikel van de Christely-

ke gerechtigheit, tegens de gerechtigheit des Wets en eige werken; hoewel 'er geen stem of welsprekendheit is, die na waarde kan bevatten, veel min uitspreeken deszelfs grootheid. En wat verder, na dat hij getoont had, dat de overwinninge van den vloek en doodt van de Godtheit van Christus Persoon afhing; zoo dan, die de Godtheit van Christus toehenen, raaken eindelyk de gantsche Christenheit kwyt, en worden geheel en al Heidenen en Turken: bygevolge den Artikel van de rechtvaerdigtnq, gelyk ik dikwyls vermaane, moet men nauwkeurig nagaan, en trayten te kennen; want in dezelve worden verpat alle onze verdere Geloofz- Artikelen, en die behouden en gezond verstaan zynde, zyn de overige ook behouden en onwederspreekelyk.

Wanneer UEd. nu deze verklaringe gelezen hebt, zult gij terstont zien, dat Doctor *Luther* het gewigt van de zuivere bewaringe van deze leere (van de waaragtige Persoonsverwisseling tusschen Christus en de uitverkoorne in hem, als de eenige grond van een weder en weder over toerekening, zoo van hunne zonde aan den Borg tot vloek, als van zijne gerechtigheit aan hen tot rechtvaerdiginge, of tot het worden van de rechtvaerdigheit Godts zelfs in hem, eveneens als hij in haar, dat is haar plaats vervangende en haar persoonen verbeeldende, de vloek zelfs, de zonde zelfs geworden is) met zijn spreuk bedoelt, op dat dat strekken zoude als het eenige middel, om onze benauwde en verslagene herten een eenigen grond van ware en bestendige troost zoo in leven als sterven te verschaffen, wanneer het bij ons een stuk van het allerhoogste belang geworden is, hoe wij, zoo Godt de ongerechtigheit gade slaat, in zijn gericht zullen kunnen bestaan. Toen *Luther* nog in zijn Klooster was, anno 1516, schreef hij aan den Augustiner Monnik *Georg Spenlein* de volgende aanmerkelijke woorden, te vinden *Lib. I, Epist. IX.* *Ik wenschte wel te weten, hoe gy met uw Ziel staat; of gy niet eindelyk uwe eige gerechtigheit beeynt moede te worden; en u verkwikkende in Christus gerechtigheit, leert, uw vertrouwen daar op te zetten? Want in onze tyden is de aanvegtinye van Hoogmoedt by veele gemeen; en voornamentlyk by de geene, die met alle magt zig beelytigen OM OPREGT EN VROOM TE ZIJN, TERWIJL ZIJ GEEN KENNISSE HEBBEN VAN DE GERECHTIGHEIT GODTS, WELKE ONS*

Comrie.

Brief van
Luther.

IN CHRISTUS OVERVLOEDIG VOOR NIET MET AL GESCHONKEN WORDT. *Deeze zoeken zoo lang goede werken te verrigten, tot dat zy zig daar op verlaten, en voor Godt daar mede bestaan kunnen, als met goede werken en verdiensten opgesmukte Menschen, het welke nogtans onmogelyk is. Toen gy by ons waart, stakt gy in dien waan, en in die dwaling, en ik zelfs ben ook daar in geweest, en ik bestryde deeze dwaling als nog, en heb dezelve nog niet ten eenemaal overwannen. Derhalven myn beminde Broeder, leer Christus den gekruisten; leer hem volgen, u te verloochenen, en tot hem te spreken: GIJ HEERE JESUS ZIJT MIJNE GERECHTIGHEIT, IK EGTER UWE ZONDE: GIJ HEBT AANGENOMEN DAT MIJNE WAS, EN MIJ GESCHONKEN, DAT UWE IS. GIJ HEBT AANGENOMEN, DAT GIJ NIET WAART, EN MIJ GESCHONKEN, DAT IK NIET WAS. Betragt zyne liefde aandagtelyk! zoo zult gy zoets troost daar uit scheypen. Want byaldien wy met onzen arbeit en lyden ons gemoet kunnen voldoen, waarom is hy dan gestorven? enz. De groote Calvijn stemt op het naukeurigste hier in met Luther overeen.*

Comrie.

Moet UEd. niet verwondert staan, hoe die, die eene nieuwe leere invoeren, de onbeschaamtheit durven gebruiken, om in haar Leerreden, en bijzondere aanspraken, in grootere en kleindere vergaderingen, om onze Leere te schandvlekken, en de kleinwetende Leeken, eer zij haar leere zelfs verklaart hebben, voor in te nemen met vooroordeelen tegens ons, als of wij een nieuwe Leere hadden, voor te geven, dat de Kerke in gevaar was zoo onze Leere, in het bestrijden van de Remonstranten, doorbrake, en dat men dan zoude beginnen te leeren een Rechtvaardigmakinge niet uit en door het geloove, maar tot het geloove, en door een doot geloove, ja in den grondt ANTINOMIAANS, MACHINALIST en HEBREUWSCH zoude zijn. Verschrikkelijke namen, voorwaar! om het gemeen, dat meer door het hooren van zulke namen, en blindt geloof slaan aan die klappers, bewogen wordt, gaande te maken, om, was het mogelijk, alle die zig aan de oude Leere der Hervorminge stipt vasthouden, uit de Sijnagoge te werpen, om dus des te gemakkelijker op de puinhoopen van eene voor dezen vastgestelde, maar nu veelzints omgekeerde Leer, een half, zoo niet eene geheel Pelagiaansch gebouw op te halen. Ik hebbende groote zwaarigheid gevonden, doe ik eerst

eerst mijne *Verklaringe van de zeven eerste Zondagen van onzen Catechismus* ter Approbatie gaf, met een zeer korte Voorreden, vondt mij, wegens eenige moeijelikheden om approbatie te bekomen, genootzaakt eene breedere Voorreden te schrijven, en mijn geheele sijstema in het kort op te geven, om alle die zwaugheden te boven te komen: komende alles sommierlijk hier op uit, dat ik in mijn gantsche verklaringe leerde, dat, gelijk uit kragt van een Werkverbondt, met Adam opgereg, niet alleen voor hem zelve, maar als plaatsvervangend en persoonsverbeeldende Verbondtshoofd van alle die door gemeene voortteeling van hem afdalen, zijne eerste zonde aan alle zijne nakomelingen onmiddelijk direct en voorgaande toegerekent wordt tot verdoemenisse, alzoo uit kragt van het eeuwige Testament en Verbondt der Genade met den Man Christus Jezus, als den tweeden Adam, en alle de uitverkoornen in hem als zijn Zaadt, zijne gerechtigheit en genoegdoeninge tot rechtvaardiging onmiddelijk direct en voorafgaande toegerekent wordt: in vaste verbeeldinge, dat niemant in een Hervormde Kerk tegens zulke allezints Schriftuurlijke Leere, dat, *gelijk wij alle in den eersten Adam sterven; wij ook in den tweeden levendig gemaakt worden*, in oppositie zoude komen. Maar de ondervindinge heeft mij geleert, dat ik mis gerekent hebbe: vermits 'er zoo vele Schriften zedert die tijdt het licht hebben gezien, en waarlijk tot welnige eere der Schrijvers.

Ondertusschen behalven een Brief, en een gedeelte van een tweede aan UEd. geschreven, welke gij gemeen gemaakt hebt, hebbe ik de zake laten berusten, als genoegzaam afgemaakt, en uitgedisputeert in een Hervormde Kerke; waarin ik hope dat nooit iemant zal gedult worden, die de onmiddelijke toerekening van Adams zonde tot verdoemenisse; en de onmiddelijke toerekening van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge met de verdienste van dien tot rechtvaardiging, zal lochenen. Ik zoude derhalven nooit meer pen op papier, deze materie aangaande, gezet hebben, zoo 'er niet een menigte verwarde en onverstandige dingen onlangs waren uitgestroot, en UEd. en andere mij niet genoopt hadden, mijne gedagten nader en klaarder aan UEd. mede te deelen: op dat gij 'er uw gebruik

bruik van zoudet kunnen maken, om te toonen, dat mijne en mijn's Medebroeders des WelEerw. Heer Holtius zwijgen niet uit eenige verlegenheit ontstaat, als of wij niets ter wederlegging hadden. O neen! die zig daar mede kittelen, als of wij *ad terminos non loqui* waren gebragt, of verstomt waren, zullen eindelijk zien, dat haar ingebeelde victorie, en roem daar op, maar ijdel is geweest, zoo gij aan Uwe Vrienden dezen Brief gelieft mede te deelen.

Ik ben meer over de form, hoe deze Missive te schrijven, als over de stoffe zelfs verlegen: ondertusschen alles tot drie hoofpunten brengende, hope, dat ik UEd. elucidatie genoeg zal geven.

Verdeeling.

HET EERSTE waar over deze mijne Brief loopen zal, zal behelzen EEN KORT EN KLAAR VOORSTEL VAN DE ALOUDE LEERE DER KERKE, BETREFFENDE HET GEWIGTIGE LEERSTUK VAN DE RECHTVAERDIGMAKINGE VAN DEN IN ZIG ZELFS GODTLOOZEN EDOG UITVERKOOREN ZONDAAR, DOOR TOEREKENING NIET VAN EEN VREEMDE, MAAR VAN ZIJN GOËLS, ZIJNS ALLERNAAST IN BLOEDE BESTAANDE VERLOSSERS.

HET TWEEDE zal in zig vervatten *een kort verhaal van den aanvang en verderen voortgang van de vervalssinge van deze oude en zuivere Leere.*

HET DERDE, *in wat opzigt, ik al, en ook niet, alles dat men tegens mijn Leere inbrengt, wil verstaan hebben*; op dat, zoo het Godt behagen mogte, een twist, uit twee paginaas mijner Voorreden geboren, ten einde mogte gebragt worden.

Regtzinnige Oudheid.

HET EERSTE zal zijn, om U onder het oog te brengen, wat de geheele Regtzinnige Oudheit aangaande de stoffelijke en formeele oorzake van de Rechtvaardigmakinge, neffens het voorwerp dierzelve, geleert heeft, ja zelfs wat eenige Papisten, in de donkere tijden, als mede bij den aanvang van de Hervorminge geleert hebben. Dit zoude een zware taak zijn voor mij, die mijne bezigheden hebbe; maar onze Vaders, die altoos als Helden gestaan hebben voor het gewigtige stuk van de Leere der Rechtvaardigmakinge van den in zich zelfs volstrekt godtloozen zondaar, (in zijne betrekking tot den EERSTEN ADAM, zijn plaatsver-

vervangende en persoonsverbeeldende Verbondtshoofst in het Verbondt waar in hij en wij in hem stonden, verbonden tot den vloek daar in gedreigt-aan hem en ons in hem, en waar onder wij onderworpen zijn, door onmiddelijke directe en voorafgaande toerekening van zijne eerste overtredinge; en voor de onmiddelijke directe en voorgaande toerekening van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge als den Tweeden Adam, in een ander Verbondt onze plaats vervangende en onze persoonen verbeeldende, tot onze rechtvaerdigheit,) hebben, wanneer haar Leere, van nieuwigheit door de Papisten beschuldigt wierd, ons een zeer goede verzameling van de gevoelens van de Rechtzinnige Oudheit medegedeelt, uit welker schat, en het geen wij verzamelt hebben, ik UEd. eenige oude en nieuwe dingen zal mededeelen, welke U dienstig zijn zullen tot uwe versterking in het geloove den Heiligen eenmaal, dat is eens voor al, overgelevert, in een tijdt in welke men een nieuwe Leere invoerende, onbeschaamt het oude als nieuw bestrijdt.

Justinus Matyr Ep. ad Diognetum. Hij gaf zijnen Zoon tot 10 Oud-Vaders
aangehaald. een rantzoen voor ons, dien heiligen voor overtreders, dien onschuldigen voor schuldigen, dien regtveerdigen voor de godtloozen, dien onverderffelijken voor verderffelijken, dien onsterffelijken voor sterffelijken: want wat was 'er anders 't geen onze zonden konde bedekken dan zijne gerechtigheit? in wien anders konden wij ongeregtige en godtlooze voor regtveerdige gehouden worden dan alleen in den Zoone Gods? o! alleraangenaamste verwisseling! o ondoorgrondelijk werk! o gezegende goedertierenheit alle verwagtinge verre te boven gaande! dat wel de ongerechtigheit van velen in dien eenen zoude bedekt zijn, dog dat de gerechtigheit van dien eenen te wege bringe dat vele onregtveerdige voor regtveerdige gehouden worden.

Dezelve in Expos. Fidei. In diervoegen heeft hij zijn Huishouding en Ampt onder ons bekleedt en vervult: want nademaal Adam door zijne zonde het menschelijke geslacht aan den dood onderworpen heeft, en de geheele natuur der schuld onderhorig gemaakt, heeft de Zoon, om dat hij beide Godt en Mensch was, de overtreding en val van Adam herroepen en vernietigt: en zoo verre hij Mensch was, eensdeels onschuldig zonder eepi-

ge misdaad zijn leven geleidt, anderdeels vrijwillig den dood ondergaan, door zijnen hoogst naaukeurigen wandel wel den val doënde verdwijnen, doch door zijnen onschuldigen dood de schuld uitdelgende: maar zoo verre hij Godt is, heeft hij beide hetgeen verbroken was herstelt, en den dood zelf geheel vernietigt.

Irenaeus adv. Haer. Lib. III. Cap. XX. Gelijk door de misdaad van een mensche wij zondaars geworden zijn, en het leven verloren hebben, alzoo was het noodzakelijk dat vele door de gehoorzaamheid van een mensche, die uit een maagd geboren is, zouden geregtvaardigt worden.

Idem Lib. V. Cap. XIV. Welken wij wel in den eersten Adam beledigt hebben, zijn gebod niet gehoorzamende; maar in den tweeden Adam zijn wij verzoent, gehoorzaam tot den dood geworden zijnde.

Idem ibid. Cap. XVIII. Die overtredinge van Gods gebod, dewelke in Adam was, is ontbonden door het gebod der Wet dewelke de Zoon des Menschen bewaart heeft, geen gebod Gods overtredende.

Athanasius Tom. I. de incarnat. Verbi. Het is onmogelijk dat de zuiverheid en onschuld in de menschelijke natuur daar gestelt worde, ten zij men geloove dat Godt in het vleesch zij, die een gerechtigheit vrij van alle zonden in de wereld gebracht heeft, door welke wij zullen leven en behouden worden, om dat wij derzelve zijn deelagtig gemaakt.

Gregorius Nyssenus Orat. II. in Cant. Christus op zig zelve overgedragen hebbende de onreinigheden mijner zonde, heeft zijne reinheit aan mij medegedeelt, en heeft mij deelagtig gemaakt zijner schoonheit die in hem is.

Augustinus Ench. ad Laur. Cap. XII. Hij zonde, gelijk wij regtveerdigheit, dog niet onze, maar Gods, dog niet in ons, maar in hem: gelijk hij zonde, dog niet zijne maar onze, nog in zig maar in ons gestelt is door de gelijkheit der zonde.

Idem Lib. II. contra Pelag. et Coelest. Cap. XXIV. Maar in de zaak van twee Menschen, door welker eenen wij verkogt zijn onder de zonde, door den anderen vrij gekogt worden van de zonden, door welker eenen wij gestort zijn in den dood, door den

den anderen verlost worden ten leven: nademaal geene ons in zig verdorven heeft doende zijnen wille en niet des genen van wien hij gemaakt was, deze ons in zig zalig gemaakt heeft, niet doende zijnen wille, maar des genen die hem gezonden had: in de zaak derhalven van deze Twee bestaat eigenlijk het Christelijk geloove.

Idem Serm. VI. de verbis Apost. Hem die geen zonde gekent heeft, heeft hij zonde voor ons gemaakt, op dat wij zonden worden regtvaerdigheid Gods in hem. Ziet twee dingen. Gods regtvaerdigheid niet de onze. In hem, niet in ons.

Idem Tract. III. in Johannem. Alle die uit den Adam met zonden zijn, zijn zondaars; alle die door Christus geregtvaardigt zijn, zijn rechtvaardige, niet in zig zelven, maar in hem: want vraagt gij wat zij in zig zelven zijn, zij zijn Adam; vraagt gij wat zij zijn in hem, zij zijn Christus.

Idem de Spiritu et Litera, Cap. VII. Nogte om dat zij regt van herten zijn, maar op dat zij regt van herten zijn mogen, wendt hij zijne gerechtigheit voor waar door hij den godtloozen regtvaardigt.

Idem in Ps. XXX. Conc. I. Redt mij uit in uwe gerechtigheit en neemt mij uit. Om dat gij in mij niet gevonden hebt mijne gerechtigheit; redt mij uit in de uwe: dat is, laat dat mij uitredden dat mij regtvaardigt, dat mij van eenen godtloozen een godtzaligen maakt, van een ongeregtigen een regtvaardigen.

Idem in Ps. LXX. Redt mij uit in uwe gerechtigheit: niet in de mijne maar in de uwe: want indien in mijne, zoude ik van die gene zijn van welke hij zegt, de regtvaerdigheid Gods niet kennende, en de hunne willende opregten, zijn zij de regtvaerdigheid Gods niet onderworpen.

Leo Serm. X. in Nat. Dom. Wij erkennen de barmhertigheid Gods, die van den beginne beloofd, en van eeuwigheit toebereidt is, door welke alleen de banden der menschelijke gevangnisse hebben kunnen ontbonden worden, met welke de bedriegelijke Aucteur der zonde den eersten mensch en deszelfs nakomelingschap beknelte had.

Idem Epist. LXX. quae est ad Juvenalem. Dog op dat hij aller leven zoude herstellen, heeft hij aller zaak opgenomen, en met
voor

voor allen te betalen de kracht van het oude handschrift verijdelde: op dat, gelijk door de schuld van eenen alle tot zondaars gemaakt waren, zoo ook door de onschuld van eenen alle onschuldige zouden worden; terwijl de gerechtigheid van daar voortvloeit, daar de menschelijke natuur is aangenomen.

Cyrrillus Alexandrinus Lib. XI. in Joh. Cap. XXV. Gelijk wij door de overtredinge van eenen mensche, als in het eerste beginsel van ons geslacht den dood toegewezen zijn, in dien eersten hoorende, stof zijt gij, en zult tot stof wederkeeren; even zoo agte ik dat door de gehoorzaamheit en gerechtigheit van Christus, in zoo verre hij zig der Wet onderworpen heeft, hoewel hij de gever der Wet was, de zegening en levendigmaking, die door den Geest is, tot onze geheele natuur doorgegaan is.

Bernardus Serm. LXI. in Cantic. Heere ik zal uwe gerechtigheit vermelden alleen. Want die is ook de mijne. Te weten, gij zijt mij regtvaardigheit van Godt geworden. Heb ik ook te dugten, dat die eene voor beiden niet genoegzaam zij? Het is geen korte mantel, welke geen twee zou kunnen dekken. Uwe gerechtigheit is in der eeuwigheit. Wat is langer dan de eeuwigheit? Die ruime en eeuwige gerechtigheit zal gelijkelijc uw en mij rijkelijk bedekken. En in mij bedekt zij wel een veelheit der zonden, maar wat in u Heere? dan schatten van mededoogenheit, rijkdommen van goedheit.

Idem Dom. I. post. Octav. Epiph. Serm. I. Maar nogtans, op dat 'er nu niets zij, o Mensch! dat gij klagen zoudt tegen de ongerechtigheit Adams, wordt u geschonken de gehoorzaamheit van Christus, op dat, zoo gij om niet verkogt zijt, gij om niet verlost moogt worden.

Idem Epist. CXC. quae est ad Innocentium P. R. Een mensch die schuldig was, een mensch die betaalt heeft: want, zegt hij, indien een voor allen gestorven is, zoo zijn alle gestorven: zoo dat de voldoeninge van eenen aan allen werde toegerekent, gelijk die eene aller zonde gedragen heeft; en nu niet gevonden werde een ander die *misdaan* heeft, een ander die *voldaan* heeft, dewijl het hoofd en het lighaam eene Christus is. Het Hoofd heeft dan voor de Leden voldaan.

Idem Serm. ad Milites Templi. Eene heeft gezondigt en alle wer-

werden schuldig gehouden: en zal de onschuld van eenen dien eenen alleen toegerekent worden? De zonde van eenen heeft voor allen den dood gewrogt, en zal de gerechtigheit van eenen maar aan eenen het leven wedergeven? De gerechtigheit Gods is niet vermogender geweest om te verdoemen, dan om te herstellen: en Adam heeft niet meer vermogt in 't kwaad, dan Christus in 't goede. Zoude Adams zonde mij toegerekent worden, en zoude Christus gerechtigheit tot mij niet behooren?

Anselmus ad Rom. V. Door de gerechtigheit van eenen, komende over alle de uitverkorene menschen, is men gekomen tot de rechtvaardigmakinge, op dat zij door de gemeenschap der gerechtigheit Christi zouden gerechtvaardigt worden.

Daar is een bestieringe door dezen *Anselmus* opgesteld om te dienen tot onderrigtinge hoe men de kranken moet vertroosten, zijnde te *Ceulen* bij *Casparus Ulenberg* gedrukt anno 1475. Daar vind men deze vrage en bestieringen. Geloofst gij dat gij niet zalig kondt worden dan door den dood van Christus? De kranke antwoordt, ja. Zegt hem dan; welaan derhalven, terwijl het leven nog in u is, stel in dien dood alleen uw vertrouwen: betrouw u zelve nergens anders op: vertrouw u geheel aan die dood: bedek u geheel alleen daar mede, en meng u geheel in dien dood en wentel u geheel daar in. En zoo de Heere uw wilde oordeelen, zeg; Heere ik stelle den dood onzes Heeren Jezu Christi tusschen mij en tusschen uw oordeel, anders wil ik met u niet te rechte staan. En zoo hij u zeggen mogte, dat gij een zondaar zijt, zoo zegt, ik stelle den dood van den Heere Jezus Christus tusschen mij en mijne zonden. Zoo hij u zeggen mogte dat gij de verdoemenisse verdient hebt, zegt, Heere, ik legge den dood des Heeren Jezu Christi tusschen u en mijne kwade verdiensten, en ik biede u zijne verdiensten aan voor de verdienste welke ik moest hebben en niet en hebbe. Zoo hij zeggen mogte, dat hij op u vertoorn is; zegt, Heere ik stelle den dood des Heeren Jezu Christi tusschen mij en uwem toorn.

Isidorus Clarius Orat. XL. in Lucam. Wij zeggen dat wij geregtvaardigt worden niet eerstelijk door 't geloove, nogte door de liefde, maar door de eene gerechtigheit Gods in Christus aan ons toebedeelt.

4 Roomsch-
gezinden
aangehaald.

Albertus Pighius Controv. II. de fide et justif. Godt de Vader regtvaardigt ons door zijn onverdiende goedheit, met welke hij mij in Christus omhelst, terwijl hij ons hem ingelijft zijnde, met de onschuld en gerechtigheit van Christus bekleedt. *Het welk die Papist dan opheldert met de Ambrosiaansche gelijkenis van Jacob, in de kleederen van zijnen eerstgeboeren Broeder Esau, des Vaders zegeningen ontvangende.*

Ruardus Tapperus, Deken en Cancelier der Leuvensche Theologische Faculteit, Tom. II. Art. 8. pag. 36. Gelijk aan Christus van den Vader onze boosheden worden toegerekent, om derzelve vrijwillige aanneming, en de innigste vereeniging van het verborgen ligchaam: zoo wordt deszelfs gerechtigheit, als van het hoofd aan ons zijne leden tot regtvaardigheid en tot het eeuwige leven toegerekent.

De Cardinaal-Contarenus in Tract. de justif. stelt den staat des geschils met de volgende woorden voor. Dewijl wij tot een tweederlei gerechtigheit komen door het geloove, tot de gerechtigheit die ons aankleeft en de liefde en genade, waar door wij der Goddelijke nature deelagtig gemaakt worden, en tot de gerechtigheit van Christus ons geschonken en toegerekent om dat wij Christus zijn ingelijft en Christus aangedaan hebben: zoo is 't beter dat wij onderzoeken op welke van beide wij moeten steunen en achten dat wij geregtvaardigt worden voor Godt. Ik ben volstrekt van gevoelen, dat men godvrugtig en Christelijk zegt, dat wij moeten steunen (steunen zeg ik als op een vaste zaak die ons zeker onderschraagt) op de gerechtigheit van Christus die aan ons geschonken is, maar niet op de gerechtigheit en heiligkeit die ons aankleeft. Want deze onze gerechtigheit is meer begomen en onvolkomen, welke niet kan verhinderen dat wij geduriglijk zondigen; daarom zouden wij in het aanschouwen Gods om deze gerechtigheit niet kunnen gehouden worden voor regtvaardige en goede, zo als het den kinderen Gods betaamt goed en heilig te zijn. Maar de gerechtigheit van Christus is een ware en volkomene gerechtigheit, die ten vollen behaagt aan de oogen Gods, waar in niets is dat God beledigen zoude en God niet ten hoogsten aangenaam zij. Op deze alleen, als op een vaste en bestendige zaak hebben wij te steunen, en te gelooven. dat

dat wij om dezelve alleen geregtveerdigt worden voor Godt. Dit is den kostelijken schat, welke iemand vindende verkoopt alles wat hij heeft en koopt denzelven.

De Cardinaal bewijst zijne stellingen, zeggende: Daar van daan is het, dat wij tot een proeve zien heilige Mannen, die, hoe meer zij in heiligheit vorderen, zig zoo veel minder behagen, en zoo veel meer verstaan dat zij Christus noodig hebben, en de geregtigheid van Christus aan hun geschonken; en daarom verlaten zij zig zelve en berusten alleen op Christus.

Keizer Carel's laatste woorden, volgens Thuanus, zijn opmerkelijk, want in en met zig zelve redekavelende, zeide hij, dat hij wel onweerdig was dat hij door eigen verdienste het Koninkrijk der Hemelen zoude verkrijgen; maar dat zijn Heere en Godt, die het zelve door een dubbel regt bezat, door erfenis des Vaders en door de verdienste zijns lijdens, met het eene vergenoegt was, en het andere aan hem schonk; uit wiens geschenk hij zig dat met grond toeëigende, en met dit vertrouwen ondersteunt zijnde geenzins beschaamt wierde.

Wel-Ed. Heer, uit vele getuigenissen voor de ware Leere, die in overvloed te vinden zijn bij de geleerde Schrijvers, die haar werk gemaakt hebben, van eeuw tot eeuw voortgaande; de woorden en gevoelens der Kerkleeraars in dezen opzichte te verzamelen, hebben wij gedacht dat deze voor als nog voor Uw Ed. zouden genoegzaam zijn, om te zien, dat van den aanbeginne af, na den tijd der Apostelen, tot op het aanbreken der gezegende hervorminge, de constante Leere der braafste, geleerdste en godtvrugtigste Kerk-Leeraars aangaande onze Rechtvaerdigmakinge voor Godt, ten aanzien van de stoffelijke oorzaak van deze weldaadt, tot de uitverkoornen in Christus uit de liefde van Godts eeuwig Verbondt met Christus, als den Tweeden Adam en zijn Zaadt in hem afdalende, altijd geweest is; dat niets in aanmerkinge komt dan Christus dadelijke en lijdelijke geregtigheid, waar door hij, onze plaats vervangende, en onze personen verbeeldende, als ons Verbondtshoofd aan de Goddelijke regtvaerdigheid niet het *TANTUNDEM* maar het *IDEM, het zelve*; ten vollen voldaan heeft dat zij schuldig waren. Hij door de Persoonsverwisseling de vloek zelfs, de zonde zelfs zijnde geworden,

Comrie.

den, op dat wij van den vloek zouden verlost worden, en niet alleen geregtvaardigt worden, maar de *Rechtvaardigheid* Godts in hem zijn zouden: als mede, wat de formeele oorzaak daar van betreft, dat deze het gestelt hebben te bestaan in de niet toerekening onzer zonden, dat is de vergevinge van die, en dat het fundament hier van bij haar geweest is de toerekening van de gerechtigheit van onze Heere Jezus Christus aan ons, als *de facto*, in der daadt godloose, en in wien nog roepinge, nog levendigmakinge, nog wederbaringe, nog eenige inwendige veranderinge plaats gehad heeft, of konde hebben, voor en aeler onze betrekkelijke staat tot toorn en vloek om onze verbondtsbreuk vernietigt wierde: (zijnde het vast, dat de inwendige staatsveranderinge van godlooze in regtvaardige, van doode in levendige een gevolg is van en mede vergezelt gaaf met de veranderinge van onzen opzichtelijken staat tot toorn en vloek wegens onze bondtbreuke,) en alleen kan en moet afgeleid worden van de onmiddellijke toerekening van Christus gerechtigheit tot Rechtveerdiginge.

Eer wij nu de oorspronkelijke Leere der Protestanten, dit capitaal stuk der Leere betreffende, behandelen, zal ik U Edele eenige weinige consideratien ofte onderscheidingen mede deelen, die van gewigt zullen zijn met betrekkinge tot het geen wij naderhandt beredeneren zullen.

Voor eerst dan, voor alle dingen dient u Wel-Edele een klaer begrip te hebben van de eigentlijke generale kundigheit van de Rechtvaardigmakinge ofte Rechtveerdiginge Gods. Deze is gewisselijk, *zeker Perzoonen, onder schuld en straf vervallen, en dus alles hebbende verbeurt, beide van de schult en straf vry te spreken, en het verbeurde wederom te geven, uit kragt van iets waarop als een eenig fundament zulken Rigterlyken daadt zoo is rustende, dat'er geen da minste inbreuk in een eenige van Godts deugden en volmaakt-heden geschiede het zy als uit een voornamte ofte min voornamte oorzaak met betrekkinge tot deze weldaadt.* Wij zijn van gevoelen, dat deze generale omschrijvinge van de kundigheit van de Rechtveerdiginge, ofte de *Definitio nominalis*, van niemant der Protestanten zal verworpen worden, hoe zeer men het anders oneens mag zijn; en wij bidden U Ed. des te meer daar op te letten, wijl de-

deze en die in een speciaalder aspect het stuk beschouwend, en dit generale niet onder het ooge houdende, zig als zeer onverstandige gedragen, het generale verwerpende, en alles dat 'er toebehoort doemende, om dat het met het bijzondere na hare gedagten niet overeenkomt; en zig buiten staat vindende het generale te lochenen, met bitterheit des herten zeggen, (Godt vergeve het haar) *wij willen het zoo niet genoemt hebben*. De ijdelheit hier van zult gij zien, wanneer gij eene bijzondere applicatie hier van maakt tot alle de *partes integrantes*, de wezendlijke deelen, die in hare vereeniging ofte samenvoeging ons een volkomen denkbeeld van deze weldaadt in zijn volkomenheit verschaffen. Bij voorbeeldt, hoe gij de weldaadt beschouwt, ofte zoo als die van eeuwigheit uit het Verbondt met Christus, en ons in Hem als zijn zaadt, voortvloeit, door de acceptatie van des Borgs bemiddelinge, in welke de persoons verwisselinge tusschen Hem en ons geschiedt is, ofte mede in zijne opstandinge, ofte ook in de onmiddelijke toerekeninge van zijne gerechtigheit en genoegdoeninge door eene overgaande daadt Godts tot ons, en het termineeren van dezelve in de consciëntien, zult gij zien dat de kundigheit in alle deze opzigten dezelve is en blijft, naar den aardt van elk essentieel deel dezer weldaadt, namelijk een vrij spreken van schuldt en straf, en wederom geven van het verbeurde, wegens zekere bepaalde reden ofte redenen, waarop alles zoo gegrondt is, dat 'er geen inbreuk geschiedt tot benadeelinge van eenige van Godts volmaaktheden.

Ten tweede, gelieft U Wel-Edele aan te merken, dat wij, sprekende van de rechtveerdigmakinge, die als een *totum*, een geheel aanzien, hetwelk zijne volkomentheit ontvangt, wanneer alle de deelen, tot het geheel behoorende, om een geheel eigentlijk daar te stellen, in zijn volkomentheit met elkander zamengevoegt ofte gecombineert worden; en dat wij evenwel ieder van deze essentieele deelen, *in sensu diviso*, een zekere volmaaktheit (NB. niet volkomentheit *in sensu concreto*) toeschrijven: welke volmaaktheit van een ieder deel *in sensu diviso*, wanneer zij *in sensu concreto* door vereeniging met elkander zamengevoegt worden, de volkomentheit van de weldaadt uitmaken. Bij voorbeeldt, kan ik
niet

niet zeggen, wat de kundigheid van een ziel betreft, dat het volmaakte denkbeeld welk wij daar van hebben, is, dat het een Geestelijke substantie is, met verstant wil en bewustheit van zijn daden werkende? Kan ik niet zeggen, dat een volmaakt denkbeeldt van een ligchaam is de uitgebreidheit, deelen buiten deelen hebbende, en op eene bijzondere wijze georganiseert? Alles is een volmaakte omschrijvinge van ieder deel. Onder-tusschen geen van beide *in sensu diviso*; in het afgetrokkene beschouwt, buiten haar vereeniging met elkander, is een Mensche; wyl 'er de samenvoeging van deze beide noodwendig bij moet komen, zal een Mensche een redelijk Persoon zijn van alle anderen onderscheiden. Even zoo hier; de Rechtveerdigmakinge van eeuwigheit, in Christus opstandinge, in de toerekening van zijne gerechtigheit eer eenige inwendige veranderinge in ons plaats kan hebben: *in sensu diviso*, heeft elk deel zijn eigen wezendlijke volmaaktheit: maar de gehele weldaad, *in sensu concreto*; heeft zijne volkomentheit, wanneer, en niet eer, als deze in onze conscientie eindigt, en wij die ontvangende met geloovige herten, NB. *aannemen en daarop tot zaligheid berusten*. Dit hebbe ik met een NB. onder U Edele oog willen brengen, vermits het onverstant zoo groot geworden is, dat men zegt, dat wij maar een lijdelijkheid van ontvangen in het geloove stellen, zonder dadelijkheit van aannemen; 't welk verre van ons is: geloovende wij, dat het geloove als een ingewrogte hebbelijkheid door den H. Geest in ons, lijdelijk is in het ontvangen, en dadelijk in het aannemen en toeigenen: welke kundigheden aan het grond-woord, door *aannemen* overgezet, beide eigen zijn uit kracht der tale.

Ten derde, U Edele dient ook in het oog te houden, dat Godt de H. Geest van de weldaad der Rechtveerdigmakinge sprekende, alzoo daar van spreekt in de bijzondere opzigten waarop die hare Relatie ofte betrekkinge heeft, en aan een ijder deel zijne volmaaktheit toeschrijft: maar dat alle de deelen, met elkander gecombineert, en tot een geheel geworden zijnde, deze weldaad hare volkomentheit bekomt. De plaatzen des Goddelijken Woords, waar eigentlijk de zetel van dit stuk der Leere is, zijn de volgende: Gen. 3: 15. Gen. 15: 6. Lev. 16: 21,

22. Ps. 71: 16. Ps. 80: 3, 4. Ps. 143: 2. Job 4: 18, 19. Jes. 27: 4, 5. Jes. 45: 24, 25. Jes. 53: 6, 11. Jer. 23: 6. Dan. 9: 24. Joh. 1: 12. Act. 13: 38, 39. Rom. 3: 24, 25. Rom. 4: 2, 3, 4, 5, 6. Rom. 5: 15, 16, 17, 18, 19. 1 Cor. 1: 30. 2 Cor. 5: 21. Gal. 2: 16. Gal. 3: 11, 12, 13. Eph. 2: 8, 9, 10. Philip. 3: 7, 8, 9. Tit. 3: 7. Hebr. 9: 26, 28. Hebr. 10: 14. enz.

Wanneer nu UEd. de moeite gelieft te nemen, om alle deze plaatzen, en vele andere, bij elkander te vergelijken, zult gij de gegrondheit onzer aanmerkinge bespeuren.

Ten vierde, eindelijk merken wij aan, dat de Protestanten, aan haar hoofd hebbende, om haar uit Egipten te voeren, de Mannen *Luther* en *Calvijn*, in wiens binnenste Godts heerlijkheit was, en rontomme wien Godt als een vurige muur was, op deze dingen bedagt zijnde, en hare belijdenissen moettende uitgeven als verweerschriften, om den blaam, die men op haar leide, van haar te weeren, alle deelen van de Rechtvaerdigmakinge *in sensu concreto* zamengevoegt hebben; latende voor de Doctoren vrij, naar Godts Woordt van elk essentiele deel *in sensu diviso* te spreken na zij het goet vonden, om de Leere der Vrije Genade Godts in zijn eigentlijke luister, zoo in eenijder deel op zig zelfs aangemerkt, als in de zamenvoeginge van dezelve tot een geheel, te beschermen, om dus in alle opzigten toegerust zijnde, de bestrijders der Vrije Genade verschrikkelijk te zijn als slagordens met banieren.

U Wel-Edele weet, dat, om eigentlijk in den grondt te kennen de Hervormings-Leere der Protestanten, 'er twee middelen voor handen zijn: het eene is, hare openbare belijdenissen; als verweerschriften uitgegeven, naauwkeurig te lezen, en de harmonie tusschen haar in dezen te zien: het andere is eene naarstige lezing van de bestrijders der Leere, uit wien men, zoo verre als zij ter goeder trouw handelen, veel al beter de gevoelens der Protestanten, die zij bestrijden, verstaan kan; als uit vele Protestantsche Schrijvers zelfs: want het gevoelen, dat zij bestrijden, geven zij doorgaans vrij echt op, om het te wederleggen: en het werk onzer Schrijvers is nooit principaal geweest de eegtheit te lochenen, maar de nietigheid hunner argu-
men-

menten te toonen, en de valsche besluiten te ontzientwen. Het laatste voor als nog daar latende, om het in het vervolg plaats te geven, zoo dunkt het ons, dat wij UEd. niet als eene aangename dienst zullen doen, met hier voor UEd. open te leggen een kort uittreksel uit de beroemdste Geloofs-belijdenissen der Protestanten.

! Geloofsbelijdenissen
angehaald.

Ik begin met de AUGSBURGSCHE Confessie van het Jaar 1530, welke Art. XX. aandrिंगende op de noodzakelijkheid der goede werken, daar bij voegt; *maar wegens de persoon moeten wy eerst deze vertroostingē vasthouden, die nodig is in den strydt der conscientie, dat wy door het geloove om niet de vergevinge der zonden hebben, en de persoon regtvaerdig, dat is, verzoent is, en erfgenaam des eeuwigen levens om Christus wille, en dat daar na de gehoorzaamheit aangenaam is.* Corp. Conf. pag. 25. na dat te voren wegens het geloof gezegd was, dat Christus bevolen had te prediken de bekeering en vergeving der zonden. *Dog hoewet er eenige verbryzeling ofte berouw nodig is, evenwel moeten wy gevoelen, dat de vergevinge der zonden ons geschonken wordt, en dat wy van onregtvaerdige regtvaertige worden, dat is, verzoent ofte aangenaam en hinderen Gods om niet, om Christus, niet wegens de waardigkeit der verbryzelinge ofte andere voorgaende of volgende werken. Maar deze weldaad moet ontvangen worden door geloove; door 't welke wy moeten gelooven, dat de vergevinge der zonden en de rechtvaardigmakinge ons worden geschonken om Christus wille.* Ibid. pag. 21. En wat verder: *Als wy dan zeggen, wy worden door het geloove geregtvaardigt, verstaan wy dit niet, dat wy regtvaardig zyn om de waardigkeit van die deugd zelve. Maar dit is de zin: Dat wy de vergevinge der zonden en de toerekeninge der gerechtigheit verkrygen door barmhertigkeit om Christus wille. Maar deze barmhertigkeit kan niet aangenomen worden dan door geloof.*

Hier bij voegt de zoo genoemde STRAATSBURGSCHE Belijdenis, of die van de vier Rijksteden, van den zelve tijd: waar in men leest in Corp. Confess. Part. II. Cap. III. pag. 223, 224. *Voor eerst dan, terwyl al zedert eenige jaren geleert is, dat tot de rechtvaardigmakinge des menschen zyne eige werken vereischt worden; zoo hebben de onze geleert, dat dezelve geheel aan de Goddelyke goedwilligkeit en de verdienste van Christus is toe te schryven, en dat*

de-

dezelve alleen door het geloove bevat wordt. En Cap. V. pag. 226. hier uit kan men nu overvloedig keunen, wat wy gelooven dat de rechtvaardigmakinge zy, door wien dezelve ons toekomt, en eindelyk op hoedanigen wyze die van ons bevat (geken) wordt, en mede door welke Schriftuure wy 'er toe gebragt zyn om aldus te gelooven.

De SAXISCHE Geloofsbelijdenis, aan het Concilie van Trenten overgegeven Anno 1551, welke daar van zeer uitvoerig handelt als van een der twee voornaamste verschilstukken der Protestanten met de Papisten, en een weldaad die wij recht verstaan moeten, terwyl 'er geen onderscheid is tusschen de Kerke en andere menschen, als het licht is uitgeblust van de vergevinge der zonden om niet om des Zoons wille, en van het geloove door 't welke wy de vergevinge aannemen, nogte eenige andere vertroosting is die ons uit den eeuwigen dood te rug trekt, enz. (ibid. pag. 75.) spreekt 'er telkens zoo van, dat in het Euangelium word voorgesteld de vergevinge om niet, om des Middelaars wille, welke door het geloove moet aangenomen worden. (ibid. pag. 76.) Namelyk, de Zoone Gods, onze Heere Jezus Christus, die het beeld des eeuwigen Vaders is, is gestelt tot Middelaar, Gunstverkryger, of Genadeneiger, Verlosser, Rechtvaardigmaker en Behouder. Door dezes eenen gehoorzaamheit en verdienste wordt de toorn Gods gestilt. — Doch op dat de weldaden dezes Middelaars aan het Menschelyk geslachte zonden bekend zyn, en aan ons toegepast worden, zo is de belofte van den beginne terstond na den Val der eerste ouderen gedaan, en daar na menigmaal herhaalt, enz. Als nu door de stemme der wet, van zonden overtuigende, het gemoed verschrikt geworden is, zo hoore het de belofte die aan het Euangelium eigen is van den Zoone Gods, en stelle vast, dat de zonden hem om niet vergeven worden om den Zoone Gods onzen Heere Jezus Christus den Genadeneiger, door Bermhertigheit, en niet om onze verbryzeling of liefde. Wanneer nu het (gemoed) door dit geloove word opgebeurt, zo is het zeker dat de vergevinge der zonden, de verzoeninge en de toerekeninge der rechtvaardigheit om Christus verdiensten geschonken wordt: en dat Christus in ons kragtadig is, en door zynen Geest de yelboovigen levendig maakt en ons uit den eeuwigen dood verlost, en ons te gelyk maakt erfgenamen des eeuwigen levens. Ibid. pag. 78. 79. Vervolgens word daar in het geloove ver-

klaert, welk woord *beteekent te omhelzen alle de Artikelen des Geloofs, en daer in dezen Artikel; Ik geloove de vergevinge der zonden: en ik geloove dat die niet alleen anderen gegeven word, maar ook my. Dit geloove is te gelyk een vertrouwen in den Middelaar berustende.*

In de WIRTEMBERGSCH E Geloofsbelijdenis, mede aan de Trentische Vergadering overgegeven Anno 1552. word zeer kort van de regtvaerdigmaking door 't geloof gehandelt, die zo verklaart wordt, dat de Mensch Gode behaaglyk word en voor hem regtvaerdig geacht, alleen om des Zoons Gods onzes Heeren Jezus Christus wille door 't geloof, en dat voor den rechterstoel Gods, als 'er over de ware en eeuwige gereyhtigheit en zaligheit gehandelt wordt, in 't geheel geen plaats is voor de verdiensten der menschen, maar alleen voor de barmhertigheit Gods en de verdiensten van onze Heere Jezus Christus alleen, welke (Jezus) van ons wordt ontfangen door 't geloove. Ibid. pag. 144. Dat is, dat wy in de uiterste nood voor den strengen rechterstoel van Godt geenzins kunnen bestaan, dan alleen door het vertrouwen van Gods onverdiende goedwilligheit, in Christus den Zoone Gods aan ons geschonken; want dit is het, 't geen ook Paulus leert, en de Kerkelyke Schryvers verklaren, dat wy voor Godt alleen door 't geloof geregtoerdigt worden. Ibid. pag. 145. terwijl daar na, onder den Artikel van de genoegdoeninge, gezegt wordt: van de genoegdoeninge gelooven en belyden wy, dat alleen het lyden en de dood des eeniggeboren Zoons Gods, onzes Heeren Jezu Christi, zy de genoegdoeninge voor onze zonden. En dat deze genoegdoeninge Christi ons aangeboden en toegepast wordt door de bediening des Evangeliums, doch van ons ontfangen wordt door het geloove. Ibid. pag. 157.

De ZWITSERSCH E Belijdenis, Art. XV. Regtvaerdigen beteekent hy den Apostel in zyne betwistinge over de Rechtoerdigmakinge, de zonden vergeven, van schuld en straf vry stellen, in genade wederaennemen, en regtvaerdig verklaren. — Want Christus heeft de zonden der werelt op zig genomen en weggedragen, en heeft aan de Goddelyke gereyhtigheit voldaan. Godt is dan alleen om Christus, die geboden heeft en weder opgewekt is, onzer zondenshalven genadig, en rekent ons die niet toe, maar hy rekent ons de gereyhtigheit van Christus voor de onze toe. — Zo dat wy niet alleen gerainigt zyn van zonden

zonden en gezuivert, of heilig, maar ook begaast zyn met de gerechtigheit van Christus, en derhalven vrygesteld van zonden, dood of verdoemenis, ja ook nog regtvaerdige en erfgenamen des eeuwigen levens. Derhalven eigentlyk gesproken, God alleen regtvaerdigt ons, en hy regtvaerdigt ons alleen om Christus, ons de zonden niet toerekenende, maar ons toerekenende zyne gerechtigheit. Doch nademaal wy deze Regtvaerdigmakinge aannemen, niet door eenige werken, maar door het geloove in Gods barmhertigheit en Christus; daarom leeren en gelooven wy met den Apostel, dat de zondige mensch gerechtvaerdigt wordt alleen door het geloove in Christus; niet door de wet, of eenige werken.

De Belijdenis der FRANSCHER KERKEN, Art. XVII. Wy gelooven dat wy door deze eenige offerhande, welke Jezus Christus aan het Kruys heeft opgeoffert, met Godt verzoent zyn, zo dat wy voor regtvaerdig van Godt gehouden worden: nademaal wy hem niet konnen aangenaam zyn, noch de vrucht onzer aanneminge verkrygen, dan voor zo verre hy ons de zonden vergeeft, enz. Art. XVIII. Wy gelooven dat onze geheele gerechtigheit gelegen is in de vergevinge onzer zonden, welke mede, zo als David getuigt, onze eenige gelukzaligheit is. Derhalven verwerpen wy geheellyk alle andere redenen waar door de Menschen achten dat zy voor Godt geregtvaerdigt worden: en waggeworpen hebbende allen waan van deugden en verdiensten, berusten wy volkomelyk in de eenige gehoorzaamheit Jezu Christi, welke ons werdt toegerekent, deels op dat alle onze zonden bedekt worden, deels ook op dat wy genade voor Godt verkrygen. Eindelyk gelooven wy, zo wy in het geringste van dezen grond afwyken, dat wy niets het geringste konnen vinden daar wy zouden berusten, maar dat wy veel eer altyd ongerust zouden zyn, om dat wy geen vrede met Godt konnen hebben, tot dat wy ten vollen zyn overtuigt, dat wy in Christus gelieft worden, nademaal wy in ons zelven allen haat waerdig zyn. Art. XX. Wy gelooven, dat wy alleen door het geloove deel krygen aan deze gerechtigheit, gelyk geschreeven is dat Hy geleden heeft om voor ons de zaligheit te verkrygen, op dat een yder die in hem gelooft niet en verderve. Doch dit is daarom, om dat de beloften des levens, ons in Hem aangeboden, dan tot ons gebruik worden toegepast, en kragtig voor ons gemaakt worden, als wy dezelve omhelzen, niet twyffelende dat ons die dingen gebeuren zullen
waar

waar van wy door Gods maad verzekert worden. Derhalven de gerechtigheid welke wy door het geloof verkrygen, hangt af van Gods onverdiende beloftenissen, door welke Godt verklaart en getuigt, dat wy van hem gelieft worden.

De Belijdenis der ENGELSCH E Episcopale Kerk, Art. XI. Wy worden van Godt voor regtvaerdig gehouden alleen om de verdienste van onzen Heer en Zaligmaker Jesus Christus, door het geloove, niet om onze werken en verdiensten. Waarom de Leere dat wy alleen door het geloove gerechtvaardigt worden is een allergezondste leere en zeer vol van vertroosting, gelyk in de Homilie van de regtvaerdigmaking uitvoeriger verklaart wordt.

De verklaringe, waar op hier gewezen word, is deze. Drie dingen gaan te zamen tot onze regtveerdigmakinge. Aan de zyde Gods zyne groote barmhertigheid en genade: aan de zyde Christi, zyne gerechtigheid, dat is de voldoeninge aan Gods gerechtigheid, of het rantzoen onzer verlossinge in het opofferen van zyn Lighaam en vergieten van zyn bloed met de volmaakte gehoorzaamheit aan de wet: en van onze zyde het levendig geloove in de verdiensten Christi, welk nochtans niet het onze is, maar uit de inwerkinge deszelfs van Godt in ons. Verder: Dit geloove is een waar vertrouwen met confidentie, of verzekerde vrymoedigheid, op de barmhertigheid Gods door Christus Jezus, in een onwankelbare hoope van uit de hand Gods alles goeds te zullen ontfangen niet tegenstaande onze broosheit — om Christus onzes Zaligmakers wille.

De Belijdenis der NEDERLANDSCHE Kerken is onder ons te zeer bekend, dan dat ik dezelve hier zoude overschrijven; waarom ik alleen wijze tot het geen Art. XX, XXI, XXII en XXIII over deze stoffe verhandelt wordt: waar mede mag vergeleken worden de Leere van onze Catechismus Vrage 60 en 61.

Ik zal hier liever bijvoegen de Belijdenis van WESTMUNSTER, na dat de Theologanten der drie Koninkrijken aldaar de Suamursche Leere der middelijke toerekening van Adams zonde veroordeelt hadden. Die gene welke Godt kragtadig roept, regtvaardigt hy ook vryelyk, niet door instortinge der gerechtigheid in hen, maar door vergevinge hunner zonde, en door toerekening en aanneming hunner perzonen als regtvaerdig, niet om eenig ding in hun gewrocht, ofte door hun gedaan, maar alleen om Christus wille,

nogte

nogte door toerekening van het geloove zelfs, het werk van gelooven, ofte eenige andere Euangelische gehoorzaamheit, maar om dat hy hun toerekent de gehoorzaamheit en voldoeninge Christi; terwijl zy hem aannemen, en op hem en zyne geregtigheid rusten door het geloove: welk geloove zy van zig zelve niet hebben, alzoo het een gave Gods is.

Ik moet hier nog bijvoegen de *Belijdenis van de SAVOY*, zoo genaamt van de *Savoy te Londen*, alwaar eenige godtzalige Leeraars vergaderden, om zig met meer kragt te stellen tegen de inkruipende Leere van *John Goodwin, Richard Baxter* en anderen van hunnen aanhang: welke Belijdenis in dit stuk in het begin overeenstemt met die van *Westmunster*, maar in het einde het stuk wat duidelijker bepaalt, voegende daar bij: *Door toerekening van Christus dadelyke gehoorzaamheit aan de geheele Wet; en van zyne lydelijke gehoorzaamheit in zyn dood, als hunne geheele en eenige geregtigheid: en dat zy dit ontfangen hebbende door het geloove, 't welk niet uit haar, maar Gods gave is, daar op, als hunne eenige geregtigheid voor Godt, ter zaligheid berusten.*

Laat hier eindelijk nog plaats vinden uit de *Belijdenis der BOHEEMSCHE EN MORAVISCHE Broederen*, het geen in die Kerken al voor *Luthers* tijden is geleert, en te vinden is in *Corp. Confess.* part. I. pag. 242 en volgende, in den VI^{den} Artikel, daar zij zeggen; *de onze leeren eenparig, dat de menschen door Christus om niet door 't geloof in Christus door barmhertigheid geregtpaerdigt worden, de zaligheid en vergevinge der zonden verkrygen zonder eenig menschelyk werk en verdienste, en dat alleen zyn dood en bloed genoegzaam zyn om alle de zonden van alle menschen af te doen, en te verzoenen. — Desgelyks leeren zy dat niemand dat geloof kan hebben door zyne vermogens, wille en verkiezing: het is voorwaar een gave Gods, die als en wanneer het hem behaagt het zelve door den H. Geest in den mensche werkt, op dat hy tot zaligheid bevatte alles wat door het uiterlyk Woordt en de Sakramenten van Christus ingestelt behoorlyk wordt toegedient. — Voorts leeren zy, dat de menschen alleen door het geloove of vertrouwen in Jezus Christus geregtpaerdigt worden voor Godt, zonder eenige hunner pogingen, verdiensten en werken. — En dezen zesden Artikel wordt by ons voor de voornaamste van alle gehouden, als die het kort begrip*

grip is van het geheele Christendom en de godtzaligheid.

Comrie.

4 Oorzaken.

Deze nu, Wel-Edele Heer! was de zuivere Leere der Protestantische Kerken, in haar eerste zuiverheit staande. U Wel-Edele zal begrijpen, dat zij alle eendragtelijk, in hare beschrijvinge van de Rechtvaardigmakinge, alle de vier oorzaken hebben laten vloeijen. De eerste is Godts genade, als de *inwendige aandrijvende oorzaak*, waar uit deze genade tot ons voortvloeit, volgens dat eeuwige Testament en Verbondt der Genade, met den Man Christus, als den tweeden Adam, en de uitverkorene in hem als zijn Zaadt. De tweede is de *stoffelijke of verdienende oorzaak*, namentlijk alleen Christus dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheit met de verdiensten van dien. De derde is de *formeele oorzaak*, de onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekening van die gehoorzaamheit aan ons, als het eenige fundament, waar op rustende is de vergeving onzer zonden en de toewijzig van het regt ten eeuwigen leven, mitsgaders de innerlijke veranderinge die in ons te wege gebracht wordt in de kragtige roeping, als een onmiddelijk gevolg daar van. En dan ten vierde, het geloove als de *instrumenteële oorzaak*, waar door alleen wij deze weldaad ontvangen, ons toeëigenen, en daar op tot zaligheid berusten.

Hoe donker de historie van den aanvang van den uitgang der Kerke uit het geestelijke Egypten en Babel in vele punten zijn mag, als mede hoe veel dingen zij doen opdeden, is immers dit zoo klaar, als het ligt, wanneer de zon op den vollen middag in zijn klaarheit is, dat *Luther* en *Zwinglius* beide zig allermeest tegen de *kramerij der Aflaats-brieven* gestelt hebben, uit geen anderen grondt, als om arme zondaars te leeren, dat wij alleen, zonder alle werken, om de gerechtigheit en genoegdoeninge van Christus, ons van Godt toegerekent, de vergevinge der zonde (hier in bestaat onze Rechtvaardigmakinge, volgens den XXIII Art. onzer Belijdenisse) uit loutere genade om Christus wille verkrijgen.

Gelijk nu, mijn Heer, deze de oorspronkelijke Leere der Hervorminge geweest is, zoo hebben onze Vaders bij voorkomende gelegtheden deze en die, die een eenige van de vier oorzaken, (die als wezentlijke deelen elk op haar zelve hare

hare volkomenheit hebben, en in haar zamenvoeginge met elkander het geheel van de weldaad daar stellen,) wilden bestrijden, wederlegd, dat bestredene deel van het geheel verdedigende, en zomtjids zonder van andere even gewigtige deelen gewag te maken, gelijk wij UEd. zullen doen zien; en zoo is ook, mijn Heer, deze Leer, vooral zoo als wij dezelve, om redenen nader te melden, hebben gepoogt te staven, dat 'er eene Rechtvaardiginge voor het geloove gaan moet, eer 'er eene Rechtvaardiginge uit en door het geloove plaats kan hebben, in zijne zuiverheit, niet alleen tot de Dortsche Synode, maar ook na dezelve, bij de rechtzinnige Godtgeleerden, die ofte Leden van dat Concilie waren, ofte naast haar geleefd hebben, gebleven.

Zoo ik mij niet bedriege, zal ik kort en klaar dit mijn zeggen bij nae wiskunstig betoogen. Om nu in order voort te gaan, zal ik UEd. kortelijk voor oogen stellen twee dingen. Het EERSTE zal zijn UEd. te doen zien de meest Heerschende Leere der Dortsche Vaders, en die haer hier te Lande naest opgevolgt zijn. Het TWEDE zal zijn UEdele voor te dragen de Leere en gevoelens der Overzeesche Rechtzinnige Kerke, toen en nae dien tijt, tot dat 'er vervalschinge in de Leere gekomen is: alles met eene waarschouwinge, dat onze Vaders, nogte wij, ooit eene Rechtveerdigmaekinge *op, uit, en door het geloove* bestreden hebben; neen! maer dat zij, en ook wij die met haer vasthoudende, mede stellen dat 'er eene rechtveerdiging, in zekeren zin, voor het geloove, en voor alle inwendige verandering is, om de *Paapsche, Sociniaensche en Arminiaensche* Leere der Rechtvaardigmaekinge uit onze drie eerste oorzaken van de Rechtvaardiging, als drie wezentlijke, voorafgaande, elk op haer zelfs volkomene deelen, met betrekkinge tot het geheel, 't welk zijn voltooiingē ofte volmaekingē door het bijkomen van een vierde, als een gevolg en vrugt der drie audere, bekomt, des te gelukkiger als uit onwinbaere sterkten te bestormen.

Wat nu het eerste betreft, mijn Heer, ik zal zoo te werk gaen, dat ik, zoo nae bij als mogelijk, mijne Propositie wiskunstig zal betoogen, en zal dus UEdele deze volgende zaeken ten dien einde mededeelen.

Voor

Zware ergernis uit de zware ergernisse uit *Arminius* Leere van de Rechtvaerdigmakinge bij alle Rechtzinnigen ontstaen is, wyl, gelijk blijkt uit een openbare door ALARDUS DE VRIES verdedigde *disputatie*, *Arminius* de Rechtvaerdigmaekinge beschrijft te zijn, *eene* *Rechtvaerdiging*, met welke de zondige mensche, dog geloovige, gestelt zynde voor de vierschaer der genade, de welke in Jezus Christus den Verzoener is opgerecht, van Godt den Regtvaardigen en Goedertieren Regter, regtvaardig en den prys der regtvaardigheid waardig, niet in Hem zelve maer in Christus uit genade, naer het *Euangelium* gaegt en verkluert wordt.

Mijn oogmerk nu niet zijnde alles uit te schrijven, wijze ik U Edele, om verder berigt van deze zake te ontvangen, na PROFESSOR TRIGLANDIUS *Kerkelijke Historie* van pag. 290 tot pag. 314. alwaer gij zien zult het doemalige gevoelen van de Kerke, tegens *Arminius* Leere, dat Godt ons het geloove uit Genade geeft, dat Hij van de stiptheit zijner Rechtvaardigheid afstaet, en op den throon der Genade gaet zitten, dat de gerechtigheit en de genoegdoeninge van Christus, als onze eenige gerechtigheit om voor Godt te kunnen bestaen, niet eigentlijk toegerekent wordt, en dat het geloove uit dien grondt niet voortvloeit, maer uit Godts Genade; als mede hoe zig *Gomarus* voor den *Hoogen Raadt* verklaert heeft, dat Hij niet met zulken gevoelen zoude durven sterven en voor Godts oordeel verschijnen: ja zoo zulke Leeringen door gingen, en daer niet in voorzien wierde, dat 'er in het korte zoo in den Burgerstaet als de Kerke zouden ontstaen wanorders die van groote gevolgen zijn zouden. Ik wijze U Edele nae deze *pags.* toe, op dat, daar gij die vreemde taal hoort, zonder eenige distinctien te maeken, in een tijdt in welke dit geschil levendig is geworden, dat het Geloove niet uit kracht van Christus ons toegerekende verdienste geschonken wordt, dat geen eene plaats van Godts Woordt dat leert, maar dat het Geloove uit kracht van de VERKIESINGE geschonken wordt, en dat de Rechtvaardigmakinge een onmiddelyke Vrucht, niet van de toerekening, maar van het Geloove is, gij U Ede. voor afwijkinge van de oude zuiverheit moogt zoeken te behoeden.

Ten tweede, uit het gelezene van *Triglandius*, die beter als iemand kende het spil waar op alles draaide, kan UEd. wel opmaken, welk eigentlijk het gevoelen, vooral van de Rechtzinnige inlandsche Godtgeleerden, aangaande de Leere van de Rechtvaardigmakinge geweest is: namentlijk dat zij nimmer ontkenen eene Rechtvaardigmakinge uit en door het Geloove, en dus op en na het Geloove, voor zoo verre zulks op de Rechtvaardigmakinge in onze conscientien ziet; maar dat zij nochtans de drie eerste oorzaken daar van als voorafgaande vaststellende, leerden, dat de Rechtvaardigmakinge in onze conscientien, een onmiddelijke vrucht, en gevolg is van de drie meer als eens genoemde eerste en voorafgaande, elk in haar order, ware oorzaken in Relatie tot elkander, en dus elkander vergeselschappende, en op zijn tijdt uit elkander zonder ons toedoen voortvloeiende.

Om dit nu klaar te betoogen, zal ik UEd. eene Historie verhalen, welkers verrysschinge UEd. niet onaangenaam zal zijn, van S. LUBBERTUS, *Professor* te Franeker. MACCOVIUS, een *Poolsch* Edelman, een van de subtielste Disputanten van zijn tijdt tegen de Socinianen en Jesuiten, na hij onder KEKKERMANUS te Dantzich gestudeert, en verscheide Academien bezocht hadde, wierdt eindelijk te *Franeker* beroepen tot *Professor Theologiae*, (hij wierdt *Doctor Theologiae* den 8 Maart 1614.) wegens zijne zonderlinge begaaftheden, Godtvruchtigheid, en vermoogen om de tegensprekers, daar het doen niet aan ontbrak, den mond te stoppen. *Lubbertus* was zijn Collega. Deze benijdende den overgrooten toeloop van Toehoorders, die van alle Oorden tot *Maccovius* lessen toevloeden, wegens deszelfs diepzinnig en allernauwkeurigst stellen van den staat der verschillen in elk Hoofdstuk der Godtgeleerdtheid, verkreeg behendiglijk deze en gene Stellingen van *Maccovius*, in een tijt in welke de *Arminianerij* het hoofd onder hooge Protectie begon op te steken. Om zijnen Amptgenoot te vernederen, sloeg hij twee wegen in: de eene was, de *Classis* van *Franeker* eenige in het eerst hardt schijnende Leeringen van *Maccovius* voor te dragen, op dat deze die aan de *Staten* van *Vrieslandt* zoude overbrengen; daar ze bleven *in statu quo*, tot dat de *Dortsche Godtgeleerde* al lang

waeren vergadert geweest. De andere was, die stellingen na Heidelberg te zenden, toen voor al in agtinge wyl over haer Catechismus stonde gehandelt te worden: en bragt dus te wege, dat die Leeringen zeer verkeerdelyk te Heidelberg beoordeelt wierden. Durende de zittinge van het Dortsch Concilie, wierden, zoo wegens de Classis van Franeker, als de Staten van Vrieslandt, deze punten tegen *Maccovius* in de hondert en agt en dertigste Zittinge te borde gebragt; neffens een wijdt geschrift van *Maccovius*, regt verzoekende, en zijn Collega *Lubbertus* beschuldigende als zijn aanklaeger. Dit alles opgelezen zijnde, zoo wierdt bevonden, volgens *P. Heylyn*, een bekende Remonstrant, die deze historie verhaelt, dat vijftig punten ten laste van *Maccovius* wierden ingebragt. Hij geeft ze niet op. De Schotsche Godtgeleerde *Balcanquallus*, die de voorlezinge van alles mede aanhoorde, zegt in zijne brieven, dat 'er maer twee waeren die eenigen schijn hadden, en dat het jammer was zulken geleerden Man daer over voor zoo een Concilie te roepen. *Lubbertus* ontkennde dat hij *Maccovius* beschuldiger was, waarom hij van den Praeses *Bogermannus*, die doe te Leeuwaarden Predicant was, en het geheim van alles wiste, neffens den Scriba *Festus Hommius*, die mede van alles kundig was, zeer hertelyk over zulk liegen voor Godt en die vergaderinge bestraft zijnde, zoo wierdt de zaek, volgens advijs van de buitenlandse Godtgeleerden, aan een Commissie van de inlandtse, als eene huishoudelyke zaek, ter onderzoek overgegeven: in welke Commissie, schoon *Scultetus*, die bevorens die punten te Heidelberg had helpen veroordeelen, zig tot groote ergernisse van de buitenlanders daer hadde ingedrongen, *Maccovius* in alles Regtzinnig bevonden wierdt, en is op haer rapport, tot *Lubbertus* beschaeminge, voor zoodaenig een openlyk erkent van de geheele Synode, gelijk gij in de volgende Sessien lezen kunt; als mede bij *Brandt*, en ook *J. Leidekker*. Om nu mijn Historie tot betoog mijner gestelde toe te passen, dient, dat schoon 'er niemant, mijns wetens, de vijftig punten tot *Maccovius* beschuldiginge pertinent opgegeven heeft, het nogtans wel te denken is, ja vast te besluiten, dat zijne Leer over de Rechtyaerdigmaekinge een van die punten zal geweest zijn:

't welk,

't welk, zoo het zoo is, besluit ik vast, eensdeels, dat zijne Leer aengaende de Rechtvaardigmaeking, en bij gevolg ook de onze voor zoo verre wij met hem het zelve leeren, Regtzinnig is verklaart geworden in die groote Vergaderinge: en 's ander deels, dat de meeste Leden van die Vergaderinge van gevoelen waeren, dat 'er eene Rechtvaardiging is, *sensu diviso*, van eeuwigheit, in Christus opstandinge als een Publiek Perzoon, in zig bewattende alle de uitverkoorene in Hem, voor welke alleen Hij zijn bloedt hadde uitgestort, en dat dus, gelijk zij in haer inzijn in Hem, als haer Verbondts Hooft, in en met Hem gekruist gestorven en begraven zijn, zij ook mede in en met Hem in zijne Rechtvaardiging mede gerechtvaardigt zijn, door onmiddelijke toerekening van die aan haar, NB. *in haar verbondts inzijn in hem*, voor het geloove, en tot het geloove, als de eenige Gode betamelijke *basis*, ofte grondslag, waar op het in werken, schenken en geven van het geloove als een gave rustende is: zoo wel als eene Rechtvaardigmaeking *op, uit, door en na het geloove in sensu concreto*: wel wetende, dat het geen Godt als een schakel aan elkander gebonden heeft, door menschen niet moet van elkander gescheiden worden.

UEdele zal bemerken, dat ik met voordagt niet gezegt hebbe dat alle, maar dat de *meeste* van de Dortsche Vaders, in het goetkeuren van *Maccovius* Leer als regtzinnig, ook mede de onze goetgekeurt hebben: wijl een ieder bekend is, dat zommige, gelijk de Bremers enz. gantsch niet regt stonden in de Leere der bijzondere genade, waarom het ook eene wonderbare bestieringe van Godts Voorzienigheit geweest is, dat evenwel alle de Dortsche Regels met haar eigen handt onderteekent hebben.

Deze mijne sustenue, mijn Heer, dat onze Leere die van de voornaamste Dortsche Vaders geweest is, betooge ik verder; eensdeels als wij op de voornaamste inlandsche Leden zien. Allen kan ik niet opnoemen, zij hebben ook alle geen geschriften nagelaten. Die in dien tijd meest in agtinge waren zijn *Bogermannus, Triglandus, Voetius* en *Festus Hommius*: van de eerste en laatste, die *Lubbertus* over zijne beschuldiging tegen *Maccovius* bestraft hebben, is het niet nodig iets meer te zeggen. *Voetius* leer, als mede *Triglandus*, hebbe ik in andere schriften bereids

bereids opgegeven. Hoe kan men meer van ons vorderen? Doet men het, ik zal andersdeels, onder een vooronderstelling, mijn betoog onloochenbaar maken. Elk die onze Leer in de grondt zoekt te verstaan, weet zeer wel met mij, dat men om grondige kennisse van het innigste van onze Leere te bekomen, dat niet alleen uit zijn aangenomen sijstema door de mondelinge onderwijzing zijner Meesters, maar ook uit het lezen van der partijen schriften moet zoeken: wijl de partijen, wat ongerijmde gevolgen zij ook uit onze stellingen trekken, nogtans de algemeene Leere der Kerke in die tijdt, in welk zij de Leere bestrijden, vrij wel en echt opgeven, om dat zij anders van valscheit zeer gemakkelijk zouden kunnen overtuigt worden. Als men nu de *Acta et scripta Remonstrantium* leest, zoo vindt men dat zij onder anderen in een kort bestek of *syllabus*, onze Leere opgeven en bestrijden: ziet maar *pag.* 293 van hunne *Scripta Synodalia*; daar zij uit onze voornaamste Schrijvers onze Leere, van Christus doodt en de onmiddelijke gevolgen van dien, voorstellen en verwerpen. De stelling nu die zij als de Leere der Kerke opgeven uit onze Schrijvers, en verwerpen, is: DAT HET ONMIDDELIJKE VRUGTGEVOLG VAN CHRISTUS DOODT IS DE DADELIJKE VERGEVINGE DER ZONDE: OF, DAT HET ZELVE IS, DAT DE ZONDEN DEN ZONDAAR VERGEVEN ZIJN EER HIJ IN CHRISTUS GELOOFT. *Triglandius*, die in die tijdt het echte van onze Leer immers zoo grondig als iemant verstondt, heeft lang na die tijdt, (ik doe dit bij, wijl hij in zijn ouderdom het geschreven heeft, doe de twisten ten einde waren, en hij dus tijdt hadde, zoo hij iets in de hitte der disputatiën hadde gezegt, zulks te retracteeren) in zijn *Anti-apologia pag.* 314. in plaats van te ontkennen dat dit de Leere onzer Kerke zoude zijn, en dat de opgave van dezelve door de Remonstranten echt zoude zijn, die eige stelling, zoo als die uit *Textor* en *Smoutius* schriften opgegeven is, verdedigt in alle opzigten. Zijne woorden, van mij bereids uitgeschreven zijnde, voege ik nu niet bij, en ben nu overreedt, dat voor zoo verre men in zulke zaken, als deze is, komen kan tot zekerheit, ik wiskunstig betoogt hebbe, dat ik te betoogen op mij nam, namentlijk, dat de eige Leere, die

die de Heer *Holtius*, en ik met zijn Eerw. gemeen hebben, de Leere van de meeste Dortsche Vaders was.

Ik zoude bijna vergeten hebben, tot nader betoog van mijn gestelde, bij te brengen den kragtigen tegenstant van alle de Nederlandsche Hoog-Leeraars tegen de Leere van *Saumur*; waar uit blijkt, dat die zoo wel tegen de nieuwe form van de Saumursche Leere van de genade, als van de middelijke toerekening van Adams zonde, zig hebben gekant. Het zal nu genoeg tot 't voldingen mijner stelling zijn, dat die, die met en naast de Dortsche Vaders geleefd hebben, het zelve aangaande de Rechtvaardigmakinge geleert hebben, 't geen de Heer *Holtius* en ik leeren. Wijl het UEd. nu verveelen zoude van zoo een groote menigte uittrekzelen te lezen, zal ik maar twee dier Leeraars haar gevoelen mededeelen. De eerste zal zijn *Pouderoyen*, in zijn boekje genaamt *Catechisatie*, pag. 367. VRAGE: *Gaat de Rechtvaardigmakinge niet voor het geloove?* ANTW. *Zy kan gezegt worden voor te gaan, en na te volgen.* VRAGE: *Hoe zegt gy dat ze voorgaat?* ANTW. *Voor zoo veel die beteekent zekere actie ofte werk Godts aan en van zyn zyde alleen.*

Ik hebbe nu maar een eenige remarke hier op, die van nuttigheit in deze dagen zijn kan: namentlijk, deze *Pouderoyen*, een Heusdenaar van geboorte zijnde, genoot in zijn teedere jeugt *Voetius*, die toen Predikant te Heusden was, onderwijs in de eerste gronden van de Christelijke Religie: zijne Studien voortzettende, is hij naar Utrecht tot Doctor *Voetius*, toen daar Professor zijnde, gegaan, om zig onder *Voetius* hoe langer hoe meer tot den dienst te beschaven. Doe hij zijn boekje, meest uit *Voetius* lessen en schriften samengesteld, uitgaf, was *Voetius* agting en liefde voor hem zoo groot, en het gevoelen van zijne regtzinnigheit in *Voetius* zoo gewortelt, dat deze beroemde Man de moeite nam, om het werkje van *Pouderoyen* niet alleen te lezen, maar ook te beschaven. Hij zegt zelfs in zijn Approbatie den 23 Julij 1659. *dat hy alles punctueel zoo gezeit, en daar het nodig was, na vermoogen, zelfs tot de minste woorden en spreekmanieren toe, zoo hervormt hadde, dat hy in den Heere vertrouwt, dat niets daar in zal gevonden worden, het geen met de gezonde Leere der SCHRIFTURE en de GEMEENE LEERE ONZER KERKE zoude stryden.*

den. Het geen *Voetius* in eene nadere Approbatie den 4 Maart 1661. niet alleen getuigt, maar ook, om meer ligt te ontvangen, tot zijn eige schriften, waar in alles breeder behandeld wordt, aanwijzinge geeft. Waar bij ik nog onderrigt ben, dat deze Catechismus, ten aanzien van de Vragen, altemaal zijn vragen die *Voetius* van te voren zonder antwoorden hadde uitgegeven, en dat de antwoorden zijn van *Pouderoyen* uit *Voetius* schriften. Des te meer haal ik dit aan, op dat vele van *Voetius* volgers, ten minste in voorgeven, die de Heer *Holtius* en mijne Leere bestrijden, zouden zien, of zij de daadt van hare benaminge, vooral in het bestrijden van ons, nog behouden hebben. *SALDENUS*, wegens godtvrugt en geleerdheit zoo beroemt in alle de Hervormde Kerken, zegt in zijn *Kort Begrip*, van de roepinge van den armen zondaar tot Godt, dat met Vragen en Antwoorden is opgesteld: VRAGE: *Maar vindt Godt den armen zondaar als hy hem roept dan belast en beladen?* ANTW. *Neen hy.* VRAGE: *Hoe vindt hy hem dan?* ANTW. *Voor eerst, van eeuwigheit ter zaligheid uitverkooren; ten tweeden, in-zig zelfs doodt in zonden en misdaden; ten derden, in de vierschare Godts om Christus wille geregtvaardigt.* VRAGE: *Gaat dan de Rechtaerdigmakinge in de order der natuur voor de roepinge?* ANTW. *Ja.*

Mijnen Brief, voor eenige Jaren opgesteld, maar om rede onder mij gehouden, tot dus verre overlezende, en daar in be-toogt vindende, dat, hoe hevig de verschillen tusschen de Broeders zijn geweest, de ware rechtzinnige navolgers van *Coccejus*, tot den tijdt van den Grooten *T. H. van den Honert* toe ingeslooten, altoos op dezelve leest hunne Leere aangaande dit stuk onder het Nieuwe Testament, geschoeit hebben; en een magtig register hebbende van zulke Schrijvers, zoo neme ik die bladeren uit dezen mijnen Brief, wyl mij in de handt gekomen is zeker Boekje onder den naam van *Theophilus van Heber, C. Z.* die beknopt en verstandig de zake ten principale gedaan heeft, en dus mij gelegentheit gegeven heeft deze mijne Missive te bekorten. Zoo ik de eere hadde dien voortreffelijken vrede en ook oude beproefde rechtzinnigheit lievenden Schrijver te kennen, zoude ik zijn E. voor zijnen arbeit in dezen bedanken, en mogelijk uit mijne collectie het een en het ander mededeelen. Ik

ver-

verzoeke UEd. zeer vriendelijk, dat boekjen te lezen: want ik betuige, dat ik daar uit meer kennisse aangaande de zoo genaamde *Hebreeuwers*, zoo in haar opkomst als stellingen, ontvangen hebbe, als ik uit alle de duitsche boeken hebbe kunnen magtig worden: wijl *Leidekkers* historie der Antinomianen een van de allerverwardste historie-beschrijvingen is, die ik ooit gelezen hebbe; beïnzende onwaaragtige (ten minsten mijn Vaderlandt betreffende) en zig zelfs omverre stootende dingen; ik vertrouwe dat *Leidekker* uit onkunde, meer als ter kwader trouw, die historie opgegeven en beschreven heeft.

Wat mijn **TWEDE** betreft, namentlijk dat de overzeesche Kerken, voor en na de Dortsche Synode, erkent hebben eene Rechtvaerdigmakinge van eeuwigheit, in Christus opstandinge uit den dooden, en in de onmiddelijke directé en voorafgaande toerekening van de gerechtigheit en genoegdoeninge van den Borg aan de uitverkoorenen, welker plaats, in alle zijne Middelaars-verrigtingen, hij bekleedde, en wiens persoonen, als uitmakende een *corpus Mysticum*, hij als hoeft in zig bevattede en verbeeldde, als de Tweede Adam, en dus hoeft van dat betere Verbondt, eer der eenige inwendige veranderinge in haar plaats kan hebben, waar door het geloove, het eerste begin van het leven der nieuwe natuur die in hun wordt geschapen, aan hun gegeven wordt, om uit, door en na, of op het geloove te kunnen gerechtvaardigt worden; is een zaak zoo klaar voor allen die eenige kennisse hebben van de Leere der *Puriteinen*, van *Elizabeths* tijdt af tot Doctor *Chauncys* tijdt toe anno 1695. enz. en in Schotlandt tot dezen tijdt toe, gelijk uit de Predicatie van de *Erzkienen* te zien is; (welk ik ten meestendeel in mijn jeugt gehoort hebbe, en de substantie nog onthoude) dat ik het niet behoeve te betoogen. Trouwens het betoog van ieders explicatie op te geven in haar rang en order, zoo als zij in de tijdt op elkander gevolgt zijn, zoo als zulks in de *Historie der Puriteinen* voorkomt, zoude een foliant in plaats van een brief vereischen. Dit kan ik verzekeren, hoe sinister men te berde brengt passagien, waar in zij van de Rechtvaerdigmakinge uit en door het geloove spreken, gelijk ik en de Heer *Holtius* dit ook heiliglijk gelooven, en voor Godt en de geheele

wereldt belijden, dat, tot voltooiing en daarstelling van de geheele weldaadt in derzelve volkomenheit, zij, als ook wij met haar, NB. het geloof als het middel van toeëigening verischen; dog niet voor de drie voorafgaande oorzaken, elk op hun wijze essentieel in deze weldaadt invloeiende, voor en aleer in ons eenige verandering kan plaats hebben, of het geloof, als eene hebbelijkheid der nieuwe natuur, die wij in de Heiligmakinge deelagtig worden, in ons wordt voortgebracht. Heeft iemand lust mijn gestelde te ontkennen, zal ik UEd. behalven 't geciteerde 't welk in mijne voorgaande Schriften reeds bijgebracht is, dit duidelijk bewijzen.

Tweede deel
van den Brief.

Het TWEDE DEEL van deze mijne brief moet volgens mijn bestek behelzen eene korte openinge van de traspwijze vervalschinge van de zuivere Leere van Godts woordt, 't welk in de *Parallelie* tusschen den EERSTEN en den TWEEDEN ADAM duidelijk leert; dat, gelijk de schuld uit eenen tot verdoemenisse komt door de onmiddelijke toerekening van de misdaad van eenen, als den eenigen grondslag en 't fundament waar op alle de strafgevolgen, namentlijk de ontbeeringe van de oorspronkelijke gerechtigheit, de volstreckte verdorventheit van onze natuur, het verliezen en missen van Godts gemeenschap, onze onderwerping onder zijnen toorn en vloek, alle de ellenden van dit leven, ja de doot zelfs en de pijnen der Helle tot in eeuwigheit, gegrondet zijn: dat ook alzoo door de gerechtigheit van den TWEEDEN ADAM, zijn zaadt toegerekent, vele tot rechtvaardige gestelt worden, met alle de onmiddelijke gevolgen die zulke rechtvaardiging door onmiddelijke toerekening van die rechtvaardigheit vergezelschappen, ofte daer uit onmiddelijk voortvloeijen; zijnde het vast, dat gelijk wij alle, die in den Eersten Adam waren, in hem sterven, wij ook alle, niet een meer, ofte min, die in den Tweeden Adam een Verbonds in zijn hebben, in hem leven.

Mijn Heer, zoude ik deze Historie pertinent verhaelen, zoude ik een zeer breedvoerig werk moeten schrijven. Ik zal de *capita rerum* UEdele maer onder het ooge brengen, twee dingen kortelijk maer aenroerend

Het *Eerste* zal zijn, de bron waeruit alle afwijkingen van de waeragtige Genaede Leere, van de Rechtvaardigmaeking van den

den in zig zelfs godloozen dog in Christus uitverkoorenen Zondaer, voortvloeijen. Ik denke, dat ik niet zal mistasten, zoo ik in de eerste plaatze stelle, dat alle de afwijkingen in dit stuk der Leere moeten afgeleidt worden van de onkunde van het waere onderscheit dat 'er is tusschen de *Wet* en het *Euangelium*, in haer aerdt en natuur regt tegen elkander overstaende, noytans het eene aen het andere onderworpen en gediensstig, tot bereikinge van Godts hooge eindens in de zaliginge van den zondaer zonder zyn toedoen: evenwel zoo, dat die verlostte zondaer neffens de onveranderlyke verpligtinge uit zyne betrekkinge tot Godt als Schepper en Wetgever om hem te gehoorzaemen, gebragt wordt onder eene hoogere verpligtinge tot dezelve gehoorzaamheit, uit een anderen grondt voortvloeiende, en op een ander fundament rustende, namentlyk, hoe hy Godt voor zulke verlossinge dankbaar zal zyn. Zoo die, welke men *Antinomianen* noemt, zoo der zulke in der daadt geweest zijn, ofte nog zijn, hier op agt gaven, hoe zouden zij oit de verpligtinge tot gehoorzaamheit kunnen lochenen, en de wet, die uit Godts en Schepzels natuur in haer onderlinge betrekkinge tot den anderen voortvloeit, kunnen bestrijden, vermits deze beide zoo een onverbreekbaere betrekkinge tot elkander als *Relata* hebben, dat de ontkenninge van het eene de ontkenninge van het andere in zig vervat, en zij niet met den naam van *Antinomianen* maer *Atheïsten*, behoorden bestempelt te worden: aan de andere zijde, zoo men de genade kende, in zyn natuur alle werken tot verkrijginge van de verlossinge die in Christus is uitsluitende, hoe zoude men oit denken, dat iets, hoe ook genaamt, van onze zijde als een werk ofte werkzaamheit, om aen de verlossinge als uit een voorafgaande beding deel te bekomen, zoude moeten verrigt worden? *Ten tweede*, de afwijkinge van de Leere in dit stuk vloeit voort uit de onkunde van den regten aerdt en natuur van Godts Verbonden: want zoo men regt dagte, dat 'er geen weg uit konde bedagt worden, om den Mensche tot een staat van gelukzaligheit die van zijne Schepping te bovengaande te brengen, als door een Verbondt, zoo zoude men ten eerste denken, dat gelijk Godt een Verbondt ten dien einde hebbende opgerecht met allen in *Eenen*, zoo, dat zyn doen onmiddelyk op allen door toerekeninge zoude overgebragt zijn geworden, gelijk klaar is dat

zijne ongehoorzaamheit tot haar overgebracht wordt, men ook zoude moeten stellen dat dit Verbondt vernietigt zijnde in zijn verbandt en betrekkinge, (niet tot verplichtinge tot gehoorzaamheit en 't ondergaan van den Vloek, maar tot verkrijging van Loon op doen,) de weg voor alle Vleesch toegeslooten is, en dat 'er, zal men ooit tot gelukzaligheid geraken, noodwendig een ander Verbondt, met EENEN opgerecht, en allen in dien EENEN als zijn Zaadt, zijn moet, op dat zoo zijn doen op haar, zonder haar toedoen, zoude kunnen overgebracht worden, en zij, eer zij iets doen kunnen, van Godt gehouden worden als of zij in eige Persoon alles gedaan en volbracht hadden. Hier uit spruit de Dwalinge, aan de eene zijde, van de *Antinomianen*, zoo der zulke zijn, meenende dat het Verbondt der Werken verbrooken en vernietigt zijnde, ook alles wat tot deszelfs natuur oit behoorde mede vernietigt was geworden. Aan de andere zijde, door onkunde van de natuur en aardt van het Genade Verbondt, zoo als ik even zeide, meenen vele, dat het niet met EENEN en alle in dien EENEN opgerecht zoude zijn, maar dat Godt in staat gestelt zijnde, door het geen Christus gedaan en geleden heeft, Hij met een ieder, hoeft voor hoeft, in het Evangelium een Verbondt oprecht, waarin Hij van de volmaakte eisschen des Wets afstandt doende, alleen maar vordert de geringe voorwaarde van Geloove en Bekeeringe, als voorafgaande dingen, als eene *conditio sine qua non*, eer Hij ons in het bezit stellen kan van een e-nige Weldaadt die Christus verworven heeft, of die aan ons mededeelen, veel min de Gerechtigheit en Genoegdoeninge zelfs, met de Verdienste van dien, als onze Gerechtigheit waarin wij alleen voor Godt bestaan kunnen; daar wij nochtans uit kracht van de toerekening derzelve Gerechtigheit alle de vruchten van Christus verdiensten, de Roepinge en Aannéminge tot Kinderen, de Heiligmakinge, en alle de Weldaden die dezelve vergezelschappen, ofte daar uit voortvloeijen, deelachtig gemaakt worden. Deze alle zijn de Werk-Heilige, de JUSTITIA-RIJ, die zich in zoo velerleije bogten wringen en draaijen, om eenigzints Godts doen en handelen met ons te doen afhangen van iets dat als een voorgaande, op de eene ofte andere wijze, in ons moet bevonden worden. Eindelijk *ten derten* de afwijkinge

kinge van de zuiverheit aangaande de Leere van de Rechtveerdigmakinge van den in zich zelfs geheel en al Godloosen, nochtans in Christus uitverkooren Zondaar, kunnen wij afleiden van twee beginzelen, die in ons allen van nature zoo heerschende zijn, dat zij de bestuurders zijn van onze gevoelens en praktijk.

Een van dezen is een natuurlijke geneigtheid voor de Zonde in 't gemeen, of voor deze en die zonde in het bijzonder, waar aan men zoo vast gekleeft en gebonden is, dat men der van geen afstand kan ofte wil doen. Deze soorte van Menschen door eene gemeene soorte van Verlichtinge in de Leere onzer Verlossinge, zonder ooit de kracht daar van ondervonden te hebben, drijven de stukken te ver, trekken 'er booze gevolgen uit die 'er niet in leggen, scheidende de dingen die aan elkander van Godt zelfs verbonden zijn, namentlijk GENADE en Plicht, van een; om dus met meer ruimte en zonder schrik te zondigen, en zonder vreeze hare zonde te koesteren. De andere is de Hoogmoedt, en verbeeldinge dat wij iets doen kunnen om tot de Verlossinge te geraken. Zoo zijn deze van gevoelen, vermits zij nooit door Gods genade verootmoedigt zijn geworden, dat wij niet alleen wat doen moeten, maar doen kunnen: en dus Gods gerechtigheit niet kennende uit eigen Liefde, liever als zich aan Godts genade geheel en al te betrouwen en over te geven, zoeken zij haar eigen gerechtigheit te doen gelden, is het niet in *totum*, nochtans in *tantum*, onder de schijnheiligste en groote praetexten van ijver en godvruchtigheid, en het staan voor de *Zeden*, die men bedenken kan. Uit deze beide beginzelen, en die Menschen in welke zij heerschende zijn, zijn af te leiden alle combustien en beroeringen die ooit ofte ooit de Kerke Godts van den begin af geteistert hebben; gelijk een ieder die de Kerkelijke Geschiedenissen gelezen heeft gemakkelijk nagaan kan.

Uit deze en diergelijke bronnen zijn alle de afwijkingen van de ware Leer van des armen Zondaars Verlossinge voortgevloeit: en gelijk nu UEd. zal bemerkt hebben, dat ik alles tot twee takken gebracht hebbe, moet ik ook nu, in eene nadere ophelderinge, UEd. iets schrijven, aangaande deze twee hooft-bestrijders en vervalschers van de zuivere Leere, edoch kortelijk.

Wat nu de eerste soorte betreft, wie kan twijffel slaan, dat 'er

'er veel onherboorne en onbegenadigde menschen, edog een gemeene verligtinge in de waarheit der Leer van des zondaars verlossinge hebbende, van het regte spoor zijn afgeweken, en, om haar zonde te troetelen, de genade Godts in ontugtigheit verandert hebben? wyl wij weten, dat bij de eerste aanbrekinge van den dag der verlossinge die wij in Christus hebben, eene onreine hoop zig opdede, van zulken die Christus tot een dienstknegt der zonde maakten, en zondigden op dat de genade des te overvloediger zoude worden, die zig ook in een soorte van broederschap, uit kwalijk verstaan van *Paulus* Leere aangaande de Rechtaerdigmakinge, vereenigt hebben, en bekent zijn onder den naam van *Gnostiken*. Doe het licht aanbrak, en de schaduwen begonnen heenen te vlieden, in onze heuchelijke Hervorminge; weet een ieder, dat, door misbruik van *Luthers* Leere van de vrije genade, als mede van *Calvijns* Leere, die in dezen met *Luther* het zelve geloof heeft, uit het Pausdom mede te voorschijn gekomen zijn een menigte, mogelijk eenigzints door gemeene genade verligte, om alles van voren zoo te kunnen beschouwen, dat zij een verkeert gebruik in de applicatie maakten om haar zonden te koesteren: onder welke *Johannes Agricola* een der voornaamste was; (ik hebbe evenwel, *Seckendorf* zelfs lezende, bevonden, dat de zaken, *Agricola* te last gelegd, twee handvatten hebbende, men zoo vinnig zig tegen hem niet behoorde uittelaten, gelijk men doet) en dus een groote bende, die men naderhandt *Antinomianen*, *Libertynen* en *Familisten* genaamt heeft, tegen welken *Luther* en *Calvijn* beide zeer deftig geschreven hebben, gelijk alle weten, immers die de Historien gelezen hebben. Van *Johannes Agricola* afstappende, en na Engeland overzeilende, zoude ik UEd. breeder van de *Antinomianen* en *Antinomianerij* spreken; edog met wat regt, en op welke gronden, dient nader onderzocht te worden: terwijl ik in de Hollandsche Schrijvers, voor zoo verre ik die gelezen, en met de oorspronkelijke geschiedenissen vergeleken hebbe, alles ter kwader trouwe verhaalt vinde, (ik hope niet opzettelijk evenwel) door geloof te slaan aan de berigten, die zij ontvingen van menschen, die zig in directe oppositie tegen het oude Euangelium stelden, om een nieuw in te

voeren, en die men gewoon is *Neonomianen* te noemen.

Ik ontkenne, mijn Heer, geenzins, dat van den beginne der Reformatie af in Engeland, zoo wel als in Duitsland, verscheidene *Fanatieke* en *Enthusiastische* geesten zijn geweest, die allerlei godtlooze en wetbestrijdende leeringen gedreven hebben; ook niet, dat ten tijde van *Cromwel* een groote menigte van dezen zijn geweest; als mede niet, dat, durende de verdrukkinge, eene menigte van deze *Fanatieken* na Nieuw Engeland zijn overgegaan, en onder den dekmantel van de vrije genade te verhoogden, de allerongerijmste lasteringen en wetbestrijdingen opentlijk tot verleidinge uitgegeven hebben. Maar de opgave van de Historie der Engelsche *Antinomianen* geenzins op dezen konnende zien, maar op de *Puriteinen*, die niet in de Leere, maar wegens de cerimonien van de Episcopale Kerke zig afzonderden, in het eerst zonder onderscheidinge, maar naderhandt, aangaande eene andere wijze van een kerkregeringe, in twee takken zig van elkander, NB. niet in de Leer, maar in het kerkbestuur, onderscheidden, zoo zegge ik UEd., dat aan de *Puriteinen* in het gemeen den naam van *Antinomianen* te geven, de wreedste en gruwelijkste handeling onder de zonne is. Wil UEd. zig vermaken, lees vrij de *Historie der Puriteinen*, van *Elisabeths* tijdt af tot *Willem des Derden* tijdt toe, gij zult in alle opzigten vinden, dat de oude *Independentes*, ik zegge het met smerte, vrij nader aan de genadeleer gebleven zijn, als de *Presbyterianen*, na het opkomen van de Leere van *Saumur*: en schoon geene derzelve ontkent hebben een Rechtvaerdigmakinge uit en door het geloove, gelijk nog de Heer *Holtius*, nog ik zulks ontkennen, dat zij gestelt hebben een Rechtveerdiging *certo sensu* en in zeker opzigt voor het geloove, als de eenige grondt en het fundament van de inwerkinge van het geloove in onze herten door den H. Geest, om ons daar mede met Christus te vereenigen in onze kragtige roeping. Het mij nu niet lustende uittrekzels uit hunne Werken te geven, zal ik alleen zeggen, dat Doctor *Chauncy*, in het laatste van de voorgaande eeuwe, haar Leere van den blaam van *Antinomanerij*, die men zegt op haar te leggen, zoo gezuiverd heeft, en, met consent van de Londonsche Predikanten, de *Neonomianerij* zoo wederlegt heeft, dat

ik

ik niet weet, hoe men oude Protestanten *Antinomianen* durft noemen: vooral, daar de vermaarde *Witzius* 'er zoo over geschreven heeft in zijn *Irenicum*. Ik zal in het volgende stuk mijner Historie iets van den oorsprong, immers van die benaminge, die men misbruikt om de oude Leere der Protestanten met een zwarte kool te teekenen, melden. Ondertusschen zal ik blijven ontkennen, dat onder de Engelsche *Puriteinen* ooit of ooit zulke geweest zijn, die met 'er daadt gelegenheit gegeven hebben, om haar met die hatelijke benaminge van *Antinomianen* te bestempelen: wijl zij, schoon somtijds zeer sterk sprekende, nogtans niet anders geleert hebben, als hetgeen uit de principien van *Calvijn*, volgens wettige gevolgen, natuurlijker wijze, moet afgeleid worden. Zeer bezadigt heeft *Hoornbeek*, als mede *Witzius*, omtrent deze Geleerde, gehandelt, gelijk andere godtzalige Leerars, wier getuigenissen, zoo het noodig was, ik UEd. mededeelen zoude, maar zulks U reeds bekend zijnde, zal ik mij vergenoegen UEd. tot *Weismannus* te wijzen, *Tom. II. pag. 1104*. *HERVEYS Theron* en *Aspasio* is al overlang in uwe handen geweest, en gij weet, dat hij eene Rechtvaardiginge door een toegerekende geregtigheit heerlijk behandelt: ja op een tegenwerpinge, dat zijn Leere. te veel na den smaak der *Puriteinen* is, zegt, dat hij liever, met de articulen van de Kerk, Puriteins wil zijn, als met andere een andere geregtigheit invoeren; de pagina en eigentlijke woorden schieten mij nu niet te binnen.

Genoeg nu gezegt hebbende, om UEd. te doen zien; dat niet ontkennende dat 'er *Antinomianen* geweest zijn, men evenwel die, die men in Engelandt met dien naam, wijl zij part uog deel daar aan hadden, bestempelde, de grootste injurie aangedaan heeft; kome ik nu, om kort en klaar het andere stuk mijner beschrijvinge van de afwijkinge van de zuivere Leere der Rechtvaardigmakinge door een toegerekende Geregtigheit, in welke wij alleen voor Godt bestaan kunnen, te behandelen. Ik zeide dat dit voortvloeit uit de onkunde van onze allenthalvige geestelijke doot in zonden en misdaden, mitsgaders van de strengheit van Godts, hem natuurlijk eigene, wraakvorderende en wraakoeffenende geregtigheit, en dus van de noodtzakelijkheid van een voldoeninge, en het betalen van het zelfde in de
 plaatze

plaats van andere, zoo dat de betaalder, en die voor welke hij betaalde tot den laatsten quadrantpenning toe, in het oog van de Wet, na de stiptheid van Godts regtvaerdig oordeel, als EEN persoon, en de betaling als eene betalinge kan geconsideereert worden, wegens het onderlinge INZIJN in den ANDER: en dat zij, welke zij ook zijn, die door zaligmakende ontdekkingen aan haar zelfs dit niet kennen, door hooge verbeeldinge van haar kragt en vermogen meenen, dat God van den stipten eisch zijns Wets kan afstaan, om dus, in het geheel of ten deele, haar eige gerechtigheit, zoo niet uit de werken, immers uit het gelooven, 't welk zekerlijk een daadt, en dus een werk van ons is, als een voorafgaande bedongene voorwaarde, zonder welke Godt niemant, eigenlijk gesproken, kan regtvaerdigen, onder de gronden der Rechtvaerdigmakinge plaats te geven.

Uitnemend zoude ik mijn Brief uitbreiden moeten, zoo ik een detail wilde geven van alle deze bestrijders van de genadeleer van onze rechtvaerdiging voor Godt, als arme en volstrekt godtlooze zondaars in ons zelve, door een toegerekende gerechtigheit, eer eenige inwendige natuur-veranderinge in ons kan plaats hebben.

De *Pharizeen*, *Pelagius*, *Cassianus* en het *Concilie van Trenten* late ik daar, om eigenlijk van de afwijkinge in de Hervormde Kerk, in en na de Hervorminge, in een kort bestek te spreken, als mede hoe men eerst begonnen heeft de zuivere Apostolische Leere van den aanvang af tot nu toe *Antinomians*, ja dat meer is *Machinaal*, te noemen, 't welk de hardste benaminge is die ik ooit hoorde, om die, die voor de zuivere Leere staan, bij de tegenwoordige en navolgende geslagten hatelijk te maken.

Barret, tegen wien de Articulen te *Lambeth* opgesteld zijn, in de hoogste bewoordinge die uit *Calvijns* Leer kan afgeleidt worden, was in Engelandt de stookebrandt van alle onheilen, lasterende in het openbaar, en de Leere der Hervorminge, en de persoonen der Hervormers; ja wijl men van natuur een neiging heeft om de natuur boven de genade te verheffen, en de genade maar als een behulp van de natuur aan te merken, leide hij eenen grondt van alle afwijkinge: en schoon hij afgezet wierdt,

wierdt, wijl zijn Leer meer na den smaak van den natuurlijken mensch was, hadde hij grooten aanhang binnen London. Wijl ik nergens als bij Twissus over *de verwerpinge* zijne recantatie gevonden hebbe, zoude ik UEd. die mededeelen, op dat gij zien moogt, hoe weinig staat men op die maken kan die *Arius* en *Pelagius* Leer in de zoomen hebben, zoo 't bestek van dezen Brief zulks toeliet.

Baro op dezelve gronden bouwende, het geen de Koningin *Elizabeth* zeer kwalijk nam, is afgezet, wijl hij, boven en behalven *Barrets* dwalinge, leerde, dat de Wet der *Tien Gebooden een formulier van het Genade-Verbondt, ja het Genade-Verbondt zelfs was*, om dus een fundament, volgens *Barrets* gevoelen, te leggen van een voorwaardelijke verkiezinge, en bij gevolg van een voorwaardelijk Verbondt, versta wel, met betrekkinge tot den mensche, waarin de mededeeling van Godts genadegiften afhangt van een voorafgaande voorwaarde, die eerst daar moet zijn, eer Godt iemant, wie hij zij, de vergeving der zonden kan deelagtig maken. Schoon deze nu in *Vrankrijk*, daar hij van daan was, gestorven is, heeft zijn Leere veel gecontribueert tot de afwijkinge van de zuivere Leere van de Rechtvaerdigmakinge van den in zig zelfs godtloozen dog in Christus uitverkooren zondaar, door eene toegerekende gerechtigheit als zijn eigene, waar in hij alleen voor Godt bestaat en bestaan kan.

ARMINIUS, jaeren nae deze, het zij hij het van *Bellarmijn*, ofte van *Barret*, ofte van *Baro* geleert heeft, is op dezen grondt voortgegaen, en heeft de pointen met betrekkinge tot de Rechtvaerdigings leer zoo verre getrokken, dat hij erkent, en geleert heeft, dat het *Geloove zelfs* ons tot gerechtigheit wordt toegerekent. UEd. zal uit het voorgaende zulks gezien, en met mij bemerkt hebben, dat het in de controversie 'er zoo zeer niet op aankomt, hoe men het geloove deelagtig wordt, maer hoe het Geloove in betrekking tot de toerekeninge komt, als een voorafgaande voorwaarde, eer wij die deelagtig worden, (en hoe dit Geloove in de zaeke zelfs moet aengemerkt worden, naemelijk of het hier inkomt als een daadt die wij oeffenen, en dus in plaats komende van de volkomen onderhouding van de wet, welke

welke zekerlijk onze gerechtigheit zoude geweest zijn , en besprek op den loon zoude hebben gegeven , zoo dat Godt ons dat gelooven tot gerechtigheit toerekenen , en wij daarin als onze gerechtigheit voor Godt zouden bestaan , is het niet in het geheel , immers ten deele:) zoo dat Godt niemant de gerechtigheit Christi toerekent , nog de zonde uit kragt van die toerekening vergeeft , zoo Hij in die niet vindt en ziet het levendig Geloove , met alle de zaden van deugt , als een voorafbedongene Voorwaerde.

Wijl nu UEdele mijn gevoelen in deze , regelregt daar tegen overstaande , door dikwerf reedts geschiede verhalinge regt verstaat , zoo zal ik , mijn weg dus verre gebaant hebbende , nu voortgaan , om UEd. de verdere dingen te verhalen , die de zeer hatelijke betigtinge , en aller ongegrondste lasteringe tegen de Oude Leere , en de verdere afwijkinge hier door in de Kerken te wege gebragt hebben.

Wat het eerste betreft , zal UEdele zig herinneren , dat de vijanden van de vrije genade Godts tot ons arme zondaers , geen genoegzame redenen hebbende om tegen de ware Leere zoo te strijden , dat zij die ten eenemaal konden ten onderbrengen , om op de puinhoopen derzelve een eige gerechtigheit op te rigten , zeer verschillende wegen hebben ingeslagen , om de Leere zelfs , door ongegronde gevolgen daer uit getrokken , en de belijders van die , hatelijk te maken . Hoe meesterlijk de Papisten zig hier van bedient hebben , is voor de Reformatie van *Luther* en *Calvijn* , in de oorlogen tegen de *Hussiten* , zoo bekend , dat ik daar van afstappe , om u onder het ooge te brengen hoe de *Arminianen* hier , en naderhandt in *Engelandt* , te werk gegaen zijn .

De *Arminianen* begonnen hier te Lande de zuivere Leere van het Euangelium , zoo als de hervormers die in derzelve oorspronkelijke zuiverheit beleeden , te attacqueren met de allersubtielste redeneringen die zij bedenken konden , alle hare wapenen ontleenende van de half Pelagiaense Papisten : en wijl doe onder haer zeer subtile disputanten waeren , zoo bragten zij haer stuk zoo verre , ja verder , als ooit *Jesuit* gedaen heeft . Ondertusschen te zwak zijnde voor die , die niet uit de reden , maar uit Paulus Leere der genade streden (NB. doe was de geleertheit in zijn bloei zoo aan de eene als andere zijde , maar in dees tijdt is

alle geleertheit, zoo aen de een als de andere zijde, aen het verwelkeren) zoo sloegen zij twee wegen in, en alle die haren zuurdeegzem in de zoomen hebben, slaan nog die eige wegen in. De eene was, om onder een voorgeven van kragtig te ieveren voor de zede leer en deugts betragtinge, zoo als ze die begrepen, de leere der Genade onder allerlei hatelijke gedaanten af te schilderen, en de aller ongerijmdste gevolgen uit onze zuivere, en zoo lang Godts woordt blijft onlochenbaere beginzelen te trekken. Gij weet, dat zij dan eens het *fatum Stoicum* in den mond hadden, dan dat wij *erger als de Turken* waeren, dan wederom *tot ongebondentheit* aenleidinge gaven, dan wederom onze leer ter toetze bragten in het geval *van een gepraedestineerden Dief*, enz. De andere weg die zij insloegen was, de wereldlijke magt aan hare zijde te trekken, der regtzinnigen leer en perzoonen aen deze, als te veel strijdende met de autoriteit en magt, den Souverein, zoo zij zeiden, toekomende, niet alleen in Burgerlijke, maer Kerkelijke zaeken, haetelijk te maeken: de magt van de Overigheid verheffende, voor al in de stukken die de leere en order der Kerke betreffen, en alles lafhartig opofferende, om den Dagon, de vrije wil, door sterke handen op zinnen toen waggelenden throon door hooge magt staende te houden; niet omziende, al strekte het tot omkeeringe van de geheele constitutie, jae tot het stellen van het Land in een bloetbadt, als zij maer haer geliefden *Drek Godt de vrije wil*, die zij regt voor haer oogen hadden, boven Godt mogten verheffen, en Godts raadts besluiten van de onverschillige bepalinge van die wil zoo doen afhangen, dat Hij niets zoude doen van belang, zoo de vrije wil niet voorging. Schoon deze leere en stellingen zijn veroordeelt geworden, en zij, inimmers de voornaamste, na *Brabant* geweken zijn (dit zegge ik om reden die gij straks begrijpen zult) zoo kan UEd. denken, hoe diep de *Calumnien*, die zij wierpen op de vrije genade leere in het gemeen, en die van de Rechtvaerdigmakinge, zoo als onze Vaders en wij nu met haar dezelve leeren, harer wortelen nederwaardts in de herten der menschen geschooten hebben; zoo dat uit die ingewortelde praejudicien niet anders als gal en alssem voortgekomen is, tot verdere afkeerigheid, bezwakinge, veroordeeling en verdruk-

drukking van de Genadeleere zelfs, en alle die, die dezelve in hare regte egtheid wilden en nog willen bewaren. Omstandiger zoude ik UEd. verslag van alles geven, zoo ik niet ten vollen overtuigt was, dat UEdelheids kundigheid in uwe eige Vaderlandsche Historien zulks onnoodig doet zijn.

Ik stapte nu na Engeland over, op dat UEd. den oorsprong der leelijke benaminge van *Antinomianerij*, waar mede men de oude Leere zelfs, en de voorstanders daar van, bestempelde, als mede van de vervalschinge van dezelve Leere nader kenne. Vergun mij nu de vrijheit, UEd. aandagt eenige oogenblikjes van uwen kostelijken tijdt bij deze dingen staande te houden. Zoo kort en beknopt mij mogelijk is, zal ik UEd. op den weg brengen, om zelfs in een breeder adspect alles te beschouwen. Dit zal des te noodiger zijn, wijl gij uit 't lezen uwer Schrijveren, voornamentlijk *Leidekker*, *Knibbe*, enz. met eenig vooroordeel zult zijn ingenomen tegen die Engelschen, die men *Antinomianen* na zijn welgevallen genaamt, en vele dwalingen aangewreven, ja zelfs als de oorzaak van de verderfelijke vervalschinge van eenige pointen in de Leere hier te Lande aangemerkt heeft.

Wel-Ed. Heer! weet met mij, dat onder de Engelsche Protestanten nooit eenig verschil geweest is, van den aanvang der Hervorminge af, over de Genadeleer onzer verlossinge. Ieder heeft even zeer voor de verlossinge van ons arme zondaars zonder ons toedoen geievert; leerende, dat Godt ons die verlossinge in de tijdt deelagtig maakt, de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi, ons als de onze, en in welke wij alleen voor Godt bestaan kunnen, toerekent, en zoo geeft, schenkt en deelagtig maakt, dat Hij ons daarom en daar in regtvaerdigt, dat is, van zonde-schuldt vrijspreekt, en het regt ten eeuwigen leven door een richterlijke daadt zoo toewijst, dat hij ons, eer eenige inwendige veranderinge in ons plaats kan hebben, houdt en behandelt als of wij nooit zonde gehad ofte gedaan hadden, en alle gerechtigheit in eigener persoon volbragt hadden, en ons ook, als uit onze regtveerdiginge voortvloejende, en daar mede vergezelt gaande, roept, en in die roepinge de nieuwe natuur, voor ons in Christus gevormt, zoo mededeelt, dat wij worden
zijn

zijn maakzel geschapen in Christus Jezus tot goede werken welke Godt voorbereidt hadde; stellende dus een onafscheidelijk verbandt tusschen de Rechtvaerdiging als een voorgaande, en de Heiligmakinge als een volgende en noodzakelijk uit het voorgaande voortvloeyende. Al het verschil, zedert dat de scheuringe te Frankfort aan den Mayn standt greep, was alleen over cerimonien en wijze van het Kerkbestuur. Nooit vinde ik in alle die tijd meldinge van *Antinomianerij*, of beschuldiging van den een tegen den ander hier over: geen wonder, wijl het de ongerijmdste zaak ter wereldt zoude geweest zijn, menschen die gezet waren op de stiptste godtzaligheid, het jagen na meer gelijkvormigheid met Godt, en het onderhouden zijner geboden, niet om 'er door tot de zaligheid geregtigt te worden, maar uit aanmerkinge dat zij die bij aanvang waren deelagtig geworden, en op zekere vaste gronden de voltoijinge en volmakinge van die uit loutere genade verkrijgen zouden, Wetbestrijders te noemen.

Ten tijde van *Jacobus den Eersten* is eerst deze hatelijke benaminge, zoo niet te voorschijn gekomen, immers toegeëigent aan persoonen en leeringen op welke zulks gantsch niet paste; gelijk het te betreuren is dat UEd. Schrijvers, zelfs misleidt zijnde door verkeerde berigten, andere ook misleidt hebben, hun inboezemende als een waarheit, dat de leugen zelfs is, dat 'er zulk een broeinest van wetbestrijdinge in Engeland was, daar geen een woordt van op zig zelfs, *stricto sensu*, waar is. Derhalven UEd. wijzende tot *Neals Historie der Puriteinen*, van het 20 jaar van *Jacobs* regeeringe tot het einde toe, vooral II Deel pag. 101 en 102. om zijn character te weten, zal ik de gelegenheit en oorsprong dezer verdagtmakinge verhalen.

Jacobus zijn Konings list, zoo hij het noemde, dat is elk om den tuin te leiden, meesterlijk gebruikende, en zeer gezet zijnde om zijn Zoon getrouwt te zien met eene Infante van Spanjen, hieldt zeer geheime onderhandelingen met den *Nuntius* van den Paus te Brussel, en eenige Grooten, alle te zamen begunstigers van de *Arminianen*, die na het eindigen van het Dortsche Synode daar benen geweken waren en wel onthaalt wierden. Het schijnt, dat men *Jacob* heeft aangezet, om zig een onbepaalde magt aan te matigen, en zig van zijn Parlement te ontdoen, hei-

Jacobus,
Koning van
Engeland.

heimelijk met den Paus in onderhandeling te treden, en de Papisten, zoo veel mogelijk was, te begunstigen; en de Arminianen, als de bekwaamste daar toe, te bevorderen: en waarlijk in dezen konde men geen bekwaamer werktuigen als Arminianen vinden: gelijk gij weet, hoe zij, wanneer het haar in haar kraam dient, de hoogvliegende oogmerken van de aardsche magt tot in den hoogsten top toe opvijzelen, om haar eige oogmerken te bereiken. Terstont, om de oude Rechtzinnige te beteugelen, en haar voorgeziene tegenkantinge tegen 's Konings oogmerken vrugteloos en ijdel te maken, zijn de ieverigste *Arminianen*, gelijk BUCKERIDGE, NEEL, HARSNET en LAUDT, tot de grootste Bisdommen bevordert, die haar werk ijlings aanwendden om de oude Genadeleere van stuk tot stuk, en in des zondaars Rechtvaardigmakinge door een toegerekende gerechtigheit, in het allerleelijkste aspect voor te stellen, schandelijke gevolgen daar uit te halen, en met den naam van *Antinomians* te bestempelen, tot geen klein hertzeer der *Puriteinen* in de Kerke. Maar wetende dat haar bestrijdinge van die pointen van weinig vrucht zijn konde, wyl haar Leer met die van de negen-en-dertig Articulen van de Kerke van Engelandt strijdig was, zoo zij door hoog gezach niet gehandhaaft wierden, en onder den Lommer van die Protectie veilig doen konden wat zij wilden, stonden zij wakker het Koninglijke voorrecht voor: bragten dus den Koning, die hierop zoo wel als op het Huwelijk van zijn Zoon met eene Infante van Spanjen gezet was, geheel en al in hun belang over, tot groote ontsteltenisse van de Puriteinen en de Staats-Regeeringe. Ieder nu bij zig zelfs kan denken, dat 's Konings Religie, zoo hij eenige als die van het Pausdom hadde, beginnende door te breken, en in de Kerke veel begunstigers hebbende, de geheele Jeught, zoo verre zij Godts Genade-Leer niet kenden, om Promotie te bekomen, de *Remonstrantsche* ofte Konings Religie hebben aangenomen, en de oude voor *Antinomianen* uitgescholden: het geen mij blijkt, wyl ik voor dezen tijdt die benaminge, immers in zijn algemeenheit en toepassing, niet vinde.

Arminianen.

Hun schandelijk bedrijf.

UEd. dient ook te weten, dat men onder de volgende Regeeringe vindt, dat de *Arminianen* de groote werktuigen zijn ge-

Dienen Papis-
ten en Jesui-
ten.

geweest in de handen der Papisten en Jesuiten, om de Genade-
Leere zoo hatelijk te maken, dat de Voorstanders van die, zoo
in *Staat* als *Kerke*, zulks niet langer konnende dulden, den
geheelen Burgerlijken Oorlog, aan de eene zijde tegens de af-
wijkinge van de zuivere Leere, en aan de andere zijde tegens
het voorstaan van het Koninglijke voorrecht, ofte de willekeu-
rige macht om in Staat en Kerke na zijn wil alles te doen,
daar uit gesuurt is.

De gevolgen.

Vermoedt niet, Mijn Heer! dat ik dit verzinne: och neen!
want mijn Historie-Schrijver Doctor HOWEL verhaalt, dat Anno
1627, voor de t'samenroeping van het Parlement, een Verga-
deringe van Jesuiten te *Clerkenwel* na bij Londen ontdekt wier-
de, en onder hare Papieren een Copie van een Brief aan haar Va-
der Rector te Brussel gevonden wierde, hem bericht gevende van
hare listige en heimelijke poogingen om den Staat van 't Koning-
rijk om te keeren, en een algemeene Catholische Monarchie op
te richten: en dat zij ten dien einde voornamentlijk de *Armi-
nianen* gebruikten. De droevige gevolgen hier van, in het uit-
bersten van den Oorlog tusschen den Koning en zijn Parlement,
zijn een ieder bekend. Ondertusschen wil ik zeer gaarne, dat gij
den Brief van de *Assembly* te *Westmunster* aan de buitenland-
sche Protestanten, ook aan die van de Vereenigde Provintien,
leest bij NEAL, pag. 60—63, *eerste Deels tweede Stuk*, als mede
hoe het Prediken over de *vijf Art.* van de Remonstranten verbood-
den is geworden, pag. 147. De eerste *Arminiaansche Predikant*
van Naam, die in *Cromwels* Leger kwam, en zelfs van *Cromwel*
zeer geacht was, schoon een Arminiaan, vermits hij een Independ-
dent en vijfde Monarchiesman was, was *Johan Goodwin*, gelijk
Baxter verhaalt; als mede, hoe hij door dezen van de oude regt-
zinnigheid afgetrokken, en voor een algemeene Vereeniging van
alle zoogenaamde Christenen door een wijdt gapende Tolerantie
een Voorstander geworden is, zie in zijn *Theologia Pacifica*, en
in zijne Aanmerkingen tegen *Doctor Tully* en *Cartwright*. De
Arminianen in 't Leger begonnen terstont de zuivere Leere der
Rechtveerdigmakinge, met den aankleve van dien, voor *Ar-
minomiaans*, enz. uit te schelden, wijl doe alle de oude Leeraars
voor een Rechtveerdigmakinge des Godloosen door een toege-

rekende Gerechtigheid stonden. *Johan Goodwyn* gaf zijn Boek uit, genaamt de *Verlossinge Verlost*. *Baxter*, zoo niet tot het geheele Arminianismus door hem overgehaalt, is ten minsten een ernstige voorstander van de leere van *Saumur*, en van een algemeene *Tolerantie*, ja een *bestrijder aller school-distinctien geworden*: om dat, daar hij die grondig kende, wel wiste, dat, zoo hij ze niet bestormde, hij noit iets met vrugt zoude doen om de leer van *Saumur* en zijne algemeene *Tolerantie* smakelijk te maken. Hoe jong *Baxter* was, schreef hij toen zijne *Aphorismen* over de leer enz.

Het *Arminianismus* te grof zijnde om in Koningrijken en Republiken, die onlangs de genade leere in zuiverheit hadden vastgesteld, te verdragen, heeft, zegt *Thomas Goodwyn*, een kwade windt de *Saumurse* leere in Engelandt over geblazen: zie zijn Voorreden voor een werkje *Gospel* genaamt tegen *Lorimeer*: en ik mag 'er bijvoegen, in de vereenigde Provincien overgebracht. Zoo ieverig nu als de omhelzers van de *Saumursche* leere in Engelandt waren, bij gelegenheit van de inwendige ongesteltheit, om die voort te planten, gelijk *Baxter*, *Williams*, *Lorimeer*, en vele andere, en de oude leere als *Antinomians* te maken, zoo waren *Alting*, *Bekker*, *Roël*, *Klak*, *Schiere* en andere bij gelegenheit van de Broeder twisten (die zeer gemakkelijk hadden kunnen beslist worden, zoo bezadigde mannen van beide de zijden waren tusschen gekomen) om een geheel nieuw sijstema in te voeren, om eindelijk, door een vermenginge van werk als voor af gaande en genade als volgende, de zuivere leere te kort te doen, en werk en genade zoo te doen zamen gaan, dat zij uit haar regte gelid zijn gezet geworden, de voorgaander, de genade, een volger, en de volger, pligt, een voorganger geworden.

Schoon nu onze Kerke door getrouwe waakzaamheit evenwel zuiver gebleven is, en alle die dwalingen bij opkomende gelegentheden veroordeelt zijn geworden, nogtans is 'er in onze Regtzinnige Schrijvers te bespeuren, dat zij, niet lochenende eene *Rechtvaerdigmakinge* buiten ons, maar die vast vooronderstellende, van de *Rechtvaerdigmakinge* zijne volkomentheit, ten aanzien van het vierde essentiele deel in des zelfs zamenvoeging-

ginge met de voorgaande, bekomende in de Vuirschaar onzer conscientien, allermeest gesproken en geschreven hebben, om gemaks wille, alles van een Vuirschaar afleidende, gelijk ik mede oyer *Rom. V. 1.* gedaan hebbe. Noit zoude eenige twist ontstaan zijn, zoo men de drie eerste essentiele deelen onzer Rechtyaerdiginge niet te veel uit het oog hadt laten gaan, en op de laatste alleen maar zoo sterk gedrongen had, dat de drie eerste deelen uit haar plaats en order wierden verschooven, en het vierde zoo het eerste gestelt, dat de drie andere op die volgen moesten. Het welk zulken omkeering der leere zijn zoude, dat men die met geen goede oogen kan aanzien; om dat, indien het effect voor de oirzaak gestelt wordt, het geloove voor de onmiddelijke toerekening van Christus geregtigheid, als de eenige grondt en fundament van de vergevinge onzer Zonden en van de inwerkinge des geloofs, om die wel-daadt met gelooviger herte waaragtig en door directe Geloofs-daden aan te nemen, wij onze geheele leere kwijt zouden raken, en met een Vlakkenistisch sijstema, gelijk de Vrome *Ansselaar* zeide van *Vlaks* leere, Paaps en Sociniaans zouden worden.

Een stoute Jongeling, *A. van der Os*, heeft de wereld doen zien, dat de vrome *Ansselaar*, *Coccejus* Schoonzoon, de zake wel ter dege voorzag: want zijne voorzegginge, behalven in gelegentheden van minder gerucht, heeft zijne vervulling door dezen in den grondt Vlakkenistischen, en naderhandt Sociniaans geworden *van der Os*, eertijds Predicant te Zwol, en nu Sociniaansche wederdoopte Vermaander in de Beverwijk.

Het is waar, bij gelegentheit van die controversie, die eenieder, die de waarheit zelfs, en de uit die alleen voortvloeiende ware Euangelische Godtzaligheid, beminde, zeer allarmeerde, vondt de Wel-Eerw. Heer *Holtius* zig genoodzaakt iets te doen, om den voortgang van die Sociniaansche en Remonstrantsche leer, waar voor vele vertoonden eene hellinge en groote geneigtheit te hebben, te stuiten; gelijk ik ook mij voor Godt in gemoede verpligt agtede het mijne te doen. Wat wij nu gedaan hebben is niet nodig te zeggen. Het is maar zeer gering en gebrekkig, geenzints aan onze verpligtinge aan den grooten Heilandt beantwoordende. Ondertusschen dat wij
 bezig

bezig waren de veelvuldige pointen van de Sociniaansche en Remonstrantsche leerè, welke die dwalende Leeraar, *Vlaks* sijstema tot perfectie brengende, uitgevent hadde, te ontdekken en na vermogen te wederleggen, en de voorstanders daar van den mond te stoppen, zoo viel onze aandacht bijzonder ook op zijne leere aangaande de Rechtvaerdigmakinge van den armen Zondaar voor Godt, welke staande zijne leere der Praedestinatie, de loeheninge van de eigentlijke voldoeninge, en van Godts strafvorderende gerechtigheit, ons niet alleen als verschillende van de leere onzer Kerke in dit hoogwigtig stuk voorkwam, gelijk *Do. van Rossum* in zijn *Protest* wel degelijk belijdt; maar zelfs erger dan de leere van vele Papisten, ja in den grondt Sociniaansch. Overleggende nu, hoe wij best die grove Ketterij zouden wederleggen en ten toon stellen, zagen wij, dat zulks ons onmogelijk zijn zoude met succes te doen, zoo wij bleven bij de in lateren tijt aangenomen wijze van behandelinge van de Rechtvaerdigmakinge van den zondaar voor Godt. Derhalven vasthoudende, dat wij *uit en door het Geloove*, ja *op en na het Geloove*, en dus na onze roepinge en wedergeboorte, in de Vuirschare Godts, die Hij in onze conscientie spant, gerechtvaardigt worden, oordeelden wij mede, na ons vermogen en wijsheit die Godt ons gaf, het noodtzaaklijk te zijn, van de Rechtvaerdigmakinge, in een ander adspect beschouwt zijnde, te spreken als van een Rigterlijke daadt Godts buiten ons, en te toonen, dat evengelijk wij onder de Verdoemenisse onderworpen zijn (door de onmiddelijke toerekeninge van Adams zonde aan ons, vermits wij in Hem als ons plaats vervangende en Persoons verbeeldende Verbondts Hooft staande, ook in Hem en met Hem in zijn eerste overtredinge gevallen zijn,) wij ook even zoo van Godt van de Verdoemenisse verlost ofte gerechtvaardigt worden door de onmiddelijke toerekeninge van Christus gerechtigheit aan ons, wijl die in onze plaats was opgebracht; en dat 'er dus zoo wel eene Rechtigmakinge, Rechtvaardiginge (het scheelt mij niet hoe men het noemt, als men maar de zake zelfs vast houdt; elk kan zijn kindt een naam na zijn believen geven) voor het Geloove, en tot het Geloove, dat is, eer eenige inwendige veranderinge in ons plaats kan hebben,

die als het naaste fundament en grondslag is en moet gehouden worden van alle inwendige veranderinge, in de roepinge, en inwerking van het Geloove in onze herten in die roepinge, als een Rechtaerdigmakinge uit en door het Geloove, is.

Op deze wijze, en uit deze gronden, (gelijk ik die in de Voorreden voor mijn Catechismus verklaringe gelegd hebbe,) hebben wij die dwaalleer van *van der Os* bestreden; vele hadden die order en rangschikkinge met veel zin omhelst, als een middel waardoor zij uit vele verwarringen, als men een andere order houdt, geredt wierdt. Onder deze zijn te rekenen alle discipelen van den grooten *T. H. van den Honert*, van de Professoren *Cremer* Vader en Zoon, en van *D. Hartman*, van welke alle ik in substantie niets verschille. Dus vonden zij, dat de exacte overeenkomst tusschen de beide Adams hen zoo gemakkelijk viel, dat zij even gemakkelijk konden begrijpen hoe wij door den tweeden Adam verlost zijn geworden, als hoe wij in en door den eersten onder de verdoemenisse zijn ingedompelt geworden. Wjl wij nooit het geloove, nog eenige genade weldaadt, kunnen deelachtig gemaakt worden uit kracht der *Verkiezinge* als *Verkiezinge*, maar uit kracht van ons *Verbondts inzien* in den Tweeden Adam, in de nooit begonnen eeuwigheit zich als Borg stellende in de oprechtinge van dat verbondt, zoo, dat hij ons in zig bevattede als de Christus Mysticus, en onze Perzonen, als ons Verbondts hooft, zoo verbeeldde, dat hij en wij in hem als één geconsidereert wierden, zoo dat hij in de nooit begonnen eeuwigheit gehouden is geworden gedaan te hebben dat wij gedaan hadden, en wij, wjl voldoeninge volstrekt noodig was, in hem gehouden zijn als hebbende in eige Perzoon gedaan en geleden dat hij gedaan heeft. Ik hebbe breedt in de *Catechismus Verklaringe* van de *Vijfde Zondag* hier van gesproken.

Evenwel, Mijn Heer! wij beide, en ik mede in het bijzonder, hebben ondervonden, dat mijne wijze van behandelen van dit allergewigtigste stuk der leere juist een ieder niet even zeer behaagt heeft. Terstond is tegen mijne wijze van bevattinge van deze gesproken, van gene geschreven, welk alles nog de Heer *Holtius*, die ter zijden ingetrokken is geworden, nog ik, mij in den beginne veel aantrok: wjl ik niet gelooven konde dat

dat een eenige zig in openbaren geschrifte zoude durven aanmatigen, om de onmiddelijke toerekening van Adams zonde tot verdoemenisse te lochenen, en dus ook niet verwagte, dat 'er iemand zijn zoude, uit allen die voor Rechtzinnige gehouden worden, die de onmiddelijke toerekening van Christus gerechtigheit tot Rechtveerdiginge zoude durven bestrijden.

Ondertusschen, wijlen de *Professor J. v. d. Honert*, die de verdediginge van den Sociniaansch gezinden Remonstrant *van der Os* op zig genoomen hadde, nam dit zoo kwalijk op, dat hij ons beide voor onze Classis, eerst meer van ter zijde, naderhandt meer openbaar, en met name, aangeklaagt heeft, gelijk gij uit onze brieven, zoo in het gemeen door ons beiden, als in het bijzonder door mij aan uw Ed. geschreeven voor dezen zult hebben gezien. Maar allerbijzonderst behaagde het wijlen zijn Hoog Eerw. na lange deliberatie, ons onderwijlen onder de beschuldiginge latende zitten, in eene *Missive*, aan onze Classis toegezonden, zijne beschuldiginge te vernieuwen, en den staat des geschils na zijn wijze voor te stellen, op dat onze competente Rechter ons na de merites van onze voorgewende dwalinge zoude behandelen. In waarheit, Mijn Heer en Vriendt, zoude ik uw Ed. dezen brief niet medegedeelt hebben, zoo vele onkundige door openbare schriften zig in de controversie niet hadden ingelaten, de een met meer, en de andere met minder bescheidenheit; maar doe het nu, op dat uw Ed. zien zoude, waar toe wijlen die man de pointen in verschil, stelliger wijze, en ontkennder wijze, onder het oog van onze verligte Vergaderinge gebracht heeft.

*Aan de Weleerwaerde Classis van
Leiden en Nederrijnland.*

WELEERWAERDE, GODSALIGE, WELGELEERDE HEEREN,
EN DIERBARE MEDEBROEDERS!

Toen ik, zoo in Uweleerws. Antesijsnodale Vergadering van den jare 1755, als in derzelve gewone Vergadering der Maand Maj 1756, mijne bekommring te kennen gaf, wegens de *J. v. d. Honert.*

de genen, die, onder den schijn, of in de verbeelding van te strijden tegen de inbreuk en begunstiging van de Arminiaansche Leer der Regtvaerdigmakinge des sondaars uyt de werken, eene taal voeren, die niet alleen daarop uytkomt, dat des Sondaars Geloof, wanneer hij geregtvaardigd wordt, geheel werkloos, en niet dadig is: maar die ook daarop uytkomt, dat de Sondaar, eer hij dadelijk in Christus gelooft; en dus niet *door*, maar *voor* zijn Geloof in Christus, geregtvaardigd wordt, was ik voornemens, dit stuk in Uweleerw. Vergadering, en daar het verder mogt nodig sijn, soo te behandelen, dat de Personen, die ik voornamelijk bedoelde, en welker Schriften niet onbekend sijn, in die behandeling ongenoemd bleven. Dog eenige Voortreffelijke Mannen, Medeleeden van Uweleerw. Vergadering, voor welker oordeel ik seer veel agting heb, deden mij, in het einde van April 1756, door onwederlegbare redenen begrijpen, dat ik den weg merkelyk bekorten, en aan de behandeling deser sake een groot gemak toebrengen soude, soo ik de personen en schriften, die ik bedoelde, in de Classicale Vergadering wilde noemen. Hierom heb ik dit gedaan, in onse gewone Vergadering, den IIIden Maj 1756, seggende dat ik bedoelde Do. Holtius en Doct. Comrie, twee Leden van die Vergadering.

Holtius en
Comrie.

Toen ik dit deedt, genoot ik eene gezondheid, die mij de verwagting gaf, dat ik dit gewigtig stuk in Uweleerw. Vergadering, en daar het verder mogt nodig sijn, soude hebben kunnen afhandelen. Dog ik werdt, agt Etmalen daarna; namelijk, den XIden derzelve Maand, overvallen van een swaar, en genoegzaam bekend toeval, waarvan ik en anderen geloofden, dat het mijne laatste siekte, en het middel van mijnen overgang uyt het tijdelike tot het eeuwige sijn soude. En schoon het Gode behaagt heeft, mij daarvan in soo verre te herstellen, dat ik tot mijne Letteroeffeningen, en tot de waarneming der meeste delen mijner Ampten hebbe kunnen wederkeeren, ben ik evenwel, door de onwederspreekbare redenen van vele Wijse Mannen, overtuygd, dat ik voortaan alles, wat mij eenige ontsteltenis sou kunnen veroorzaken, soo sorgvuldig, als mij mogelijk sijn sal, vermijden moet: alsoo ik daardoor, naar allen schijn, wederom in een swaar toeval komen sou. Dit is ook de reden, waarom ik mij, tot nog toe, ont-

hou-

houden heb van die Vergaderingen van Uweleerw., waarin ik voorsag, dat over die saak soude gehandeld worden. Dog de ondervinding heeft mij geleert, dat dese weg, gelijk in anderen, soo ook in dit geval, niet sonder ongemak en gevaar is, uyt hoofde van de daaruyt spruitende noodzakelijkheid, om over die saak, buyten de Vergadering, met bijzondere Leden te komen in bijzondere Samenspraken, welker gevolgen, door het wel of niet wel verstaan, onthouden, en overbrengen van het gesprokene, seer onaangenaam; en selfs seer smertelijk worden konnen: Hierom ben ik te rade geworden, mijne gedagte, over de behandeling van dit stuk, kortelik en schriftelik aan Uweleerw. voortedragen, en aan derselver oordeel te onderwerpen.

VOOR EERST, merk ik aan, dat dit ons Classicaal Geding sig niet uytstrekt tot iets, dat in den Jare 1731, door de eige directie van Do. Holtius (sonder eenige voorgaande, vergesellende, of volgende, communicatie der Classis) tot de Theologische Faculteit onser Universiteit gebragt; en door deselve behandeld is. Hierom heb ik in mijn Classicaal Voorstel, geene melding gemaakt van het bijzonder gevoelen van Do. Holtius, over de salving van Christus: waarin die Schrijver nooit eenigen Voorganger, Metgesel, of Volger, gehadt heeft, of nog heeft; en waarover hij mij, sedert twee jaren, antwoord schuldig is en blijft. Ook kon ik van dat stuk daar niets melden, omdat het selve niet tot de Classis, maar tot de Theologische Faculteit behoort: gelijk het ook door Do. Holtius wederom opgehaald, en op nieuws ter bane gebragt is, in een Geschrift, dat hij, in den beginne van Januarii 1752, tegen onse Theologische Faculteit, sonder eenige communicatie *met*, en sonder eenige approbatie *van* de Classis, uytgegeeven; en vervolgens, sonder die Classis ergens in te kennen, voorgepleit heeft. Waarom is ook dat stuk, waarvan in mijne Classicale Propositie niets gemeldt wordt en waarover ik (die een Amptgenoot van de drie toenmalige Theologanten, en de Soon van den toenmaligen Decanus der Faculteit ben) tegen Do Holtius opentlik gehandelt heb, geheel en al laat in den staat der onverdedigdheid, waarin het door Do. Holtius selven gelaten wordt.

TEN TWEDEN, merk ik aan, dat dit ons Classicaal Proces daar-

daarom ook niet gaat over het geding, en over de gevolgen van het geding, dat Do. Holtius der Theologische Faculteit, sonder eenige voorgaande, vergesellende, of volgende communicatie der Weleerw. Classis, en sonder het versoeken en verkrijgen van derselver Approbatie, over de Swolsche Kerkgeschillen in openbaren druk heeft aangedaan. Want alles, dat hij daaromtrent, tegen die Faculteit in het gemeen, en tegen mij (die de Opsteller van het daartoe behoorend Advijs ben) in het bijzonder, geschreven en uytgegeven heeft, is of sonder eenige visitatie en approbatie, of sonder die visitatie en approbatie, die 's Lands Hooge Magten eischen, te voorschijn gekomen; en moet daarom, naar het bekend Placaat van hunne Ed. Grootm. van den XXIsten Nov. 1715, gehouden worden, als niet voortgekomen uyt den schoot der Gereformeerde Kerk, in deze Provincie. Waarbij nog komt, dat de voortsetting en de gevolgen van dat geding, tusschen de Gecommitteerden der Swolsche Classis en mij, uyt de bestrijding van mijn bekend, en in openbaren druk uytgegeven Doctoraal en Professoraal Advijs geboren, en daarom geheel en al tot mijn Professoraat behorende is: sonder dat Do. Holtius daartoe iets, sooveel men weet heeft toegebracht. En boven dit alles staat dit stuk, sedert ruym X maanden, in dien staat, dat ik, tot afdoening dier sake, het Antwoord der Gecommitteerden van de Swolsche Classis moet afwagten, niet alleen op de drie Vragen, die ik hun vijfmalen, in openbaren druk, gedaan heb; maar ook op de mēnigvuldige Vragen, die ik hun, in mijne gedrukte Memorie §. 65, 66. en in mijne gedrukte, en aan hen voorgedrage Voorwaarden heb voorgesteld, onder dat beding, dat ik hun gevoclen onderschrijven sal, soo sij mij daarop voldoende Antwoorden geven.

EINDELIK merk ik aan, dat ons Classicaal Geschil ook niet gaat over het bijzonder, door Gisb. Voetius, Jo. Henr. Heideggerus, Fr. Turretin (a), en Anderen, soo onherstelbaar wederlegd

(a) *Gisb. Voetius, Probl. de Justif. Part. I. Probl. V. »An decretum justificationis partem aut momentum aliquod faciat in ipsa justificatione?« Resp. Neg. Neque enim confundi debent vocatio, regeneratio, justificatio, adoptio aut justificatio, cum decreto; interna actio cum emanante externa; aut aeterna cum temporaria; aut decretum seu voluntas Dei cum executione*

legd gevoelen van Do. Holtius, over onse Regtvaerdigmaking van eeuwigheid. Want gelijk dit stuk niet Do. Holtius en Doct. Comrie t'samen, maar Do. Holtius alleen raakt, soo is het ook in mijn voornoemd Classicaal Voorstel niet gemeld; en dus ook binnen den omtrek der saken, waarover ik thans handel, niet begrepen: te meer, omdat Do. Holtius dit stuk buyten alle communicatie der Classis gehouden, en in een Schriftuur geplaatst heeft, dat (de Uytgever sij ook wie hij sij) buyten alle voorkennis, visitatie, en approbatie der Wel-eerw. Classis uytgegeven, en dus niet uyt den schoot der Ge-reformeerde Kerke in dese Provincie voortgekomen is.

Ook wordt van alle dese dingen in mijne voornoemde Classi-cale Propositie niets gevonden. Niet omdat ik mij de ondersoe-kinge en verantwoordinge over dese stukken onttreкке: maar omdat ik de concussie der Vergaderingen, tot welken ik, als een Lid der Theologische Faculteit, en tot welke ik, als een Lid deser

et re volita; quod exemplo decreti creationis; aut decreti salvationis, declarari potest; quae ab ipsa creatione, et ab ipsa salute distinguuntur.

Joh. Henr. Heideggerus, Corp. Theol. Loc. XXII. 2. 79. Neque illa [activa justificatio] proprie ab aeterno peragitur, quia Deus decretum justificandi aeternum non ante fidem exequitur; sed in tempore, partim in Coelo, post absolutas in Cruce passiones Christi, — — — partim in Conscientia nostra, simul atque credimus in Christum, et sententia absolutionis velut ad fidem nostram pronuntiat.

Fr. Turretinus, Theol. Elenct. Loc. XVI. Quaest. IX. 2. 2—6. Prima sententia eorum est, qui volunt Justificationem natales nostros Praecessisse, et factam fuisse ab aeterno, quia concipiunt eam ut actum immanentem in Deo et internum. Ut verò nihil de novo accedere potest Deo in tempore, jam in ipso ab aeterno factam fuisse censent, et fidei tribui tantum quoad notitiam et sensum, quia nos in ejus notitiam ducit, et de illa certos nos reddit. Sed licet non diffiteamur decretam jam fuisse ab aeterno justificationem nostram, ut nihil in tempore contingit, quod ab ipso constitutum non sit ab aeterno. Non putamus tamen accuratè loquendo, Justificationem ipsam posse dici aeternam. Quia aliud est decretum justificationis, aliud ipsa justificatio, ut aliud est voluntas salvandi et sanctificandi, aliud verò salus et sanctificatio ipsa: voluntas seu decretum de quibusdam justificandis, aeternum quidem est, et fidem ipsam praecedit. Sed ipsa actualis justificatio fit in tempore, et fidem sequitur. **SECUNDO**, Paulus expressè hoc confirmat in catena salutis, beneficia, quae ex aeterno Dei amore in Electos manant, ordine recensens, ubi Vocationem praeponeit Justificationi, tanquam aliquid antecedens, Rom. 8: 30. *Quos vocavit, eos justificavit.* Nec aliò tendunt varia illa loca, ubi per fidem et fide-

justi-

deser Classis van Leiden en Nederrijnland, betrekkelijk ben, vermeden; en, onder anderen, die Vraag, of de Theologische Professoren der Hollandsche Uniyersiteit, in dese hunne qualiteit bepaaldelijk aangemerkt, meer tot de Suyd-, dan tot de Noordhollandsche Synode behooren, voorkomen wil.

Dit, om dese reden (waarbij uyt eenige oude, soo gedrukte, als ongedrukte Schriften, nog vrij wat sou te voegen sijn) vooraf gemeldt hebbende, bepaal ik mij alleen, naar den inhoudt mijner Classicale Propositie, tot het gevoelen dier twee Mannen over de Regtvaardigmaking der Uytverkoornen, soo als het selve voorkomt in de Voorreden, en in het beloop van het Boek, dat Doct. Comrie over de Seven Eerste Sondagen van onsen Catechismus geschreven heeft: omdat Do. Holtius (wiens Werkjen over de Regtvaardigmaking ik niet verstaan kan) de hand in de uytgave van dit door hem, in sijn gedrukt Vaers, seer hoog gepresen Werk van Doct. Comrie soo merkelyk gehadt heeft, dat men hunner beider gevoelen in dat ééne Schrift vinden kan. Men
sie

justificari, quam ut doceant fidem esse aliquid ad justificationem praerequisitum. Quod dici non posset, si justificatio ab aeterno facta fuisset. Nam haec ad sensum tantum justificationis referre dilutum est, et à Pauli mente alienum. TERTIO, Rei ipsius natura hoc evincit. Cum enim Justificatio, seu Remissio peccatorum importet necessario liberationem ad obligationem ad poenam, quam peccata merebantur; nec quisquam eam possit consequi, nisi positâ fide et poenitentia; liquet talem justificationem non potuisse fieri ab aeterno, sed tantum in tempore, quum homo actu credit et poenitentiam agit. Aliàs sequeretur eum, qui justificatus est, et per consequens transit à morte ad vitam, et Filius Dei factus est, et haeres vitae aeternae, adhuc manere in morte, et esse Filium Irae, quia qui nondum conversus est, et in peccato jacet, manet in morte 1 Johann. 3: 14. et est ex Diabolo 1 Johann. 3: 8. in statu damnationis Gal. 5: 21. DENIQUE cum justificatio sit Dei beneficium, beneficium autem non possit ad nos transire, nobisque actu conferri nisi in tempore, palet non esse concipiendam ad modum actus immanentis, et interni in Deo, sed ad modum transeuntis, qui à Deo oritur, et transit ac terminatur in Creatura, non ut subjectivè illi inhaereat, ut volunt perperam Pontificii, quia hoc pertinet ad sanctificationem; sed ut illi adhaereat, et creatura circa illum objectivè se habeat, dum illi per Spiritum Sanctum intimatur sententia obsolutoria. Si gratia dicitur nobis data in Christo ante tempora secularia 2 Tim. I: 9. ratione destinationis, quia ab aeterno Deus decrevit illam nobis dare in tempore; non sequitur posse dici jam collatam reipsa, quia Decretum facit quidem, ut certò et infallibiter jus ad vitam debeamus obtinere in tempore, sed non ut actu illud jam dicamur obtinere, facit ut simus justificandi, sed non ut simus jam justificati.

sie de Voorreden *pag.* 18, 28. en het Werk selve (waarin ik mij thans alleen tot de Verklaring van den Sevenden Sondag bepaal) *pag.* 412, 488, 489; en elders; met en nevens het gedrukt, dog nooit gevisiteerd en geaprobeerd Berigt van Doct. Comrie, tegen den Prof. Schultens, *pag.* 66.

Hierom staat wel aantemerken, dat hier de Vraag niet is over onse Regtvaerdiging, bij geregtelijke repraesentatie, in onsen Borg en Verbondshoofd Christus, in wien wij, bij Verbondsrepraesentatie, geregtvaerdigt werden, toen hij, als onse Borg en Verbondshoofd, geregtvaerdigt werdt, *Rom. IV. 25. 2 Cor. V. 21.* even gelijk wij allen in Adam sondigden en storven, toen hij, als ons Verbondshoofd, sondigde en storf, *Rom. V. 12—21.* vergel. *1 Cor. XV. 21, 22, 45—49.* Men sie mijne Verhandeling van de Regtv. *Hoofdst. IV. §. 12. pag. 196, 197.* vergel. *Hoofdst. II. §. 33—37. 50—56. Hoofdst. IV. §. 5—7.* en in vele plaatsen mijner andere Schriften; en wel voornamelijk in het gansche beloop mijner Verhandeling van Adam en Christus. En het sou eene dwase Vraag sijn, als men van de Regtvaerdigmaking, in dit bepaald opsigt, vroeg of deselve al of niet geschiedt ware, eer wij geloofden. Want sij is geschiedt lang voor onse geboorte.

Maar de Vraag is enkel en alleen over de Regtvaerdiging, of Regtvaerdigmaking, soo als deselve in het hart, en dus in den persoon van eenen iegeliken van de Vaten der Barmhartigheid geschiedt. Want hiervan alleen wordt de bewoording *uyten door het geloof geregtvaerdigt te worden*, in Gods Woord gebruykt. Men sie *Rom. I. 17. III. 19—30. IV. 16. V. 1, 2. IX. 30, 32. X. 6. Gal. II. 16. III. 6—18. 22—24. Philipp. III. 9. Heb. X. 38, 39.* En dus is de Vraag niet, of de Uytverkoornen tot de Regtvaerdigmaking gepraedestineerd sijn, eer sij gelooven? De Vraag is ook niet, of sij in linnen Borg en Verbondshoofd waarlik geregtvaerdigt sijn, eer sij gelooven? Want dese beide Vragen souden ijdele en dwase Vragen sijn. Maar de Vraag is, of de Uytverkore Mensch, in eigenen persone, door de Regtvaerdiging, waarvan in de voorn. plaatsen gesproken is, geregtvaerdigt sij of worde, eer hij dadelik gelooft: soo dat hij, in dit opsigt, eerst geregtvaerdigt, en daarna gelovig worde? En hierop ant-

woordt ik volmondig *neen*. Want de H. Schrift heeft ons, bepaaldelijk van dit stuk sprekende, nergens geleert, dat de Mensch nog niet gelovende, maar steeds dat de Mensch *pisteuoon* en *pisteuontes*, *gelovende*, geregtvaardigd worden. *Rom. III. 22, 26. X. 4.* vergel. *vs. 11.* met *Cap. IX. 33. Hand. XIII. 38, 39. X. 43. Rom. IV. 24. Gal. II. 16. III. 22.* En men sal geen ééne plaats in Gods Woord vinden, waarin die bewoording gebruykt wordt van het geloof, dat men nog niet dadelik hadt, maar dat men daarna kreeg. Men zie *Hand. III. 16. XV. 9. XXVI. 18. Rom. I. 12. III. 22. IV. 20. V. 2. XI. 20. 2 Cor. I. 24. V. 7. Gal. II. 20. III. 24, 26. V. 5. Eph. III. 12, 17. Philipp. I. 27. Col. II. 12. 1 Tim. I. 5. 2 Tim. III. 15. Hebr. VI. 12. XI. 33, 39.* Daar nu dese en andere soortgelijke bewoordingen, gelijk in andere plaatsen van *Heb. XI*, soo ook *1 Cor. XVI. 13. 2 Cor. XIII. 5. Col. II. 7. 2 Thess. II. 13. 1 Tim. I. 4. II. 7, 15. III. 13. IV. 12. 2 Tim. I. 13. Jac. I. 6.* nooit genomen worden in den sin van een Geloof, dat men in sig nog niet dadelik heeft, maar nog krijgen sal, hoe kan men zeggen, dat de bewoording *uit en door het Geloof geregtvaardigd worden* betekene, dat de Uytverkore Sondaars geregtvaardigd sijn of worden, eer sij dadelik geloven; en dat sij dus eerst Geregtvaardigden, en daarna Gelovigen worden? En hoe sal men, dit stellende, het Geloof, 't welk de geregtvaardigd wordende Mensch, naar die Stellinge, nog niet heeft, noemen het *Regtvaardigmakend Geloof*, gelijk het genoemd wordt, in de Nederl. Geloofsbel. *Art. XXIV*? En dit is overeenkomstig den Stokregel *Hab. II. 4. Rom. I. 17. Hebr. X. 38.* en overeenkomstig de beschrijving van Abrahams Regtvaardiging, niet uyt of door het Geloof, dat hij toen nog niet hadt en oeffende, maar uyt en door het Geloof, dat hij toen hadt en oeffende, *Gen. XV. 6. Rom. IV. 3, 9, 10, 22, 23. Gal. III. 6. Jac. II. 23.* met Paulus vaste Stelling, *Rom. IV. 5.* vergel. *vs. 22—24.* En soo de Uytverkore Mensch, ten tijde waarin hij van God, in dien sin, waarin wij hier van de Regtvaardigmaking spreken, geregtvaardigd wordt, het Geloof nog niet heeft, en daarom nog niet gelooft, maar het Geloof na sijne Regtvaardigmaking eerst sal krijgen; en daarom na sijne Regtvaardiging eerst sal gelooven, soo hadt Paulus niet kunnen zeggen, *met het hart gelooft men tot regtvaardig-*
dig-

digheid, Rom. X. 10. Ook hadt hij dan niet kunnen seggen, Gal. II. 16. «wetende, dat de Mensch niet geregtvaerdigd wordt «uit de werken der Wet; maar door het Geloof Jesu Christi, «soo hebben wij ook in Christus Jesus geloofd: OP DAT wij «souden geregtvaerdigd worden uyt het Geloof Christi, en niet «uyt de Werken der Wet; daarom dat uyt de Werken der Wet «geen vleesch sal geregtvaerdigd worden.» Hierom heeft hij ook de Regtvaerdiging van Gods Uytverkoornen geplaatst tuschen hunne Roeping naar Gods Voornemen en hunne Verheerlijking, Rom. VIII. 28—30. Selfs wordt van hun, die geregtvaerdigd worden, duydelijk gesegd, *dat sij uit den Gelove sijn*, Rom. III. 26. Gal. III. 6—9. daar de bewoording, *die uit den Gelove sijn*, niet betekent de genen, die nog niet gelovig sijn, maar de genen, die gelovig sijn: even gelijk Rom. II. 8. *die uyt twistgierigheid sijn* betekent de genen, die twistgierig sijn; en niet de genen, die nog niet twistgierig sijn, maar twistgierig worden sullen; in den selven sin, waarin gesproken wordt van de genen, *die uit de waarheid sijn*, Joh. XVIII. 37. 1 Joh. III. 19. en wat dier bewoordingen meer sij.

Daar dan Paulus met deselve bewoording segt, dat Godt regtvaerdigt den genen, die uyt den Gelove Jesu is, hoe kan men stellen, dat dit sie op een Geloof, 't welk de Uitverkore Sondaar, geregtvaerdigd wordende, nog niet heeft, maar krijgen sal; en met het welk hij nog niet geloofd, maar geloven sal? Is hij dan *ho pisteuoon*, eer hij waarlik geloofd? Want in opsigt op de toepassing der Genade, waartoe de Regtvaerdiging van Gods Uytverkoornen, soo en in dier voegen, als deselve in alle de aangehaalde plaatsen voorkomt, onloochenbaar behoort, is het eene volstreckte tegenstrijdigheid, te seggen dat iets geschiede *voor het Geloof*, wanneer de Schrift segt dat het geschiedt *door het Geloof*. Men vergelijke Hand. XIII. 39. XXVI. 18. Rom. X. 4. en elders, daar men, in dit opsigt, leest *een iegelik, die geloofd*, en *allen, die geloven*. Onder welke bewoording niet de genen, die nog niet geloven, maar allen en alleen de genen, die geloven, begrepen sijn. Te meer, omdat Paulus 'er dese woorden bijdoet, *want daar is geen onderscheid*. Hierom geloof ik vastelik, dat niemand dit Geloof heeft, en met dit Geloof waarlik geloofd,

eer hij geregtvaardigd wordt. En ik geloof ook vastelik, dat Gods Regtvaardigmaking, in de Toepassing, of Adplicatio Salutis, waartoe sij onloochenbaar behoort, in elken Uytverkoren Sondaar plaats krijgt in den selven oogenblik, waarin dit Geloof in hem plaats krijgt; dat hij, in dit opsig, even soo ras een Gelovige, als een Geregtvaardigde door het Geloof is; en dat hij even soo ras uit den Gelove Jesu is, als hij een Geregtvaardigde uit den Gelove Jesu is. En ik geloof even vastelik, dat men, sig aan den Bijbel houdende, nooit sou komen tot dit verschil, of het Geloof ga voor de Regtvaardigmaking, dan of de Regtvaardigmaking ga voor het Geloof: nadien dit verschil een geheel modeloos verschil is, behorende tot de onnodige en scheurmakende Vragen, die niet uyt Gods Woord; maar uyt de dwaalspraak der Scholastiquen, die in eenige Menschelike Scholen en Systemata heeft postgevat, en die veelsins dienen, om Gods Raad te verduysteren, door woorden sonder wetenschap, geboren sijn.

't Stuk kan niet klaarder worden uytgedrukt, dan sulks geschiedt is, in de XXste Vraag en Antwoord van den Heidelberg-schen Catechismus, daar, op dese Vraag, *worden dan alle Menschen wederom door Christus salig, alsoo sy door Adam syn verdoemd geworden*, dit Antwoord gegeven wordt: *neense, maar alleen de genen, die hem, door een opregt Geloof, worden ingelyfd en alle syne weldaden aannemen*. 't Blijkt ons ook, uyt de Verklaring van Doct. Comrie, pag. 373, dat hij dese woorden, in deser voegen, in den Catechismus gevonden heeft. En evenwel heeft hij pag. 438. *seqq.* ter Verklaringe deser laatste woorden komende, konnen goetvinden, dit Voorstel geheel te veranderen, om ons te doen geloven, dat 'er sta *en hem en alle syne weldaden aannemen*: stellende hierin selfs de grootste kragt sijner redeneringe; en wilstende ons doen geloven, dat het in den Catechismus soo gelesen wordt; en dat daarvan de geheele saak, in de behandeling van dit stuk, afhangt. Men lese hem pag. 439, 440, 441, 442, 447. Dog ik versoek den Schrijver Doct. Comrie, en den Helper der Uytgave Do. Holtius, die dit, voor den druk en uytgave van dat Werk, sekerlik gelesen heeft, dat sij mij eene eenige oirsprongelike uytgave van den Catechismus, van den Jare 1563. tot hier-

toe, noemen, waarin de woorden dus voorkomen; of dat sij mij, van Zach. Ursinus af, die den Catechismus wel sal verstaan hebben, tot nu toe, eenen eenigen Uytlegger noemen, die dat *XXste* Antwoord dus las, en dus verklaarde. En ondertusschen moet men lezen, dat Doct. Comrie (om mij nu alleen tot dit ééne stuk te bepalen) *pag. 439.* segt: «wij moeten onzen aandagt vestigen «op de orde, volgens welke onze Leerling het voorwerp van «de aannemende daadt voorstelt; en om U daar van de reden te «toonen: hij zegt niet, *die alle zyne weldaden, en dan HEM aannemen*: maar hij stelt de aanneming van den Persoon, voor de «aanneming van de weldaden. Het is, *die Hem en alle zyne «weldaden aannemen.* Enz.” Vervolgens segt hij, op het einde der volgende bladzijde 440. «de Persoon moet voor de goederen «aangenomen worden, vermits God den Persoon ons allereerst «geeft, schenkt, en aanbiedt.” Waarop hij vervolgens *pag. 441, 442.* als op het hoofdoogmerk van den Catechismus, en op de spille, waarop alles draait, heeft aangedrongen: agtervolgende sulks *pag. 442.* in deser voegen: «wat nu de daad omtrent dit «voorwerp betreft, de Leerling geeft die op, als hij zegt, *Hem «en alle zyne weldaden AANNEMEN.*” En *pag. 447.* daar hij «segst: «gezien hebbende, wie niet, en wie al zalig zullen worden; namentlijk *die alleen, die door een oprecht geloove Christus ingelyft zyn, en hem en alle zyne weldaden aannemen.*”

Dese nu is de grond, waarop ik sou kunnen bewogen worden, om niet dit gevoelen van Do. Holtius en Doct. Comrie, maar wel hunne Personen, van onregtsinnigheid vrijtehouden: omdat sij hebben gemeent (want dat sij de taal van den Catechismus dus opsettelik verandert hebben, geloof ik nog niet) dat de Catechismus soo sprak, als sij hem, tegen den inhoud sijner woorden, doen spreken. En dese hunne verkeerde mening is het eenige, dat sij t’hunner verschoninge kunnen bijbrengen. Want als men Doct. Comrie, in het genoemde Boek *pag. 439—442.* naleest, sal men vinden, dat hij niets anders uyt onse Symbolische Schriften heeft bijgebracht. En als men die vier bladsijden, handelende over dat gene, dat in den Catechismus niet staat, uyt dat Werk uytneemt, sal men daarin niets vinden, dat den naam of gedaante van bewijs voor dit gevoelen heeft, of hebben kan.

’t Sou waarlik, soo dit van hun met opset geschiedt ware, al
wat

wat te seggen zijn: met een Symbolisch Boek, waaraan men sig, bij ondertekening, verbonden heeft, soo te handelen, om een gevoelen, dat Gods Woord nergens leert, en welks ongerijmdheid Vader Streso, mijn Dierbare Amptgenoot, onlangs soo onwederlegbaar bewezen heeft, doortedrijven. Tusschen Gods dadelik bewerken, en ons lijdelijk bewrogt worden, is geen tusschentijd, die sulke Scholastique Afsonderingen, waarvan men sig, in dit stuk, bedient, dog die in Gods Woord nergens voorkomen, eenigszins toelaten. Want in het selve tijdstip, waarin God ons, door de toepassing der Genade, onwederstaanbaar roept, worden wij onwederstaanbaar geroepen. Als hij dus trekt, worden wij dus getrokken. Als hij wederbaart, worden wij wedergeboren. Als hij verligt, worden wij verligt. En soo ook (om niet alles optehalen) als hij ons, door de toepassing der Genade, dadelik regtvaardigt, worden wij, in het selve tijdstip, lijdelijk geregtvaardigd: sonder dat men in dit alles iets vindt, 't welk aan dat gene, dat dese Mannen over de woorden *voor* en *door* het Geloof leren, eenig steunsel geeft, of geven kan. Daar is ook geen tusschenstand, tusschen het aannemen van Christus, en het aannemen van alle sijne weldaden. Want die hem vindt, vindt het leven, en trekt een welgevallen van den HEER, *Spreuk. VIII. 35.* Want in hem is het leven, en het leven is het licht der Menschen, *Joh. I. 4.* En dat God dus t'samenveoegt heeft, scheidt de Mensch niet.

Ook ben ik verskerd, dat Doct. Comrie, als hij dat gene, dat hij den Catechismus, in de genoemde bladsijden, doet seggen, sonder dat de Catechismus het ooit of ergens geseegt heeft, of heeft kunnen seggen, uyt sijn Geschrift wegneemt, sal bevinden; dat sijn Geschrift ('t welk; om die en andere redenen, sulk eene berispende Approbatie ontvangen heeft (*)) geheel niets, ten vertoge van sijn gevoelen, bevat; en dat hij voor het selve geen een eenig bewijs heeft bijgebracht, of kan bijbrengen. Selfs sal hij, in betrekking op de Regtvaardigmaking, voor sooveel
die

(*)) UEd. merke bij deze tusschenrede aan den kwaden dank van den Heer van den Houert, ter wiens believing-ik ses bladzijden, van pag. 109. tot 114. uit mijn *Catechismus-Verklaringe* heb laten ligten, ten zijnen huize scheuren, en zo mijn werk schenden, om deszelfs Approbatie ten vollen te verkrijgen, die hij mij daar op heeft toegestaan.

die in den persoon van elken Uytverkoornen, door Gods onwederstaanbare hand, in de toepassing der genade; geschiedt, geen eenen eenigen Schrijver onser Kerke vinden, die met hem, in dit stuk, overeenstemt, of sijn gevoelen begunstigt. Want behalven dat Amesius, die door hem, in de Voorrede pag. 32. is aangehaald, spreekt van onse Regtvaardiging in ons Caput Repraesentativum Christus, eer wij geboren en aanwezig waren; en, bij gevolge, eer wij geloofden, soo sijn alle de andere plaatsen pag. 31, 32. soodanig, dat sij dit bepaald geschil, noch in het geheel, noch ten deele, raken; en hem daarom niet dienen kunnen. Maar voortreffelik wordt over dit stuk, gelijk door anderen, soo ook door Herm. Witsius gehandeld, *Oecon. Lib. III. Cap. VIII. §. 27, 59.* Joh. à Marck, *Comp. Theol. Christ. Cap. IV. §. 4.* en Joh. Wesselius, *Comm. in Epist. ad Gal. Cap. II. 16. pag. 140, 141.*

Dog opdat men met den Schrijver Doct. Comrie, en met den Medehelper der Uytgave Do. Holtius (soo het nodig wordt) verder handele, sal het noodig sijn, dat sij eerst de geheel veranderde taal van den door hen ondertekenden Catechismus volkomen herstellen; en alles, dat sij den Catechismus, uyt hoofde van die taalsverandering, doen seggen, sonder dat de Catechismus het ooit of ooit gesegt heeft, herroepen. En soo ras dit geschiedt, sal de harde en ruwe taal, waarmede Doct. Comrie die genen bejegt, van welken hij hier verschilt, seer ras ophouden. Hierom sal ik, terwijl dit wordt afgewagt, dit stuk met eenige korte, en door mij meermaals gebruykte Aanmerkingen eindigen: om te tonen, dat de bewoordingen *uyt genade*, en *om niet*, seer wel samenhangen met de bewoording *uyt en door het Geloof*. Want de daad onses Geloofs, in onse Regtvaardigmaking, is eigentlich, alleen, en bepaald, de aanneming van den eenigen Rantsoenverlosser Jesus Christus, met sijne gansche gerechtigheid. Dese aanneming is waarlik eene daad onses Geloofs: dat is te seggen eene geloofsdaad onser gelovige Sielen. En dus is sij eene daad, die, gelijk wij het Geloof uyt Gods Genade hebben, tegen Gods Genade geensins strijdt, maar daarmede ten vollen overeenstemt. Want het is eene daad, waardoor wij van God niets, groot of klein, verdienen. Want sij behelst onse gehele selfsverloche-
ning, gebouwd op de kennis en erkentenis van ons eigen, on-
ver-

versienbaar, en onoverwinbaar verderf en onmagt; en onse geheele toevlugtneming tot Gods enkele en vrijmagtige Genade, uyt welke wij, om niet, worden geregtvaerdigd, door de rantsoenverlossing, die in Christus Jesus is. Want het opregt Geloof is niet alleen een seker weten, of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houde, dat ons God in sijn Woord geopenbaart heeft; maar ook een seker vertrouwen, 't welk de Heilige Geest, door het Evangelium, in mijn hart werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij, vergeving der sonden, eeuwige gerechtigheid, en saligheid van God geschonken sij, uyt loutere genade, alleen om Christus verdiensten willen. Alleen door dit opregt Geloof in Jesus Christus ben ik regtvaerdig voor God: alsoo dat, al is het, dat mij mijne Conscientie beklaagt, dat ik tegen alle Gods geboden swaarlik gezondigt, en derselver geene gehouden hebbe, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nogtans God, sonder eenige mijne verdienste, uyt loutere Genaden, mij de volkome genoegdoening, gerechtigheid, en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, even als hadde ik nooit sonde gehad, of gedaan; ja! als hadde ik alle de gehoorsaamheid volbragt, die Christus voor mij volbragt heeft, soo verre ik sulke weldaad met geloviger harte aanneme.

't Is derhalven niet daarom, dat ik, van wegen de waerdigheid mijns Geloofs, Gode aangenaam ben: maar alleen daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid, en heiligheid van Christus mijne gerechtigheid voor God is; en dat ik deselve niet anders, dan door het Geloof, aannemen, en mij toeëigenen kan. En wij geloven, dat, om ware kennis deser Verborgenheden te bekomen, de Heilige Geest in onse harten ontsteekt het opregt Geloof, 't welk Jesus Christus met alle sijne verdiensten omhelst; sig eigenmaakt; en niets anders meer buyten hem zoekt. Daarom seggen wij te regt, met Paulus, dat wij door het Geloof alleen, of door het Geloof sonder de werken, geregtvaerdigd worden. Dog wij verstaan niet, dat het, om eigentlich te spreken, het Geloof is, dat ons regtvaerdigt. Want het is maar een Instrument, waarmede wij Christus, onse regtvaerdigheid, omhelsen. Maar Jesus Christus, ons toerekenende alle sijne verdiensten, en soo veel heilige werken, als hij voor ons, en in onse plaats, heeft gedaan, is onse regtvaerdigheid; en 't Geloof is een In-

stru-

strument, dat ons met hem, in de gemeenschap aller zijner goederen houdt, welke, onse geworden sijnde, ons meer dan genoegzaam zijn, tot onse vrijspreking van onse sonde. En daarom houden wij dit fundament altijd vast, Gode alle de eer gevende; ons vernederende; en bekennde soodanigen, als wij zijn: sonder iets van ons selven, of van onse verdiensten, te vermeeten; steunende en rustende op de gehoorsaamheid des gekruysten Christus alleen, welke onse is, wanneer wij in hem geloven.

Dese sijn kortelik de dingen, die ik, ter gelegenheid, en tot opheldering mijner Classicale Propositie, aan Uweleerw. heb voortestellen; en die ik aan Uweleerws. oordeel onderwerp en verblijf: genegen en verplicht sijnde en blijvende, dit stuk, soo het nodig wordt, nader, als een Lid van Uweleerws. Vergadering, te behandelen; terwijl ik mij, met toewensching van Gods besten seggen, beide voor den Tijd, en voor de Eeuwigheid, onderschrijve,

Weleerwaerde, Godsalige, Welgeleerde Heeren,
en Dierbare Medebroeders

*Uweleerws. Dienstwillige Dienaar,
en Medebroeder*

Ter Vergaderinge ingesonden, te LEIDEN,
den VII. Februarij
MDCCLVII.

JOAN VAN DEN HONERT,
T. H. SOON.

N A S C H R I F T.

Toen men de seventiende Bladsijde begon aftedrukken van dit Geschrift, dat ik, in de helft der Maand December 1756, heb opgesteld; dat in het einde onser Academische Winter-rust ter Drukpersse is overgegeven; en waarvan maar soo veel Exemplaren verkrijgbaar sijn, als ik mij verplicht rekende aan de Leden van Uweleerw. Vergadering te laten toekomen; ontving ik een Exemplaar der twee Predikatien van Do. Holtius, over den XXIIIsten en XXIVsten Sondag van den Heidelbergschen Catechismus. Dog ik ben, toen ik vernam, dat en waarom die

twee Predikatiën in openbaren druk stonden uyttekomen, getreden in het voornemen, om deselve niet; immers nog niet, te lezen: omdat sij, hoe sij ook mogen geschreven sijn, niet behoren tot het geschil, dat ik met Do. Holtius heb. Want dit gaat niet over desselvs Predikatiën, die ik niet gehoord of gelezen hadt; en die, toen ik mijne Classicale Propositie deedt, nog niet uytgekomen waren, maar agttien Maanden daarna eerst sijn uytgegeven. Waarom ik deselve, noch ten goede noch ten kwade, kon bedoelen, in die Propositie, die zelfs niet gaat over het Werkjen, dat Do. Holtius over de Regtvaerdigmaking geschreven en uytgegeven heeft; maar enkel en alleen over de Catechismus-verklaring van Doct. Comrie, en over het deel, dat Do. Holtius in de Uytgave van dat Werk gehadt heeft. Ook heb ik, in dit mijn tegenwoordig Schrift, niets gerept van het volstrekt onregtsinnig, en niet alleen de drie Oudste Predikanten der Kerke van Leiden, mijne Dierbare Amptgenoten, maar ook de gehele Classis soo seer honend Geschrift, dat, den Eersten October 1756, uyt Amsteldam in dese Stad kwam: alsoo het selve, na mijne Propositie, is uytgekomen, en ik gemeent heb, de behandeling van dat stuk voor Uweleerw. te moeten overlaten. Alleenlik moet ik nog seggen, dat ik het beleid van Do. Holtius in de woorden *geregtvaerdigd om niet*, en *regtvaerdig voor God*, uyt den Tytel van sijn Werkjen seer wel sie; en dat ik hem, soo hij dit uit Gods Woord, en wel insonderheid uyt *Rom. III. 19-31*, kan goedmaken, voor sijn onderwijs, 't welk ik, tot nog toe, bij geenē der Uytleggeren van den Brief aan de Romeinen gevonden heb, opentlik en eerbiedig danken; en het selve steeds volgen en gebruyken sal. Tot nog toe, komt het mij voor, eene enkele speling te sijn met de woorden *Geregtvaerdigden Regtvaerdig*; met het brengen der bewoordingen *om niet*, *uyt de genade Gods*, *door de verlossing, die in Christus Jesus is*, tot de benaming *geregtvaerdigd*; en met het brengen der bewoordinge *door het Geloof* tot de benaming *Regtvaerdig*. Welke speling mij daarom mishaaft, omdat, ten onderwijse van dit onderscheid, in het gemeen in de Heilige Schrift, en in het bijsonder in Paulus brieven, niets gevonden wordt; maar alles, en wel insonderheid *Rom. III. 19-31*, daar tegen volstrekt aanloopt: gelijk uyt de ver-

wisse-

wisseling der bewoordingen vs. 22, 24, 26, 28, 30. vergel. Rom. IV. 16. en in andere plaatsen van Paulus Brieven, ten klaarsten blijkt. En 't sal, om mij overtehalen, niet genoeg zijn, dat Do. Holtius zegge, *ik begrijp het soo*: maar hij moet bewijzen, *Paulus leert het soo*.

Uw Ed. zal nu begrijpen, hoe swaer het ons beiden, Leeraers in Godts Kerke, gevallen is, tegen wien onze Gemeintens groote vreeze zouden kunnen opgevat hebben van in den grond bedorven te worden, onder zoo een zware beschuldiging, van de aller wandrogtelijkste gevoelens, gelegen te hebben, drie Jaren na den anderen, zonder iets anders te weten waar in onze afwijkinge bestond, als dat wij een *Antinomiansch* en *Machinalistisch* systema hadden, dat is, om het in rondt duitsch te zeggen, *Godtverlochenaars*, *Atheisten* en *Spinosisten* waren, die uit alle Societeyten der menschen als Pesten behoorden uitgeroeyt te werden. Wij wisten in het gemeen samen, en een ieder onzer in het bijzonder, dat Godt de hertenkender, onze eige conscientie, die alles weet wat in ons omgaet en wat wij in ons doen bedoelen, als mede dat de goede Gemeinte ten vollen overtuigt was, dat zulke beschuldiging geenzints op ons passen konde: voor al wijl ik, de minste der Broederen, na mijn vermogen de eeuwig durende verbintnisse en verpligtinge van Godts Wet om Hem te gehoorzamen, onder wat Verbondt Hij ons na zijn vrijmagtig welbehagen brengen wil, uit beter gronden mogelijk, als ooit mijn beschuldiger gedaan heeft, hebbe afgeleid: als mede dat ik, volgens de wijsgeerige gronden, die ik in kleine mate hebbe, nog een *Occasionalist*, nog *Spinosist*, of (dat het zelve is) de *Harmonia praestabilita* toegedaan ben: maar een die de ware werkinge der tweede oorzaken, in haar afhankelijkheid van de eerste, altoos staande gehouden hebbe.

Deze voorenstaande Missive stelde mijn herte, na zoo vele fluctuatien, geheel gerust, wijl ik 'er uit zag, dat die in zijn leven beroemde Man niets ter wereldt tot betoog nog van mijne, nog van des Heeren Holtius *Antinomialerij* en *Machinalisterij* te borde bragt: neen! maar, in tegendeel ons gelijk gaf in onze

Lee-

Comrie.

Leere; dat men de Rechtvaardigmakinge (wij zouden zeggen *certo sensu*) in Christus doodt ofte opstandinge als een publiek Perzoon, en in de toerekening van die gerechtigheit aan ons stellen mag: wijl wijlen zijn Hoog Eerw. duidelijk zegt, *dat de vraag hier niet is over onze rechtvaardiging by geregtelyke repraesentatie in onzen Bory en Verbondshoofd Christus, in wien wy, by Verbondsrepraesentatie, gerechtvaardigt werden, toen hy, als onze Bory en Verbondshoofd gerechtvaardigt werdt*: maar over de Rechtvaardigmakinge in de Vuurschaar onzer conscientie, *zoo als dezelve in het hart, en dus in den perzoon van eenen iegelyken van de Vaten der Barmhertigheid geschied*. UEdele kan nu denken, met wat eene bevremdinge wij beide in het gemeen, en ik in het bijzonder, daar over aangedaan waren; wijl ik zoo breedt opzettelyk van de Rechtvaardigmakinge in de Vuurschaar van onze conscientie geschreven hadde in de *Eigenschappen des Geloofs*; de *Antinomianen*, die deze ontkennen, wederlegt hebbe; als mede die het Geloove *enkel* lijdelyk met betrekkinge tot die weldaadt stellen: stellende doe, en nog, dat schoon het geloove in het ontfangen lijdelyk is, het nogtaus, ontfangen hebbende de weldaad van Godt, *eo ipso* dadelijk wordt in het aannemen van Christus en zijne gerechtigheit, en betrouwen daar op tot zaligheid. Dit zegge ik voordagtelijk, wijl uit onkunde en onoplettendheid op mijne uitdrukkingen, die voordagtelijk met zodanige behoedzaamheit daar gestelt zijn, deze en gene haar zelve en anderen zoeken wijs te maken, dat ik van *Systema* verandert ben, 't geen zoo verre van daar is, dat ik nog dezelve ben; gelijk Uw Ed. in het vervolg van deze Missive zien zal.

Gelijk nu geen grooter ongelijk mij konde aangedaan worden, als te zeggen, dat ik stelde, dat wij niet uit en door het geloove in de vuurschaar van onze consciencien gerechtvaardigt worden; wijl Godt weet, dat ik met niemand ter wereldt hier over verschil hebbe, zoo konde aan den Wel-Eerw. Heer *Holtius* geen grooter ongelijk geschieden, als zijn E. met dezelve beschuldiging te beschuldigen. Want zijn Wel-Eerw. heeft opzettelyk voor dezen in zijn gedrukte werk over de *Rechtvaardigmakinge* het tegendeel getoont.

Ik denke nu, dat UEdele ten vollen zal overtuigt zijn, dat wijlen den Hoog-Eerw. Heer *J. v. d. Honert* gantsch abusive den

den staat des geschils heeft opgegeven, en ons de hoogste verongelijkinge aangedaan heeft die ooit zoude konnen geschieden: want met een woordt een *Antinomiaan* en *Machinalist*, in den grondt beschouwt; is een volstreckte *Atheïst*. Ik hebbe, hoe zwaar die beschuldiginge ten mijnen opzigte geweest is, gelijk mijne Medebroeders weten, mij door Godts genade zeer zagtmoedig gedragen; gelijk de Heer *Holtius* mede gedaan heeft na den aardt der zake. Want om Uw Ed. de waarheit te zeggen, het verschil, 't welk wij hebben, is niet over de Rechtveerdigmakinge in de Vuurschaar van onze Conscientie, of die daar uit en door het geloove, ja op en na het geloove, geschiedt: maar ons verschil is OF ONZE REGTVAERDIGMAKINGE VAN DE ZIJDE GODS GESCHIEDT DOOR ONMIDDELIJKE, DIRECTE EN VOORAFGAANDE TOEREKENINGE VAN CHRISTUS BORGGERECHTIGHEIT TOT REGTVAERDIGHEIT: uit welke toerekeninge, als den eenigen Gode betamelyken grondt, voortvloeit het geschenk van den H. Geest, die in de inwendige en kragtadige roepinge ons Christus inlyft door inwerkinge van 't geloove in onze herten, door het welke wy Christus en alle zyne weldaden aannemen, en op Hem ter zaligheid betrouwen? DAD OF HET GELOOVE ALS EEN VOORVEREISCHE EERST EN VOOR AF GEVORDERT WORDT, VOOR DAT GODT ONS DE GEREGTIGHEIT VAN CHRISTUS TOT REGTVAERDIGHEIT TOEREKENE; zoodanig dat 'er geen regtvaardiginge Gods zoude zyn voor ons gelooven, maar alleen uit en door, ja op en na ons gelooven. Gelijk nu onze Bestrijders, wie zij ook zijn, voor het laatste, als alleen aan de kundigheid van Rechtvaardiginge voldoende, staan, zoo staan wij, het laatste *certo sensu* niet ontkennende, voor het eerste: betuigende ondertusschen voor Godt en de geheele Kerke, dat wij gelooven, dat gelijk het eerste voorgaat, ook het tweede, als uit het eerste voortvloeiende, immers in alle volwassenen, tot voltorjinge en volmakinge van de weldaadt, *in sensu concreto* beschouwt, zoo plaats heeft en hebben moet, ten aanzien van ons die tot Jaren gekomen zijn, dat gelijk het stellen van het laatste zonder het eerste eene volstreckte contradictie insluiten zoude, ook het stellen van het eerste zonder het laatste het zelve insluiten zoude; wyl *relata sunt simul natura*; vermits de grondtslag van beide zoo onmiddelijken betrekkinge op den anderen

Het verschil
tusschen
Comrie en
J. v. d. Honert.

deren heeft, dat *sublato altero relatorum tollitur et alterum*.

Mijn Heer ik hebbe goed gevonden Uw Ed. zoo lang op te houden, en mij te elargeeren over de twee eerste gedeelten waar uit mijn Brief, na mijn bestek, moeste bestaan.

Derde deel
van den Brief,
of Missive.

Nu kome ik tot HET DERDE van deze mijne Missive, om Uw Ed. openhertig mijn Leere nader zoo te vertoonen dat Uw Edele moge zien al dat men tegens mijn Leere ingebracht heeft, en in hoe verre ik alles *toesta*, als mede uit den grondt mijnes herten *ontkenne*, en dus bij u zelfs nagaan zoude, hoe valsch en ongegrondt men uit twee paginas mijner *Voorreden* voor de *verklaringe van de zeven eerste Zondags afdeelingen van de Catechismus* te werk gegaan is, en nog gaat: als mede mijn Leere nader te verklaren, ieder dezer poincten betreffende; of het een middel zijn mogt voor Uw Ed. om alles grondiger te verstaan, en u Ziel in Godts Genade-Leere van onze Verlossinge die wij in Christus hebben te verlustigen.

Drie poincten worden tegen mijn Leere ingebracht; en alle hatelijke gevolgen, die men daar uit trekt, op mijne rekeninge gestelt, en van die waar mede ik het houde, gelijk zij met mij in de substantie der Leere overeenkomen. Ik zal ze Uw Ed. noemen.

Voor eerst, men zegt, dat ik de *Rechtvaerdigmakinge van eeuwigheit stelle*, en bij gevolg geen *Rechtvaerdigmakinge in een eigentlijken zin in den tijdt*.

Doe ik dit las, stond ik zeer verwonderd, wyl ik nooit gelegendheid hier toe gaf. Och neen! zoo het waar is, dat men de zoo genaamde *Antinomianen* te laste legt, dat zij de *Rechtvaerdigmakinge* in des zelfs volkomentheid eeuwig stellen, zoo hebbe ik 'er een afgrijzen van: als in zig behelzende een enkel *Spinosismus*, 't welk stellende is, dat Godt niet eene ware *causa efficiens*, een werk oorzaak, die door zijn *efficientie* een effect, van zig zelfs onderscheiden, buiten zig stelt, Hem zoo als een *causa emanans* begrijpt, dat is zulken oorzaak, dat de oorzaak en het effect te gelijk zijn, gelijk zon en licht. Nu hebbe ik in alle mijne schriften deze vuile ruigt, zoo het waar is dat men van haar zegt, wederlegt: begrijpende, dat Godt een oorzaak is die met

met de volkomenste vrijheit zoo werkt, dat het werk van de werk-oorzaak niet *modaliter* alleen, maar *essentialiter* onderscheiden is; schoon in Godt, ten aanzien van zijn eeuwige wils bepalinge, als die als inblijvende in Godt begreepen wordt, geen onderscheid is tusschen zijn wezen en inblijvende daden. Is het niet beklagelijk, en een teeken van onkunde, iemand die *certo sensu*, in *sensu diviso*, iets zegt, op te dringen dat Hij in *sensu concreto* dat zegt en leert? Hebben alle onze Godtgeleerde met betrekking tot de Scheppinge niet geleert, als men die dadelijk beschouwt, als een werk Godts, dat in deezen opzichte de *creatio*, de Scheppinge, *est Deus creans*, de scheppende Godt? overmits Godt een *Actus Purissimus* is, zonder eenig lijdelijk vermogen te hebben, om van niet dadelijk, dadelijk te worden, om van niet allervolmaakst, volmaakter te kunnen worden. Maar de Scheppinge lijdelijk considereerende, hebben ze niet gezegt, dat de *creatio*, *passive spectata*, *est creatura*? dat is, de Scheppinge lijdelijk aangemerkt is het Schepzel, ofte het Geschapene. Zoo hebben onze Vaders gesproken, en maakten dus een onderscheid tusschen de inblijvende daden ofte werkingen Godts, als zijnde eenige van dezen altoos inblijvende in het Goddelijke Wezen, zonder een tendentie, een strekkinge, na buiten; andere wel inblijvende, maar hebbende een tendentie na buiten: en dus, hoe inblijvende in Godt op zich zelfs aangemerkt, nogtans, ten aanzien van de uitvoering, gewrochten buiten Godt, en van Godt *essentialiter* onderscheiden; stellende Godt na den vrijmagtigen raadt van zijn wil ieder in haar order, ieder in haar relatie van het eene tot het andere, dat die volgens een vast verbandt mit elkander zoo voortvloeijen, het eene voor en het andere na, dat schoon der verscheidenheit van gewrochten is, ieder van Godt zelfs onderscheiden, nogtans daar door in Godt, die een *Actus Purissimus* is, geen veranderinge plaats heeft, zoo dat Hij doen zoude, in de dadelijke Voorzienigheit, dat gene, dat Hij in de eeuwige Voorzienigheit niet bereidts gedaan hadde.

Voor tegenwoordig verzoeke ik UEd. patientie maar voor een oogenblik, om deze zake, zoo als die mij voorkomt, UEd. voor te stellen. In de eerste plaatze denke ik, dat Godts Woordt ons overvloediglijk inboezemt, dat alles, dat wij in de tijt deel-

agtig

agtig gemaakt worden, moet aangemerkt worden als uitwerkingen van het geene Godt ons in zig zelfs van Eeuwigheit toebedagt en toegelegd hadde, door een zoo volstrekt eeuwig bepalinge van zijn wil na zijnen raadt, als Godt volstrekt eeuwig is. Zoo nu de Rechtvaardigmakinge een Weldaadt is, welk wij in de tijt deelagtig worden, zoo moet die in de volstreckte eeuwigheit in Godt door een bepalinge van zijn wil na dien raadt voor ons weggelegd zijn in Godt zelfs, om *sub termino*, ter bepaalder tijt, buiten zig zelfs aan ons mede te deelen. *Paulus* hierop zierende *Eph. I. 3.* zegt duidelijc, dat *Godt ons in Christus met alle geestelijke zegeninge in den Hemel gezegent heeft*, dat is, in de nooit begonnene eeuwigheit, ofte in zig den hoogen en eeuwigen Godt zelfs: 't welk blijkt uit het volgende, *gelijk hij ons in Christus uitverkoren heeft*. Zoo dat onze Verkiezinge in Christus, en alle de zegeninge, waar mede wij in hem gezegent zijn in den Hemel, van gelijken datum zijn. Nu terwijl volgens den Apostel, alle de zegeninge, dat is, alles dat wij uit loutere Genade, vrijmagtige en onverdiende Liefde, ooit ofte ooit deelagtig worden, van gelijken eeuwigen datum, en in den hoogen Godt in zig zelfs vast gesteld is, hoe kan iemant, de rechtvaardigmakinge, welke een, ja een van de allervoornaamste van alle die zegeningen is, van een later, ja van een tijdelijken datum stellen? Voor al als wij aanmerken, dat den Apostel van onze roepinge in de tijt sprekende, niet zegt, dat wij geroepen worden tot dingen die na die roepinge buiten ons in Godt eerst geschieden zouden, maar tot die waar mede Godt ons gezegent heeft, en let wel, niet in ons, maar *in zig zelfs*, vers 9. namelijk om door een overgaande daadt in den tijt ons buiten zig dat deelagtig te maken, dat hij in zig zelfs voor ons weg geleid hadde in de volstreckte eeuwigheit. Wij nu de Zetel van zoo veel Godt verheerlijkende, de vrije Genade ophelderende en op onwrikbare fondamenten stellende waarheden, in dit Capittel zijn, verzoeke ik dat UEd. het bestudeert; en dan ben ik verzekert, dat gij alles uit den Hemel ofte van den Hoogen Eeuwigen Godt, die in zig zelfs, eer den Hemel geschapen was, oneindig volmaakt was, zult afleiden: gelijk de Dortsche Vaderen het uit dezen Bron over den *eersten Artikel der Remonstran-*

stranten hebben afgeleid. Doe hier bij Paulus gulden keten der Zaligheid, *Rom.* VIII. 29, 30. daar alles van hem, door de onfeilbare ingevinge van Gods Geest, om de Genadeleer te bevestigen tegens de hellinge in zijnen tijd tot de dwalinge, welke men na zijn tijd *Half-Pelagiaans* noemt, wordt gestelt van gelijken datum. Hoe durft nu iemand een anderen datum verzinnen? het gaat mijn begrip te boven, UEd. kan hier bij voegen alle de plaatsen van Godts Woordt, alwaar van Godts Liefde en Genade, als van eeuwigheit zijnde, en de eigentlijke Bron van alles, dat hij in de tijd buiten zig zelfs aan ons komt te schenken, gesproken wordt; en dan zult gij bevestigd worden, dat de Rechtvaardigmakinge, als een inblijvende daadt in Godt, volstrekt eeuwig is, ja de Rechtvaardigende Godt zelfs is. Ik belijde wel, dat de denkbeelden, die wij van de Liefde Godts en de Genade hebben, onderscheiden zijn van het denkbeeld van de Rechtvaardigmakinge; maar ik weet, dat, onder eene consideratie van den Val, die Liefde en Genade tot Zondaren onmogelijk in de volstreckte kracht kónde eeuwig en onveranderlijk zijn, zoo Godt in zig zelfs, op gronden overeenkomstig zijne Goddelijke deugden, die niet hadde gerechtvaardigt in de volstreckte eeuwigheit; in welke hij, die alles voorzag dat ooit geschieden zoude na den raadt zijnes Goddelijken wils, op dat 'er geen oogenblik des tijts zijn zoude, in welk zijne liefde tot die, die hij in Christus van voor de grondlegginge der Waereldt hadde uitverkooren, zoude opgeschort worden, een voorziening voor de onveranderlijkheit van zijn Liefde en Genade bij de handt hadde, oprechtende dat Verbondt en Testament der Genade met Christus, als den tweeden Adam, en met de Uitverkorenen in hem als zijn zaadt, in 't welk Christus, als de tweede Adam, op zig nemende alles te doen en lijden dat de Uitverkorene, onder een consideratie van den Val, gedaan en geleden moesten hebben, zoo maakte de consideratie van de zonde geen de minste veranderinge in Godts eeuwige en onveranderlijke Liefde en Genade tot hunne perzoonen, blijvende Hij tot haar even toegenegen en wel willende na de zonde als voor de zonde. 't Welken klaarsten blijkt, wijl hij een Verbondt der Genade zoo ge-

L

maakt hadde met Christus als den tweeden Adam om haar te verlossen. UEd. kan breede onderrichtinge, deze pointen aangaende, in mijne *Verklaringe* van de V. en VI. *Sondags Afdeeling* van onze *Catechismus* ontvangen. Ik moet 'er nog bij doen, dat de loocheninge van de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge, als een inblijvende daadt in Godt, eene loocheninge van de Godtheit is, het zij meer direct ofte indirect; makende gedagten van den oneindig volmaakten en eeuwigen Godt, als of hij ons gelijk was. UEd. moet niet denken, dat mijn uitdrukkinge te hardt is, wijl THOMAS het voor mij gezegt heeft, *Quicumque negat aliquid de Deo, quod ei convenit, vel asserit de eo, quod ei non convenit, blasphemus est*: en het nader zal blijken, als gij overweegt wat de Godtheit is. Want wat is de Godtheit anders, als de oneindige deugden en volmaaktheden van Godt in zig zelfs? en dit de Godtheit zijnde, zal ik U *per partes* bewijzen, dat meest alle de deugden en volmaaktheden Godts gelochent worden, als men de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge, als een inblijvende daadt in Godt, loochent: en dat men de *Atheologie* van *Vorstius* en *Grotius* inslorpt; welkers laatsten gevoelen ik u mede deelen zal: te meer vermits men in veeler redeneeringe voetstappen vindt van grove menschelijke gedagten die ze van Godt maken: of mijn arbeit aan UEd. gezegent mogt worden, om die, die UEd. spreekt, voor zulke onbetamelijke gedagten van Godt te waarschouwen. *Grotius* de *Satisfactione Cap. VII.* zegt: « Daar zijn drie tijdstippen « van den Goddelijken wille te onderscheiden. Het eerste is voor « Christus dood, gestelt of met 'er daad, of in Gods besluit en « voorkennisse. In dit tijdstip is Godt op den Zondaar vertoornt, « maar zo, dat hij niet afkeerig is van alle wegen en redenen « van den toorn af te leggen. Het tweede tijdstip is, Christus dood « nu daar gestelt zijnde, waar in Godt nu niet alleen vaststelt, « maar ook belooft dat Hij den toorn afleggen zal. Het derde is, « als de Mensch met een waar Geloove in Christus gelooft, en « Christus den Geloovenden volgens het Verbonds-verdrag Gode « aanbeveelt: hier legt nu Godt den toorne af, en neemt den Mensche in Genade aan. » Zoo de *Systemata*, der gener die tegen mij geschreven hebben, niet dezelve zijn met dit van *Grotius*,

en

en dat van *Vorstius*, zoo komen zij zeer nabij: en ik zoude UEd. kunnen laten hooren, wat *Doctor Owen* over de dood van Christus, van *Baxter* aangevallen zijnde, als een die de Rechtvaardigmakinge *certo sensu* van eeuwigheit gestelt heeft, gelijk ik met zijn Ed. doe, der zeer wijselijk op gezegt heeft, en wiens woorden ik de mijne zoude maken, lijdende van de *Neonomianen* hier, dat hij in Engelandt van dezelve geleden heeft. Ik zal, hopende dat de een of ander zijn werk in uwe taal zal brengen, in korte woorden zijn oordeel over deze *Atheologie*, gelijk hij het noemt, geven. Hij zegt, dat deze stellingen Godts-lasterlijk zijn, als aan Godt toeschrijvende dat met zijne heilige en oneindig volmaakte natuur strijdt: Godt na onze eige standaardt ofte bevattinge afmeetende, en eenen veranderlijken *Idol*, Afgodt, of afbeeldinge van den oneindig volmaakten onveranderlijken Godt makende; ja een DUNGHIL GODT, een mesthoop Godt. Maar dit latende, zal ik tot bewijs overgaan, dat die de eeuwigheit van de Rechtvaardigmakinge ontkennen, de Godtheit zelfs ontkennen.

Ik zal het maar zeer kortelijk doen. *Voor eerst*, die het lochenen, lochenen Godts oneindige volmaaktheit. Wat is doch die oneyndige volmaaktheit Godts, na onze kleine bevattinge, anders, als dat Godt in Wezen, Verstant en Wil, en alle de raadt-slagen en bepalingen van die, zoo in zig zelfs is dat hij is, met opzigt op alles dat hij na den raadt zijnes willens door zijn efficientie buiten zig stellen wil, dat hij in zig zelfs niet anders worden kan, schoon de dingen die hij buiten zig stellen wil maar van heden en gisteren zijn? dit steunt op een axioma in de over-natuurkunde, dat *Godt in de tyt niets doet ofte daen kan in de dadelyke Voorzienigheit, als het geen Hy liberrime in de eeuwige na den raadt zynes willens vastelyk bepaalt heeft*. Dit is denk ik zoo klaar, dat een ieder het bevatten zal, en waaruit ik besluite, zoo der iets *accessoir* konde begrepen worden, als van lateren datum als de volstreckte eeuwigheit, in Godt standt te grijpen, dat Hij dan in verstandt en wil en raadtsbepalinge niet allervolmaakst, maar volmaakbaar zijn zoude door de *accessie* van dingen die, naderhandt bijkomende, Godt iets toebrengen dat Hij niet hadde. Stelt men nu dat de Rechtvaardigmakinge niet eeuwig is als een inblijvende daadt in

in Godt, moet men stellen, dat het iets bijkomende is, en dus dat Godt door accessie volmaakter in de eene ofte andere opzigt wordt, als hij was in zig zelfs, als de oneindig volmaakte Godt: en wie zoude dien Godt voor een Godt houden, die volmakingen zijner volmaaktheit verkrijgt, die hij in zig zelfs van eeuwigheit niet hadde?

Ten tweede, de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaardigmakinge als een inblijvende daadt in Godt te lochenen, is Godts onafhankelijkheit te lochenen, en dus de aller-wezentlijkste eigenschap van Godt, waar door hij in wezen, verstandt en wil, en uitvoeringe van dien, van niets buiten zig afhangt, als een reden van iets dat hij in zig zelfs doet, mede te lochenen, en te stellen dat hij buiten zig zelfs, door een daadt van uitvoeringe, volstreckt van de redelijke Schepzelen afhangt. Want het maakt Godts bepalinge in zig zelfs van het geen het Schepzel doet afhankelijk, en doet Godt zoo lang zijne bepalinge in dezen uitstellen, tot dat het Schepzel voor gaat, en hem reden geeft om het Schepzel zoo te behandelen gelijk hij dat vindt, en niet gelijk hij het zelve uit zijn eeuwige Liefde, Genade en oneyndige Barmhertigheit maakt. Gemaklijk zoude het zijn, mij in het breede hier over uit te laten, maar UEd. zal zelfs zien, wat al absurditeiten hunne gevoelens vergezelschappen, die de eeuwigheit van de Rechtvaardigmakinge lochenen, en hoe zij Godt van de daadt en werkzaamheit des Schepzels doende afhangen, zijne Godtheit lochenen.

Ten derden, die de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaardigmakinge als een inblijvende daadt in Godt lochenen, lochenen in der daadt dat Godt *onveranderlijk* is, niet alleen in wezen, maar in alle zijne inblijvende werkingen van verstant en wil; en stellen, dat hij, die in zich zelfs van alle eeuwigheit geen vaststellinge dezen aangaande gemaakt hadde, in de tijt, als wij gelooven, en op en na ons gelooven, dat doet dat niet gedaan was, en dus van een niet Rechtvaardigende Godt een Rechtvaardigende Godt, door een inwendig vonnisse te vellen in zig zelfs, wordt. Nu hoe dit met Godts oneyndige Volmaaktheit bestaan kan, en met Godts Woordt, 't welk ons leert dat de Jehovah niet en verandert, ja dat 'er bij hem geen veranderinge ofte schaduwe van omkeering is, laat ik UEd. oordeelen.

Ten

Ten vierde, het lochenen van de eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge als een inblijvende daadt in Godt strijdt met Godts eeuwigheit, waardoor hij is zoo te gelijk dat geen dat hij is, dat hij dat zoo is in wezen, verstant en wilsbepalinge zonder begin nog einde nog eenige successie van tijd, dat Hij nooit worden kan dat Hij niet was, nog worden zal dat Hij niet is, zoo in het eene als in het andere: 't welk *de facto* gelochent wordt, van die, die de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge lochenen; wijl zij noodzakelijk moeten stellen, dat 'er een punct des tijts is, in 't welk Godt, in zich zelfs, deze daadt niet hadde: en laten ze toonen hoe ooit ofte oit iets in Godt, die te gelijk is dat geen dat hij is, worden kan dat hij niet in zig zelfs van alle eeuwigheit onveranderlijk was.

Ten vijfde, ik zoude uit Godts eenvoudigheid voor de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge, als een inblijvende daadt in Godt, redeneeren, en toonen, dat zij, die de volstreckte eeuwigheit van deze weldaadt als een inblijvende daadt in Godt lochenen, ook Godts eenvoudigheid lochenen: maar zie 'er geen noodzaak voor, wijl *Arminius*, uit wiens vuile gronden de locheninge van de volstreckte eeuwigheit van de Rechtvaerdigmakinge voort vloeit, zelfs wel zag, dat zulks met Godts eenvoudigheid zoo regelregt strijdende was, dat hij die lochende, en voor een *Metaphysice disputatie* hield. Zie onder anderen zijn *Disp. pub. de natura Dei, Thes. 51.*

Zoo men op alle deze punten de behoorlijke agt hadde gegeven, zoo zoude men die menschelijke gedagten, van een oneyndig volmaakten en onveranderlijken Godt, niet geformeert hebben, als of hij dagelijks eene gespannene Vuurschaar hield, om elk op *en na zijn gelooven*, als een dadelijke werkzaamheit, in zig zelfs, dat is in zijne hooge Vuurschaar, te vonnissen en Rechtvaerdig te verklaren: maar wij zouden zien, onder consideratie van den val, dat gelijk Godt in zig zelfs een oordeel der verdopenisse gevelt heeft over de verworpenen, en dat dit is leggende in het verbondt der werken, 't welk Godt als een werk na buiten eerst oprigtete met Adam en ons in hem, dat het vloekvonnis als leggende in de baarmoeder, om zoo te spreken, van het dreigement aan Adam en ons in hem als ons Verbondts

bonds en verbeeldende hoofd, en gereedt om te baren, het zelve, zonder een nieuwe Vuurschaar te spannen, alle die door ordinaire voortteeling van hem afdalen, zoo terstondt als ze ontvangen worden, aangrijpt en onder dien vloek opsluit, en zoo persoonlijk en dadelijk onderwerpt onder de tijdelijke, geestelijke en verpligtinge tot de eeuwige doot, dat zij alle, geen een uitgezondert, ooit daar van ontheven zullen ofte kunnen worden, ten zij zij een volkomen Gerechtigheit als de hare deelagtig gemaakt worden, vermits zij in en met Adam, in wien ze een Verbonds inzijn hadden, gezondigt hebbende, in en met hem zoo gevallen zijn in zijn eerste overtredinge, dat ze van de oirspronkelijke gerechtigheit berooft worden, en Geestelijk doot zijn, dat is geheel en al doot, 't welk gemeenelijk genoemt wordt de verdorventheit onzer natuur, met alle de werkelijke overtredingen daar uit voortvloeiende: alzoo ook Godt, een Verbondt der Genade opgeregt hebbende met Christus, als den tweeden Adam, en met alle de uitverkoorene in hem als zijn zaadt, 't welk hij eerst, schoon het in de volstrekte eeuwigheit was opgeregt, na de val, (doe de openbaringe daar van eerst te pas kwam, in het Euangelium, ofte de verklaringe van een heugelijke tijdinge welke in Godt verborgen was,) geopenbaart heeft, niet een eigentlijke Vuurschaar na die opregtinge spant, wijl het opregten van dat Verbondt met Christus, als den tweeden Adam, en de uitverkoorene in hem als zijn zaadt, dat vooronderstelt; wijl het Verbondt opgeregt is als een middel, om op een Godebetamelijke wijze alle die eeuwige Liefde en Genade, die Godt zijnen uitverkoorenen in zig zelfs toedagte, mede te deelen; en dat dus Godt die weldaden ons zoo mededeelt, zonder op nieuws een Vuurschaar te spannen buiten ons in zich zelfs, dat hij ons eerst Christus zelfs schenkt, ofte zijne verdienende Gerechtigheit en genoegdoeninge ons toerekent, en als eene onmiddelijk die toerekening vergezelschappende en daar uit voortvloeiende weldaadt, (welke de Heilandt ook ten aanzien van de schenkinge verworven heeft,) namentlijk het opregt geloove, 't welk de H. Geest in onze herten inwerkt, en waardoor wij in Christus ingelijft worden, en door de werkinge van den zelve Geest bekwaam gemaakt worden Christus en alle zijne Heilgoederen, in de

de belofte des Euangeliums ons voorgesteld, aantemen en ons zelve met een bijzondere toepassing toe te eigenen: wijl de H. Geest ons verzekert dat ze ons van Godt uit loutere Genade geschonken zijn. Zoo dat gij ziet dat het Rechtvaerdigende vonnis; volgens mijn gevoelen, in de belofte des Euangeliums legt; en dat het geloove dat daarin omhelst. Ik zoude, tot aanwijzinge mijner eenstemmigheid in dezen met groote Mannen, *Maccovius, Twissus, Rutherford, Owen*, enz. Doctoren bij mij van groot gezag; aantrekken: maar zal u *Doctor Voetius* kortelijk laten hooren: deze zegt, Tom. V. Disp. pag. 610. *De Rechtvaerdigmakinge der volwassenen wordt genomen of dadelyk of lydelyk, even als de verzoeninge. Gene gaat voor onze roeping ja voor onze geboorte. Deze niet.* Hij beroept zig hier op *Maccovius, Chuto, Rutherford*; en wederlegt vervolgens het tegengeworpene door *Maresius*. En zegt wat verder, *de Rechtvaerdigmakinge gaat voor ons geloof en roeping, voor zoo veel zy beteekent de vaststellinge zelve van het Goddelyk vonnis, en alzo van het nieuwe Verbond, de belofte, en de uitspraak daarvan, van de zyde Gods: dewyl zy (die Gerechtaerdigt worden) aan Christus gegeven zyn eer zy geloofden: nochtans volgt dezelve mede (op de roeping en geloove) voor zoo veel zy beteekent de inboezeming, bekendmaking, openbaring van dat vonnis in de herten der verlostten.* En tot slot voegt hij 'er bij: *Ondertusschen zullen wy, om ons gelukkig te ontdoen van de vitteryen der tegenpartyders, en om van dit fundamenteel hoofdstuk der keere de bevattingen naukeurig te vormen, zoo lange onderscheidelyk (de Rechtvaerdigmakinge) beschouwen dadelyk en lydelyk genomen, en zullen de roeping en het geloove voor deze, niet voor gene, stellen, met Amesius, Maccovius, Tilenus, Trelcatius, enz.*

Ten tweede, als wij de *Rechtaerdigmakinge* als een inblijvende daadt in Godt volstrekt eeuwig stellen, zoo verwerpen wij die geenzints met Godts *Praedestinatie* ofte besluit der Verkiezinge, zijnde een onderscheidt daar tussehen. Schoon ze beide in Godt, als eene inblijvende daadt van de enkelvoudige, oneindig volmaakte, onafhankelijke, onveranderlijke en volstrekt eeuwige bepalinge van zijnen wille, een en dezelve zijn; nochtans zijn ze, na onze wijze van bevattinge, onderscheiden; *distinctione rationis Ratiocinatae*: dat is, als een zake, in zig zelfs een en dezelve,

ons in onze afgetrokkene gedagten alzoo voorkomt, dat wij, in een en het zelve denkbeeld, die niet kunnen begrijpen; en daarom verscheide van elkanderen onderscheidene denkbeelden en begrippen van dat geen, dat een en het zelve in zig zelfs is, maken, welke niet ongegrondt zijn, wegens de verscheidentheit, in welke dezelve zake, ten aanzien van de voorwerpen, gewrochten, enz. aangezien kan worden. Dus is de Rechtvaerdigmakinge van eeuwigheit als een inblijvende daad in Godt onderscheiden van het besluit der Praedestinatie; en dat wel onder andere in deze volgende opzigten. (a) Godts Praedestinatie en Verkiezinge bestaat, in het bepalen en vaststellen van het uiterste einde van eenige bij Godt bekende Personen tot een bovennatuurlijk einde en staat, om in de allernaauwste vereeniging met de Man Christus Jezus, in wien ze uitverkooren wierden, te zijn het voorwerp van de vermakinge van de Godtheit, en de uitlatinge van zijn allerhoogste gunstbewijzinge in een staat van onveranderlijke heerlijkheid, tot heerlijkheid Godts, door een eenige, enkelvoudige, onafhankelijke, onveranderlijke en eeuwige daadt van zijn wilsbepalinge: maar de *Rechtvaerdigmakinge*, als een inblijvende daadt in Godt, vindt dat einde en de onderwerpen in haar distincte en accurate getal, alzoo daar toe bepaalt, dat gelijk het getal niet vermeerdert, het ook niet vermindert zal ofte kan worden, zoo Godt niet ophoudt Godt te zijn, en dus geschiedt die geenzints om het einde der Uitverkoorne te bepalen; maar als een middel, uit en volgens een Verbondt tot welk de Rechtvaerdigmakinge als een Weldaad behoort, om een *obstakel*, tusscheninschietende eer zij tot het einde komen, weg te nemen, en dus om dat einde, niet tegenstaande de tusscheninschietende obstakelen, te bekomen, door wegneming van alle die beletzelen, welke het bekomen van het einde op een Goede betamelijke wijze zouden verhinderen. (b) Godt in de Praedestinatie beschouwt de Uitverkoorne zonder eenige zedelijke hoedanigheid, het zij goet ofte kwaat, ofte als, kwaat geworden zijnde, konnende goet gemaakt werden; maar als konnende geschapen werden en konnende vallen: daar Godt, in de eeuwige Rechtvaerdigmakinge, zoo als die eene inblijvende daadt in Godt is, alle de Uitverkoorenen zoo wel als andere aanschouwt als

als gevallen, en leggende onder zijn Toorn en Vloek opgeslooten, verbonden tot alle de elendigheden van dit leven, tot den dood zelfs, en de pijnen der Helle, tot in alle eeuwigheit; die hij nogtans, door eene eeuwig inblijvende wilsdaad in zig zelfs op gronden overeenkomstig zijne Deugden en Volmaaktheeden Rechtvaardigt, de zonde vergeeft en hen het regt ten eeuwigen leven zoo toewijst, dat, hoe lang ofte hoe kort zij onder dat vloekvonnis opgeslooten mogen leggen, en wat bittere uitwerkingen dat ooit ofte ooit in hunne conscientien hebben mag, het zelve nooit op hare Personen een dadelijk effect en uitwerkinge zal hebben. En dit is de eeuwige en generale Rechtvaardigmakinge van elk Uitverkoorne en alle te gelijk, door een inblijvende daadt in Godt, van welke het zijn Hemelsche Majesteit behaagt heeft een *openbaringe* en *verklaringe* in de belofte des Evangeliums te doen, opdat een ieder Uitverkoorne ter bekwaamer tijt, door de bewerking des H. Geests, tot omhelzing van die belofte voor zig zelfs in het bijzonder zoude gebracht worden, en van Christus in die belofte, om zoo tot kennis te komen van het geen Godt voor hem weggelegd hadde: zoo dat gelijk 'er geen *causa procatartica* de beweeg oirzaak van hun Verkiezinge was, zijnde de *causa proegumena* van de Verkiezinge alleen Godts vrijsoverein en vrijmagtig welbehagen, 'er zoo ook geen *causa procatartica*, of van buiten aanzettende oirzaak is, hoe ook genaamt, als verdienende Godts eeuwige Liefde, waaruit Godt iemand door eene inblijvende daadt Rechtvaardigt, dat is in zig zelfs de zonde vergeeft, en het regt ten Leven toewijst; 't welk te stellen eene locheninge van Godt zijn zoude: zoo als hij een Godt is, wiens wil door niets buiten zig zelfs bewoogen kan worden, om iets in zig zelfs te doen; zijnde de eenige bepalinge van zijn wilsdaad alleen gegrondt in zijn vrijmagtig, Souverein, volstrekt oppermagtig welbehagen. Waaruit blijkt, dat Christus de daden van Godts eeuwige liefde waaruit dit voorvloeit, zoo als het een eeuwige inblijvende daadt in Godt is, in geene deele verdiend heeft; nog ook het Verbondt, in welk de wegen en middelen beraamt en bepaalt zijn, volgens welke de weldaad op eene Gode betamelijke wijze zoude kunnen toegebracht worden: maar dat Christus als

Borg en Middelaar der verzoeninge, als mede de opregtinge van het Verbondt der Genade, aangezien moeten worden als onmiddelijke effecten en gevolgen, en ook middelen, om op eene Gode betamelijke wijze, de zonde daar zijnde, dat geen, dat Godt door eene eeuwige onveranderlijke en onafhankelijke inblijvende daadt in zig zelfs vaststelde, op eene Gode betamelijke wijze, door voldoeninge aan zijne wraakvorderende gerechtigheit wegens belediging van zijne Majesteit door de zonde, ter uitvoer te brengen. En dus, om dat hij den *Theanthropos* lief hadde, zoo gaf hij hem, terstondt, dat is in de volstreckte eeuwigheit, een gebodt, ofte twee geboden, zie Joh. 10: 18. Joh. 12: 49. Joh. 14: 31. Joh. 15: 10. om alles, dat geëischt wierde tot de mededeeling van deze weldaadt op een Gode betamelijke wijze, op te brengen, door dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheit, om uit kragt van een Verbondt, met hem als den tweden Adam en de uitverkorene in Hem als zijn zaadt opgereggt ende gemaakt, te verdienen de mededeeling van deze eeuwige rechtvaardigmakinge aan een yder voor wien Godt, na zijn welbehagen in zig zelfs, die door een inblijvende daadt weg gelegd hadde, zonder krenkinge van zijne deugden en volmaaktheden. Welk te meer vast gesteld moet worden, op dat wij niet zouden denken, dat eenige gebeurtenis, hoe genaemt, in Godt die alles voorzag onder zijne toelatinge, en ook eene voorziening beraamde in zig zelfs, eenige veranderinge in zijn wezen, verstant, wil en raadsbesluiten zoude kunnen veroorzaken, zijnde hij de Jehovah, in wien geen veranderinge ofte schaduwe van omkeering is. (c) De *Praedestinatie* ofte *verkiezinge* en de *Rechtvaardigmakinge* zijn van elkander onderscheiden, in hare bijzondere Relatie ofte betrekkinge op zaken van elkander eenigzints onderscheiden: de *Praedestinatie* heeft geheel en al zijn opzigt op Godts vrijmagtige en soevereine bepalinge van zijn wils daadt, als een volstreckt oppermagtigen Heere; maar deze *Rechtvaardigmakinge*, ten aanzien van alle de middelen en wegen, langs welke Godt die zal, wil en kan uitvoeren, heeft eene Relatie tot het Verbondt en Testament der Genade, waarin alles beraamt en exactelijk vast gesteld is, op dat Godt rechtvaardig blijve den Godlozen rechtvaardigende;

de; wijl in dit Verbondt de voorzieninge gemaakt is, om, overeenkomstig zijne Goddelijke volmaaktheden, dat uit te voeren, dat door eene eeuwige; onafhangelijke en onveranderlijk inblijvende daadt in zig zelfs geschiedt was. Deze pointen roere ik nu maar aan, wij zullen nader daar over elkander onderhouden.

Ten derde, het Verbond, tot het welk de weldaad der Rechtvaardigmakinge behoort, ten aanzien van de wijze hoe dezelve Gode betamelijk geschieden mogte, in de volstreckte eeuwigheit opgeregt zijnde, tusschen Godt in de Persoon des Vaders, en den Man Jesus Christus, als den tweeden Adam, en alle de uitverkorenen in Hem als zijn zaadt, en de tweede Adam op zig nemende, en inwilligende, de voldoening aan alle de hooge eischen van Godt in den Perzoon des Vaders, namelijk het ondergaan van alle de straffen, en het bewijzen van dezelve gehoorzaamheit, welke de Uitverkorene zondaars schuldig waren; zo is het buiten tegenspraak, dat 'er in dezelve eeuwigheit een overdragt van zonde en schuld op dien tweeden Adam, bij wege van toerekening geschiedt is, alzo wel als toen hij op Golgotha aan 't Kruize wierd gehangen: en zoo is het kennelijk zeker, dat alle die schuld op hem overgedragen zijnde, de principale schuldenaren, de Personen der Uitverkoornen zelve, bij Godt ontslagen wierden, die daarom ook van den beginne der Waereld af, voor de dadelijke Menschwordinge van den Zoone Gods, het persoons verbeeldende Verbonds-hoofd aller Uitverkoornen, in de Zaligheid zijn ingeleidt, terwijl Christus bij Godt is aangezien, als de eeuwige *Expromissor*, of de volstreckte schuld overnemende Borge, en het Lam dat geslagt was voor de grondlegginge der Waereld. Alles kan in mijne *Verklaringe* over de V. en VI. *Zondag* worden nagezien. Alleen voege ik 'er bij, in hoope dat niemand dit ontkennen zal, eenige Canones uit de Overnatuurkunde, ten einde men de natuur der *Relationes*, of betrekkingen, onthoude, en begripe dat het Verbond der Genade, en de Rechtvaardigmakinge, tot elkander betrekkelijke zaken zijnde, zonder elkanderen niet kunnen bestaan, volgens deze Regels; *Relata se mutuo ponunt et tollunt*. En, *Posito uno relatorum, ponitur et alterum, et sublato uno relatorum tollitur et alterum*. Waar uit vloeit, dat

dat men de Eeuwigheid van het Verbond der Genade ont-
kent, als men de eeuwigheid der Rechtvaardigmakinge ont-
kent. Nademaal de Rechtvaardigmaking een Weldaad is, NB.
niet der Verkiezinge, maar des Genadenverbonds.

Ten vierde, schoon ik nu altijd gestelt heb, dat in alle de
genoemde opzigten Gods Rechtvaardigmakinge van alle de Uit-
verkoornen, door eene inblijvende daad van zijne wilsbepalin-
ge in zig zelve, volstrekt eeuwig is; heb ik nooit geleert, nog
gedagt, veel min geschreven, dat die eeuwige Rechtvaardig-
makinge, zoo als die een inblijvende daad Gods in zig zelve is,
de Rechtvaardigmakinge in haar volkomen beslag is: en ben ook
verzekert, uit alles wat ik van mijnen medebroeder den *Wel-
Eerw. Heer Holtius* ooit gehoord ofte uit zijne schriften gelezen
heb, dat zulks nooit zijne stellinge ofte gevoelen was. In tegen-
deel heb ik geleert in de *Eyenschappen des Geloofs*, dat het stel-
len der Rechtvaardigmakinge in hare volkomenheit van eeuwig-
heit *Antinomians* zoude zijn, gelijk men eenige der dus ge-
naamde Menschen te laste legt, dat zij dit zouden geleert heb-
ben: waaraan ik, in opzigt van zommigen, derzelve schriften ge-
lezen hebbende, en niet door de oogen van anderen ziende,
zeer twijffele; en bedroefte mij, dat men zo, zonder behoorlijke
kennis van zaken, anderen beschuldigt, gelijk men *Doctor Ower*
en anderen voorheen beschuldigt heeft, en nu den Heer *Holtius*
en mij, om dat wij, in een regten zin, de rechtvaardigma-
kinge in God zelve eeuwig stellen. Doch dit daar latende, en
om weder tot de zaak te komen; het is niet noodig, dat ik
hier mijne redenen opgeve, waarom ik zoodanigen stellinge,
zoo ze ooit door iemand, tegen de inkruiping van het *Arminia-
nismus*, en van de *Cameronismus* of *Saumursche Leere*, te on-
bezonnen gedreven is, ontkent hebbe: gelijk ik nog ontkenne dat
de rechtvaardigmakinge bij een inblijvende daad Gods in zig
zelve de geheele *Weldaad* in hare volkomenheit bevat: alzoo
door de inblijvende daad Gods niets buiten het wezen Gods
gesteld wordt, zonder overgaande daden der uitwerkende Voor-
zienigheit, waardoor het geen in Godt van alle eeuwigheit is,
zijn effect bekomt in den tijd, en buiten Godt daargestelt wordt:
ja, dat meer is, geen inblijvende daad Gods, voor zo verre de-
zelve

zelve een tendentie of strekkinge na buiten Gods wezen heeft, schoon die daad in zig zelve zo volmaakt is als Godt zelve tot dat einde waartoe ze is, hare volkomenheit heeft, voor en aleer Gods efficientie, of dadelijke uitwerkinge, de zake haar bestaan buiten Godt gegeven heeft. Want gelijk de opregtinge van het Verbond der Genade; als een inblijvende daad Gods, een strekkinge na buiten het wezen Gods hebbende, wel eeuwig is, en volmaakt tot dat einde, waartoe Godt in den Perzoon des Vaders hetzelfde met zijnen Zoon, als den tweeden Adam, en alle de Uitverkorenen in hem opgeregt heeft; maar nogtans zijne volkomenheit niet heeft, voor en aleer Godt door zijne efficientie de bondgenooten, zo wel als de Menschelijke natuur van het Verbondshoofd, buiten zig daar gestelt, en op de zekerlijk toekomende, of volbragte, voldoeninge der Verbondsvoorwaarden door het hoofd de uitverkorene leden dadelijk in de Verbonds-gemeenschap gebragt en in de bezittinge der Verbonds-goederen ingeleidt heeft; zo heeft de Rechtvaardigmakinge, door toerekeninge van de gerechtigheit van het Verbondshoofd aan de leden en elk derzelve, als een inblijvend oordeel Gods, hebbende een strekkinge na buiten zijn wezen, schoon op zig zelve volmaakt tot het einde daarvan, dat is, bij voorbeeld, om aan zoodanigen lid den H. Geest tot inwerkinge des Geloofs te schenken, nogtans hare volkomenheit niet, voor en aleer, door een efficientie ofte overgaande werkdadigheit Gods, een door 't geloof Gerechtvaardigd zondaar daar gestelt is.

Dit, wel opgemerkt zijnde, zal UEd. en een iegelijk moeten overtuigen, hoe verkeerdelijk mij door zommigen bij mond en schrift is te laste gelegd, dat ik van *Systema* zoude verandert zijn, of dat mijne tegenwoordige gevoelens en laatste schriften met mijne voorrige strijden: terwijl ik mij nooit tegen de leere der Rechtvaardigmakinge van eeuwigheit anders gestelt hebbe, dan in zulk een zin welke den Antinomianen word toegeschreven; namelijk, dat die eeuwige Rechtvaardigmakinge zoo volkomen zoude zijn, dat daar van geen tijdelijke toepassing op de Uitverkorenen, door een Goddelijken geregtshandel in het gemoed, onder overtuiging, verlegentheit, berouw, enz. geschieden zoude nog vereischt worden: in welken zin ik, zo als te voren, ook
nog

nog ter tijd, van deze leere als de allergrouwelijkste abhorreere, en dezelve met geheel mijn hert verfoeje.

Zie daar, mijn Heer, wat 'er is van het eerste stuk 't geen zommige tegen mijne leere hebben ingebracht: waaruit dan blijkt, in wat opzigt ik een Rechtvaardigmaking van eeuwigheit stelle, en in wat opzigt ik die lochene. Ik vertrouwe, dat UEd. hier door gewapent zal worden tegen de *Anthropomorphitische Atheologia van Vorstius*, en al het Menschelijke van Godt afweerende, van deszelfs verheven Wezen sublime gedagten zult aankweken.

Het tweede point, welk als mijn gevoelen, over de Weldaad van de Rechtvaardigmakinge, opgegeven wordt, is, dat *ik die stelle geschiedt te zijn in Christus doot*, en men dicht dit gevoelen mij toe, om agterdocht over de zuiverheit van mijne Leere te verwekken, in de herten der gener, die alles niet onderzoeken willen, ofte niet kunnen; zijnde de meeste Menschen zoo te vreden met haar aangenomen Systema, dat zij alles dat eenigzints van hetzelfde afwijkt, en dat zij verstaan kunnen nog willen, terstont veroordeelen, en tot bewijs voor hare veroordeeling het crediet van hare Aucteurs te voorschijn brengen: gelijk ik zie, en hoore, dat men dezen weg tegens mijne Leere inslaat. Edog met geen vrugt: want de Leere van Godts Woord, de Leere van de Rechtvaardigmakinge des Godlosen, door een toegerekende Geregtigheid, zal eindelijk, al zag ik het met deze mijne oogen niet, de overhandt krijgen.

Ik zal UEd. eerst spreken van Christus doot op zig zelfs, en dan in de tweede plaats UEd. toonen, dat men mij groot ongelijk doet, opgevende als mijn gevoelen, dat wij in Christus doot gerechtvaardigt zijn. Wat nu het EERSTE betreft, wij moeten dit point van de eerste gronden ophalen, op dat zoo alles kome daar 't komen moet, om op zijn eige fondamenten te rusten.

a. Wij moeten begrijpen, dat Godt de Uitverkoornen neffens alle andere aanschouwende, als in en met Adam, in wien zij door een willekeurige bepalinge van de Goddelijke wil een Verbonds INZIJN hadden, in zijn eerste overtredinge gevallen en nedergezonden zijn in een staat van zonde en elende, en dat Godt van eeuwigheit, op dat zijn voornemen na de Verkiezinge

vast zoude blijven; een Verbondt der Genade in zijne volstreckte eeuwigheit ingegaan ofte opgerecht heeft met Christus Jezus, als den tweeden Adam, en met alle de Uitverkoornen als zijn Zaad, om haar uit den staat der zonde en elende op een Gode betamelijke wijze te verlossen door Christus Jezus; de eenige Verlosser; welke de Zoone Godts zijnde, mensch worden zoude, en voortaan, na zijne menschwordinge, Godt en Mensch, in twee onderscheidene Naturen een Persoon, eeuwiglijk blijven zoude, 1 *Tim.* II: 5. 6. *Joh.* I: 14. *Gal.* IV. 4. *Rom.* IX: 5. enz.

b. Dat Christus, intredende in de plaats van de gene die in Hem uitverkoren waren tot Heerlijkheit Gods en Christi, 'er een ware Persoonsverwisseling tusschen Hem en de Uitverkoornen in Hem in die volstreckte eeuwigheit geschiedt is, zoo dat alle de eischen van de Godtheit, tot voldoeninge voor de beleediging van de Majesteit Godts, op hem, met loslatinge van de Uitverkoorne in hem, overgebracht zijn, als de aansprekelijke persoon: van wien, als Verbondts-hoofd, en plaatsbekleeder, Godt alles vorderde dat tot voldoeninge aan zijne wraakvorderende Gerechtigheit geeischt wierde.

c. Dat, uit kragt van zijne Substitutie in plaatze van de Uitverkoornen in hem, alle hunne zonden, zoo oorspronkelijke als dadelijke, in gedagten, woorden en werken, de zijne door toerekeninge gemaakt zijn, en op hem gelegd, en hij zonde gemaakt, *Jes.* LIII: 6. 2 *Cor.* V: 21. *Gal.* III: 13.

d. Dat hij, als de tweede Adam, de Menschelijke Natuur, wel in haar volkomenheit, nogtans zonder hare personaliteit ofte bestaanlijkheit, in de vereeniging met zijne Goddelijke Persoon zoude aannemen; om dus in dezelve natuur, waar in de Wet overtreden was, die te gehoorzamen, en ook in dezelve natuur, op welke Godts wraakvorderende Gerechtigheit zijn eisch hadde, die straf, welke geeischt wierde, te ondergaan.

e. Dat in dezen geen Laxatie ofte afstandt van de Goddelijke Rechtvaerdigheit in zijn alderstipsten eisch plaats vindt, wijl het *IDEM*, en niet het *TANTUNDEM*, gevordert en opgebracht is, schoon niet van den Zondaar zelfs, (zijnde een Persoonsverwisseling na den stipsten eisch van de Wet nooit uitgesloten,) alzo het genoeg is dat het zelve, en niet iets gelijksoortig ofte gelijkgeldende, opgebracht worde.

f. Dat

f. Dat overeenkomstig deze eeuwige onderhandeling, of ingegaan Verbondt en Testament der Genade, Christus als de Tweede Adam de menschelijke Nature der uitverkorenen in zijne ontvangnisse en geboorte in de allernaauwste vereeniging met zijn Goddelijke persoon aannam, en die in die oirspronkelijke Rechtheid en Heiligheid, waarin de eerste Adam was geschapen, aan Godt vertoonde; niet zoo zeer voor hem zelve, schoon dit ook nodig was, maar als een publiek Persoon, hun natuur, welker zake hij de zijne hadt laten maken, en in welker plaatzen, als de Goël, hij ingetreden was, als Verbonds-hoofd zoo verbeeldende bij den Vader in hem zelve, dat door zijne Heilige ontvangnisse en geboorte de onreinheit hunner ontvangnisse en geboorte voor Godt eeuwiglijk bedekt blijft.

g. De wet eyschende boven en behalven de vertooning van de menschelijke natuur der uitverkorenen in deszelfs oirspronkelijke volmaaktheid en regtheid, in de vereeniging van dezelve met de Persoon des Zoons Godts, gehoorzaamheit, in alle opzigten volmaakt, zoo moest hij alle gehoorzaamheit, van den beginne zijnes levens tot den doodt toe, opbrengen, niet voor hem zelfs, maar als een publiek Persoon, den staat en zake der uitverkorenen de zijne gemaakt hebbende, en door zijn eigen toestemminge zig in haar plaatze als haar plaatsvervangende en Perzoons verbeeldende Verbonds-hoofd gestelt hebbende, dat het na den stipten eisch van de Wet het zelve was *wie*, *hij*, ofte *zij* welker plaatze hij bekleede, en welke hij als verbeeldende hoofd representeerde, die gehoorzaamheit opbragt: zijnde het genoeg, om aan den stipten eisch van de Wet te voldoen, dat het *idem*, het zelve dat de Wet vorderde, aan de Wet opgebragt wordt: en dus de tweede Adam, in wien de uitverkorene een Verbonds in zijn uit Gode hebben, en met hem één *Persona Mystica* uitmaken, de Wet in dezen opzigte, en in dezen opzigte alleen, gehoorzamende: zoo worden die, die één *Persona Mystica* met hem door Godts vrijmaggige bestellinge geworden ofte gemaakt zijn, na de stiptheid des Wets gehouden, gerekent en aangezien, als of zij zelfs in eige perzoon alle gehoorzaamheit volbragt hadden: 't welk onmogelijk

lijk konde zijn, zoo 'er geen Perzoons verwisseling was, en 'er geen inzijn van de uitverkorene in hem, als haar plaats-bekleedende en persoonsvervangende Verbondshoofd was.

h. De Wet eischte niet alleen dadelijke, maar ook lijdelijke gehoorzaamheid, om te voldoen aan den stipten eisch van Godts wraak vorderende gerechtigheid, hem als den Hoogen Godt zoo natuurlijk eigen, dat hij geen jota daar van kan afstappen en Godt blijven. Dus moest hij als een publiek Persoon komende in de wereldt, niet alleen worden uit een Vrouwe, maar ook worden onder de Wet, dat is onder den vloek derzelve, zoo, dat hij als de vloek zelfs, van de kribbe tot zijne kruisdoodt was, op dat, wijl het in de vordering van het vloekvonnis na den stipten eisch niet aankomt *wie* die ondergaat, het persoonsvervangend en plaats verbeeldend Verbondshoofd, of die in wiens plaatze hij het doet ofte lijdt, zoo dezelve vloek ondergaan wordt: alzoo wegens de persoonsverwisseling, en door het nauwe wederzijdtsche inzijn van den een in den anderen, den eene kan aangezien worden te zijn, te doen, en te lijden, dat de andere gedaan en geleden heeft: 't welk zoo noodzakelijk is in het stuk der voldoeninge, dat die in hare zuiverheid nooit kan verstaan, beleden en geleert worden, zoo dit met alle accuraatheid en onderscheidinge niet aan de conscientien der menschen betoogt worde.

i. Ondertusschen moeten wij aanmerken, dat dit alles ons geenziints nutten zoude, zoo het in onze plaatze en in zijne nauwe vereeniging met ons, en onze nauwe vereeniging met hem, door Verbondts inzijn in hem, niet geleden ende gedaan was, gelijk gezegt is, dat hier alleen uit voortvloeit, dat de eene gehouden wordt voor den andere: alzoo dat al dat de eene was, de andere geworden is, op dat die, voor welke hij geworden is dat zij waren, in hem worden zouden, en in hem gehouden worden te zijn, dat hij was, 2 *Cor. V. 21.*

k. Ik moet 'er nog bij doen, dat, op dat dit alles *redundeeren* zoude tot den uitverkorenen zondaar, in wiens plaats Hij als plaatsvervangende en persoonverbeeldende Verbondshoofd zig stelde, wij dit alles niet alleen als een betaling van het *idem*, niet het *tantundem*, moeten aanzien, maar ook als eene verdien-

stelijkheid in zig hebbende, om aan die, in welker plaats hij als Verbondts en persoons-vervangende en verbeeldende hoofd dit gedaan heeft, dat geen dat zij verbeurt hadden, wederom, in hunne vereeniging met hem, te geven. Welke verdienstelijkheid wij niet alleen moeten zoeken in de waardigheid van zijn Persoon, want hoe waardig die is, en hoe waardig al dat hij gedaan en geleden heeft, is, zoo dat in zijne vereeniging met ons en onze vereeniging met hem als ons Persoons-vervangende en verbeeldende Verbondts-hoofd niet was verrigt, het zoude ons nooit gereundeert hebben tot zaligheid: daar en boven moeten wij de geheele verdienstelijkheid van alles afleiden van het Verbond met Christus als den tweeden Adam, en met alle de uitverkorene in hem als zijn zaadt, door God opgeregt, en in de volstrekte eeuwigheid ingegaan, waar in de belofte was, van alles dat hij in die qualiteit deed en leed, aan te zien als of de uitverkoorne zelfs dat gedaan en geleden hadden; en dit zoo aan hem te beloonen, dat Hij als Hoofd geabsolveert zoude worden, en dat aan die gene, voor welke en wiens plaats hij als Verbondts-hoofd dat alles verrigtete, die weldaden, zonder haar toedoen, in hem en om zijnent wille, dadelijk en personeel zouden deelagtig gemaakt worden, zoo hier in aanvang als hier namaals in volkomenheit. Zoo dat uit Godt en door Godt alles is, op dat alles in dit Werk tot prijs der Heerlijkheit zijner oneindige verkiezings liefde, genade en bermhertigheid in de opregtinge van een veel beter verbondt wederkeeren zoude. Dit alles, met de gronden en fondamenten waar op alles is berustende, zal UEd. in mijne *Verklaringe* van de *V. Zondags Afdeeling* breeder kunnen lezen, en houden, schoon de order wat verschilt, als of het hier ingevoegt was, van pag. 261—295. Zoo dat UEd. ziet, dat mijne Leere van Christus gehoorzaamheid en doot eigentlijk is, dat deze twee punten leggende in de acte van Borgtogt om van hem te worden volbragt, als Plaats-vervangende en Persoons verbeeldende Verbonds-hoofd van alle de Uitverkorene in hem van voor de grondtlegginge der wereldt als zijn zaadt, in en met Hem één *Persona Mystica* uitmakende, hij dit alles opbrengende, zoo in het eene als het andere, moet aangezien worden als betalende dat hij betalen moeste,

moeste, tot rantzoeneeringe van die, die in hem een Verbonds inzijn hadden, en NB. *zoo voor die alleen, in dezen opzigte aangemerkt, dat hij niets ter wereldt voor anderen betaalt heeft.*

Ten tweede, mijn gevoelen nu verklaart hebbende, zoo omtrent het eene als het andere, zoo hebbe ik UEd. doen zien, dat in de opbrenginge van Christus dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid met de verdienste van dien, ik die alleen aanmerke als de betalinge, de toetellinge om zoo te spreken, van de lospenningen, ofte prijs der rantzoeneeringe, en dat ik dus nimmer in Christus doot de Rechtvaerdigmakinge gestelt hebbe (schoon ik op zijn tijt toonen zal, welke weldaden als onmiddelijke gevolgen zijn van den prijs dien hij betaalde.) Het is 'er zoo verre van daan, dat ik in Christus doot zijne Rechtvaerdigmakinge, ofte die der Uitverkorenen in hem, zoude stellen, dat ik Christus, en haar als ééne *Persona Mystica* in en met hem, aanzie als stervende onder den Vloek onzer zonden. Vermits alles, dat aan Christus, voor zijne opstandinge, in zijne qualiteit wedervaren is, zoo in zijn sterven en begraven, als in zijn nederdalen ter Helle, aanzie als trappen zijner allerhoogste en volstrekt noodzakelijke vernederinge, om te voldoen aan den stiipen eisch van de Goddelijke wraakvorderende geregtigheid, en dus tot betalinge van den prijs onzer rantzoeneeringe. Hoe is het mogelijk, na dit alles, en vooral daer nog jota nog tittel in alle mijne werken is, 't welk aanleidinge zoude kunnen geven *per millesiam consequentiam*, te denken, dat ik leerde de Rechtvaerdigmakinge van de uitverkorenen in Christus doot, daar het tegens mijn gevoelen strijdt. Ondertuschen is mij niet onbekend, dat andere, die in haar leven en na haar doot als Pylaren geagt worden, dit geleert hebben, welker Leere ik niet toestemme, nog ooit de mijne gemaakt hebbe, nog maken zal, niet tegenstaande de hoogagtinge die ik voor haar Werken hebbe. Mijn gevoelen is altijd geweest, en is, dat gelijk de betalinge voor de Zonde in Christus doot gestelt moet worden, volgens den Apostel *Rom. IV. 25.* wij de Rechtvaerdigmakinge stellen moeten in Christus opstandinge, in welke hij opstaande als een publiek persoon, en in die qualiteit van Godt gerechtvaardigt, ofte aan de geheele Kerke

als

als vrij gesproken van alles dat Hij als de *Tweede Adam* op zig genomen hadde verklaart is, als hebbende voldaan; wij ook stellen moeten, dat alle welker plaats hij verving, en welke, als een in zijn in hem hebbende, hij verbeelde, in en met hem teffens gerechtvaardigt zijn. Dit het point zijnde, daar den Apostel Paulus zoo overvloedig van spreekt, in zijne brieven, daar hij van de Opstandinge Christi als des Tweeden Adams gewaagt, behoeve ik UEd. het niet breeder uit te halen, zullende in de Verklaringe van de Geloofs-Artikulen dit, zoo UEd. gedult wil hebben, van mij pertinent betoogt worden, en zoo Gij zoo geduldig niet zijn mogt, om dat op zijn tijd aftewagten, zal ik eensdeels UEd. tot *Olevianus* verklaringe van de Geloofs-Articulen wijzen, en anderdeels tot Mr. THOMAS GOODWIN, die in UEdes moedertaal overgebracht is, op dat gij zien moogt, zoo uit Godts woordt zelfs, als de eene en andere Uitleggers, dat ik op het oude spoor ben. Zie hem pag. 448. en vervolgens, daar hij zegt, *twee dingen tot afhandeling en afvaardiging van dit stuk zal ik u toonen. Eerst, dat Christus zelfs gerechtvaardigt wierde, en dat wel in zyn Opstandinge. Ten tweede, dat hy toen gerechtvaardigt wierde als een publiek Persoon, zoo wel ons daar in vertoonende, als dat hy opstondt als een publiek persoon, zoo dat wy toen IN HEM EN MET HEM GERECHTVAERDIGT WIERDEN; en door dit middel is 't, dat onze Rechtvaardigmakinge door DIE DAADT, aan hem toen gedaan, voor eeuwig onwederroepelyk is gemaakt.*

Het werk van Meester Goodwin zijnde in Uwe handen, en ook in die van de meeste Oude Godtzaligen in den Lande, met eene ampele recommendatie van den waardigen *Jacobus Koelman*, zal ik het volgende niet uitschrijven. Zegge maar alleen, dat wijlen mijne vier jaren lang gewezen Meester, de Zalige Professor *van Velsen*, altoos gewoon was dit werk, boven alle werken, met die van Doctor *Owen* en *Binning*, aan te prijzen, en is met eene Voorreden van wijlen zijn Hoog-Eerw. herdrukt over eenigen tijd. *Olevianus* gedagten, die ook de mijne zijn, behoeve ik UEd. niet mede te deelen, ziet hem van pag. 267. Sect. XXII. tot XXVI.

Nu schoon ik de Rechtvaardigmakinge eeuwig als een inblij-

blijvende daadt in Godt stelle, ja stelle dat Christus in zijn doodt, voldoende aan den stiption eisch van de Goddelijke Rechtvaardigheid, die verworven heeft, door zijn doodt den prijs onzer rantzoeneeringe betalende, en dat wij in en met Christus in zijn Opstandinge *Virtualiter*, in kracht, als in ons hoofd, zoo gerechtvaardigt zijn, en dat daar uit de opentlijke vrijverklaringe van Christus als een publiek Persoon, voor zig zelfs, en als de *Christus Mysticus*, vervangende alle de Uitverkorene in hem, in zijn Opstandinge geschiedt is, houde ik, dat wij evenwel niet *volkomen* gerechtvaardigt zijn tot dat wij dadelijk en personeel deelagtig gemaakt worden deze weldaadt, in de toepassing ofte applicatie daar van aan ons zelve door het geloove; en dat wij, die in Adam gezondigt hebben, en in en met hem in zijn eerste overtredinge als in ons Verbonds-hoofd gevallen zijn, onder den vloek van dat Verbondt van Godt gehouden worden, tot dat hij door een overgaande daadt ons die deelagtig maakt; dat is, ons de Gerechtigheid en genoegdoeninge Christi onmiddelijk, direct en alle onze daden voorafgaande, toerekent; en ook niet in onze conscientien van dien vloek ten vollen ontheven ofte ontslagen worden tot onze geruststellinge, tot dat de Heilige Geest niet alleen het geloove in onze herten in zijn hebbelijkheid inwerkt, en dadelijk zoo in kennisse van zonde en ellende, als uit de boven natuurlijke verligtinge door het Euangelium in toestemmen, hongeren, dorsten, toevlugt nemen werkzaam maakt; maar daar en boven ook een verzekerd vertrouwen in onze herten verwekt, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan ons in 't bijzonder, de eeuwige gerechtigheid en zaligheid, en de vergevinge der zonde, in het schenken ofte toerekenen daar van, ons uit loutere genade, om de verdienste van Christus, geschonken is. Zoo alle vrome menschen hare bevindinge nagaan, zullen zij weten, dat deze zake zoo is in haar conscientie geweest; *niet zal geschonken worden*, maar al *geschonken was* eer zij dit geloofden, zoo dat door haar gelooven *niet iets wordt dat niet was, maar dat, dat al was*, eer de Heilige Geest haar daar van verzekerde, van Godt aan hun geschonken was. Het beredeneerde gelove kan dit niet begrijpen, en valt hier met geweldt op aan, met futile tegen-

tegenwerpingen , gemakkelijk voor een ieder op te lossen , die van Godt de bevindinge daar van heeft: wijl het wat anders is van Godt gerechtvaerdigt te zijn , en wat anders in onze conscientien: wat anders ware genade te hebben , en wat anders de verzekeringe van de vergiffenisse onzer zonde , tot geruststellinge van onze conscientie dien aangaande , ofte ontslag van het vloekvonnis der Goddelijke Wet , onder welk wij ons in onze conscientie onderworpen vonden , daar in te hebben.

De derde gissinge is , *dat ik de Rechtaerdigmakinge stelle in de onmiddelyke toerekeninge , voor het ingestorte leven en dadelyke geloofswerkzaamheid.* Hier zoude het wat nader komen , als in de twee voorgaande: want hier is een overgaande daadt Gods aan den uitverkoren Zondaar in den tijdt der minne , zonder middelijke tusschen beiden inschietende werkzaamheid van de zijde des uitverkoren Zondaars , *de gerechtigheid en genoegdoeninge van Christus hem zonder zyn toedoen , door onmiddelyke directe en voorafgaande toerekeninge zoo eigen makende , in die toerekeninge , als of die noit zonde gehadt ofte gedaan hadde , hem ook schattende en houdende als of hy alle gerechtigheid in eigener Persoon volbragt hadde:* het welke het instorten van het nieuwe leven in haar tot zijn onmiddelyk gevolg heeft. Hier is het dat het eene voor en het andere na gaat na onze bevattinge: nogtans zijnze *simul natura.* Gelijk nu dit aan de Uitverkorenen van Godt onmiddelyk geschiedt , want Gods woordt leert noit , dat Godt door het geloove de gerechtigheid *toerekent* , maar leert ons dat het zoo Godts daadt is , dat geen daadt ofte werk van ons , hoe ook genaamt , *voorgaat* , ofte mede in en met het geen Godt zelfs doet invloeit , *Rom. 4: 6. welgelukzalig is de Mensche , welken Godt de Rechtvaerdigheid toerekent zonder de werken* , gelijk dit op zijn plaats zal gezien worden; heeft deze onmiddelyke directe en voorafgaande toerekeninge van Godt aan de Uitverkorenen in den tijdt der minne TWEE ONMIDDELIJKE GEVOLGEN , die *simul natura* dezelve vergezelschappen , en daaruit onmiddelyk voortvloeyen.

HET EERSTE is , de vernietiginge , ofte het te niete doen , ofte doen ophouden en dadelijk een einde nemen van de *Relative staat der Uitverkorene , waar in zy neffens alle andere* van nature leg-

leggen, tot *Toorn en Vloek*, wegens de erf, en dadelijke zonde, die hen zoo te gelijk alle vergeven worden, dat alle verbintnisse tot straf te niete gedaan wordt, en zij dadelijk, de eerste betrekking ophoudende, in een nieuwe betrekking gesteld worden tot alle de Weldaden, die Godt in zig zelfs in de nooit begonnen eeuwigheit voor haar weg gelegd, en welkers mededeeling op een Gode betamelijke wijze Christus verdient hadde. En deze beide gaan zoo t'zamen, dat de eene niet zonder de andere kan geschieden. Dit is nu, om het met andere woorden uit te drukken, dat Godt, aan de Uitverkorenen Christus Gerechtigheit en Genoegdoeninge onmiddelijk toerekenende, hen hare zonde vergeeft, en een regt ten eeuwigen leven schenkt. Gelijk nu dit de eigentlijke Rechtvaardigmakinge van den Godloozen is, waar van Paulus spreekt, wijl Godt dit door een overgaande daadt te wege brengende, de Persoon, aan wien hij het doet, Godloos vindt, dat is neffens alle andere onder eene dadelijke verpligtinge leggende tot *Toorn en Vloek*, en geheel en al dood in zonde en in misdaden: zoo is het, en de onmiddelijke grondt, waar op de vrijsprekinge is rustende, en ook van de Levendigmakinge en Heiligmakinge van de Uitverkorenen in den tijt der minne, en de eigentlijke quaestie waar over tusschen de Protestanten en de Roomsche, in den aanvang van de Hervorminge, het dispuut was. Zoo men dit in het ooge gehouden hadde, zouden wij bij het point in quaestie blijvende, altoos in staat zijn geweest haar te bestrijden: 't welk men onmogelijk doen kan uit en volgens het Systema der gener die leeren, dat de Gerechtigheit Christi of de geloofsdaad toegerekent wordt, want zoo doende drijft men met de Roomsche, dat de Heiligmakinge voor de Rechtvaardigmakinge gaat, en dat 'er een natuurlijke inwendige veranderinge in het onderwerp zijn moet, eer Godt rechtvaardigt: even gelijk men vindt dat vele thans doen, leerende dat de Bekeeringe en het Geloove voor de Rechtvaardigmakinge, in dezen opzichte geconsidereert als iets voorgaande, moeten zijn, eer Godt de Gerechtigheit en Genoegdoeninge Christi aan de Uitverkorenen toerekent: daar de eerste leeren, dat het ware Zaligmakende Geloove, als ook de Bekeeringe, tot de Heiligmakinge als deelen van dezelve, en waar-

Eigentlijke
quaestie tus-
schen Protes-
tanten en
Roomschen.

agtige uitvloeselen daarvan, behooren, en in derzelve dadelijke werkzaamheit voor de toerekening Gods niet gaan kunnen, wijl het van alle grond en fundament ontbloot zoude zijn, den dooden zondaar op een Godebetamelijke wijze levendig te maken, eer Godt dien van het vloekyonniss, waar door hij aan de Tijdelijke, Geestelijke en Eeuwige doot onderworpen is, onthef en ontslagen had, door dadelijke toerekening en schenking der Gerechtigkeit en Genoegdoening Christi. En dus hebben alle de Protestanten in den aanvang geleert, dat dit voorgaat, en dat tot de toerekening Gods, nog in de toerekennende daadt Godts, geen daadt des Menschen in aanmerkinge komt ofte komen kan, eensdeels, wijl dan Gods toerekennende daadt niet onafhankelijk zoude zijn, en de toerekening niet onmiddelijk direct en voorafgaande, maar middelijk en gevolgelijk; en andersdeels, wijl zoo lang deze aan den Uitverkoren zondaar niet geschiet, hij volstrekt, dat is geheel en al, doot in zonden en in misdaden legt, als ook om dat de Heiligmakinge de Rechtvaerdigmakinge volgt.

Dit zoo in alle mijne Schriften, schoon niet uitgedrukt, nogtans onderstelt zijnde, zo houde ik, dat alles, dat men voor deze onmiddelijke toerekening stelt, enkel en alleen als werkzaamheden zijn uit de natuur en een ontwaakte Conscientie door de Wet, om daar door tot de Genade op te klimmen, en dat de kundige drijvers (de eenvoudige sluit ik niet in) in den grondt der zake met de halve Pelagianen eens zijn, en uit hare gronden spreken en schrijven; en het berouwt mij nooit, dit gezegt te hebben. Ook leere en stelle ik dit, om te toonen, dat alles, uit deze onmiddelijke directe en voorafgaande toerekening voortvloeiende, *ware zaligmakende Genade is, langs zo vele wegen en trappen opwassende en tot zijne volkomenheit komende*; om zoo den bodem in te slaan van de onverstandige behandeling van zielen, niets voor ware genade houdende, tot dat men met bewustheit en verzekeringe zig zoo aan Christus kwijt gemaakt heeft, dat men in zijn gemoed zoo verwijderd worde, dat men in dat oogenblik aan zijne levendigmakinge niet twijfelt.

Mijn zuivere gevoelen aangaande dit allergewigtigste stuk der Leere eenigzints geöpent hebbende, zoo als ik dit stuk begrijpe
als

als een daadt Godts tot ons, die in Christus uitverkoren waren van voor de grondlegginge der Waereldt, in die tijt en stondt, welken Godt na den raad zijnes willens in zig zelfs bepaalt hadde, overgaande, om ons, door de onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekening van Christus Gerechtigheid en Genoegdoeninge aan ons, als Godloosen te Rechtvaerdigen, dat is, voor de zoodanige te houden te verklaren en te behandelen, alleen om de Gerechtigheid en Genoegdoeninge Christi, welke Godt ons, als de onse, eigen gemaakt hebbende, en ons daar mede bekleedt hebbende, hij ons in dezelve zoo aanziet en houdt, als of wij nooit zonde gehad ofte gedaan hadden, en als of wij alle Gerechtigheid in eige persoon volbragt hadden; en dat dus, gelijk wij in deze toegerekende Gerechtigheid en Genoegdoeninge alleen rechtvaardig voor Godt zijn, wij zoo ook alleen die, als de onse van Godt door toerekening zonder ons toedoen geworden zijnde, aannemen, ende daar op ter zaligheid berusten: zal ik nu eenige bewijsen, tot stavinge van dit gewigtige point der Leere, te berde brengen.

a. Voor eerst, dat Godt ons door een in den tijt overgaande daadt Rechtvaardigt, Christus Gerechtigheid en Genoegdoeninge ons onmiddelijk, direct en voorafgaande, dat is, voor alle daadt van ons, en zonder tusschen beiden inschietende daadt van ons, toerekenende, blijkt mij klaar, wijl Godts Woordt mij leert, dat wij van Godt zelfs gerechtvaardigt, ja dat meer is de *Rechtvaardigheid Godts zelfs* in Christus geworden zijn, even gelijk Hij in ons, dat is onze plaats bekleedende en onze Perzoonen in de vereeniging met zig zelfs verbeeldende, van Godt zelfs, zonde gemaakt is, schoon Hij geen zonde gekent hadde. 2 *Cor.* V. 21. is dit des Apostels duidelijke leere, zeggende, *want die geen zonde gekent heeft, heeft hij zonde voor ons* (ofte in zijne vereeniging met ons, 't welk volgens het tweede lidt schijnt de zin te zijn, en dan is het, ons verbeeldende, en onze persooneele staat en betrekkinge zoo de zijne makende, dat Godt hem aanzag, hield en behandelde, als of hij in eigen persoon dat gedaan hadde dat wij gedaan hadden, 't welk uit de *Surrogatie* ofte Perzoons-verwisseling noodzakelijk vloeit) *gemaakt, op dat wij zouden worden rechtvaardigheid Godts in Hem.*

Nu bidde ik UEd. dat gij dit considereert. Hoe is Christus voor ons zonde gemaakt? immers niet door een eenige persoooneele daadt van Hem, ofte eenige inkleevende besmettinge in Hem; want dat zoude met Godts Woordt regel regt strijden, 't welk ons leert, dat de Zoone Godts, mensch wordende, tot zig zelfs in de onverbreeklijke vereeniging met zijn Goddelijke Persoon, een waar Lighaam en een redelijke Ziele aannam, en dat hij ontvangen zijnde van den H. Geest in den buik van de Maget Maria, van haar gebooren is zonder zonde, *Hebr. II. 14. Luc. I. 31, 35. en Hebr. IV. 15.* Ja het zoude de gansche kragt van de Borgtocht te niete doen, en in eeuwigheit voor anderen nutteloos maken, en hem zoo Hij zelfs die dadelijk bedreven hadde, ofte inkleevende met de minste besmettinge bevlekt ofte besoetelt was, moeten doen omzien na een Verlosser van hem zelfs. Dit nu klaar zijnde, dat in geen van beide die opzigten, in welke iemand zonde kan gemaakt worden, dat is voor een zondaar gehouden en behandelt worden, dit zeggen des Apostels op Christus past, zo volgt, dat wij tot de derde weg bepaalt worden, welke is en bestaat, door iemand de zonde van een anderen op te leggen en toe te rekenen, wegens de Relatie of betrekkinge welk hij, ofte natuurlijk, ofte willekeurig, en nogtans noodtzakelijk uit die willekeur, tot en op anderen heeft, in welker plaats hij zig zelfs *gesubstitueert* en gestelt heeft. Dat deze nu de eenige zin der woorden is, blijkt zoo uit de offerhanden, op welke, zekerlijk zonder hunne daadt, de schuld gelegd wierd door toerekening, en daarom genoemd wierden *chattaath* de zonde, en *aaschaam* de vloek ofte vervloekte, en de schuldt zelfs, waarop Paulus, zoo in deze text, als *Gal. III. 13.* het oog heeft; als ook uit den Propheet *Jezaïas, cap. LIII. 5, 6.* Waar in ons geleerd word, dat Godt de Christus tot zonde makende voor ons, niet onze zonde inkleevende de zijne maakte, maar op hem leide. En hoe? niet anders dan door toerekening, wijl de andere wegen, onmogelijk waren. Dus besluit ik, dat wij in Hem gerechtvaardigt zijn, ja dat meer is de rechtvaardigheit Godts zelfs in Hem geworden zijn: en hoe? al zoo min door een eenige daadt van ons, dit voorafgaande ofte daar toe invloeiende, als Hij door eenige voorafgaande ofte daar toe invloeiende

jende daadt van zig, dat geworden is; maar alleen door de onmiddelijke, directe, en voorafgaande toerekening, dat is niet alleen van onze schuld aan Hem van eeuwigheit, als onzen schuldt overnemenden borge; maar in den tijt door een overgaande daadt van Godt aan Hem, waardoor Hij onder die schuld ontvangen en gebooren is, onder die opgewassen, en geleeft heeft, en onder die den bitteren en smertelijken doodt des Kruises gestorven en den vloek geworden is voor ons, dat is onze plaats vervangende, en onze persoonen verbeeldende, op dat hij ons van den vloek zoude verlossen, zoo dat als onze zonden gezogt wierden, die op Hem door toerekening gevonden zijn, en Hij gestraft is geworden, als of hij in eigener persoon alle die sonde gedaan hadde, op dat die straf, die op hem was, ons den vrede zoude aanbrenghen en wij door zijne striemen de genezinge hebben zouden. Nu op dezelve wijze worden wij zijne gerechtigheit en genoegdoeninge deelagtig, door een overgaande daadt Godts tot ofte aan ons, in die tijt stip van Godt bepaalt, (door eene onmiddelijke directe en voorafgaande daadt van Godts toerekening) om ons dadelijk en Persooneel van dat vloek vonnisse onder welk wij ontvangen en gebooren zijn, en geleeft hebben, (uit kragt van onze bondtbreuk in Adam,) te bevrijden en te ontslaan, en in eene nieuwe betrekkelijke staat tot alle de geestelijke en Hemelsche zegeningen, waar mede Godt ons in Christus van voor de grondlegginge der Waereldt gezegent hadde, gelijk hij ons in hem hadde uitverkoren, dadelijk en Persooneel in te brengen: welke dadelijke en personeele inbrenginge in dien opzigtelijken staat nog van eeuwigheit nog in Christus opstandinge konnende geschieden, wijl wij nog dadelijk nog personeel bestonden, maar van Godt, met opzigt op de toepassing, ter bepaalder tijd, voor ons weg gelegd was, ook door een overgaande daadt tot ofte aan ons geschiedt, als de termyn van mededeeling, van Godt na den raadt zijnes Goddelijken wils gestelt, daar is, om ons dadelijk en Persooneel Christus en zijne gerechtigheit en genoegdoeninge door toerekening te schenken, en ons daar mede te omhangen en bekleeden als onze gerechtigheit, waarin hij ons aanziet, beschouwt, Rechtvaerdig verklaart en als de zodanigen behandelt. De kragt van dit eer-

ste bewijs denke ik dat UEd. zal doen begrijpen en zien, dat ik door gezonde redeneeringe tot mijn conclusie zoo kome, dat niemand ooit in staat zal zijn, Gereformeerd blijvende, de praemissen te ontkennen, waaruit mijne conclusie getrokken is: en dus zoude ik zeggen, dat ik betoogt hebbe dat ik betoogen moeste.

b. *Ten tweede*, dat wij door de onmiddellijke directe en voorafgaande toerekening van Christus Gerechtigheit en Genoegdoeninge door een overgaande daadt Godts, dat alles dadelijk en Personeel ons eigen makende en op onze rekening zettende, en ons daar mede als de onze omhangende en bekleedende, zonder eenige voorafgaande ofte tusschen inschietende daadt van ons, dadelijk worden *gerechtvaerdigt*, bewijze ik dus redenerende uit Godts Woordt: *dat wy op dezelve wyze de gerechtigheit deelagtig gemaakt worden, gelyk wy Adams eerste zonde deelagtig gemaakt worden, en gelyk alle die door de ordinaire voorttoelinge van Hem afdalen, sterven, zy die in Christus als den Tweeden Adam zyn uitverkoren even alzo zyne gerechtigheit en levendigmakinge deelagtig gemaakt worden.* Dit is nu de Goddelijke en Apostolische Leere van Paulus, die, door de onfeilbare inblasinge van den H. Geest, dit stuk behandelt, op een bijzonderder wijze als een eenige van de Schrijvers van Godts Woordt, 1 *Cor.* 15: 22. *Rom.* 5. *van vers 12 tot 19.* 't welk ik verzoeke na te zien als of ik het hier ingevoegt hadde: alleen moettende zeggen tot mijn oogmerk, dat den Apostel door aanwijzinge, in deze plaatzen, dat 'er een volmaakte parallelie en overeenkomst is in den overgang van alles dat den Verbondsleden in beide de Verbonden in den tijd te beurt valt en overkomt van en door de beide Verbondshoofden, den eersten en den tweeden Adam, wegens hunne betrekkinge tot den eenen ofte den anderen derzelve Hoofden, in welken zij, uit Gods Souvereine en willekeurige bepalinge, een Verbonds inzijn hadden, zijne leere van de Rechtvaerdigmakinge des Godlozen in zig zelfs, nogtans in Christus Uitverkorenen zondaars opheldert, als door een waarheit welk doen geenzints in twijfel getrokken was, maar algemeen van de Joden geloofd was: 't welk blijkt om dat Hij daar uit, als een bekende waarheit, redeneert, om een

waar-

waarheit, daar over verschil was, ja een waarheit die zoo klaar in den eersten opslag niet was, op te helderen en bevestigen; en hope dat UEd. in het lezen altoos op het woordtje GELIJK zal letten, zijnde het geheele gewigt van des Apostels redeneeringe daar op, als zijn BASIS, berustende. Dit voor af gezegt hebbende, en UEd. tot mijne *verklaringe* van de *derde zondags* afdeelingte wijzende, zegge ik. Hoe worden wij nu Adams zonde deelagtig? Ja, zoo deelagtig, dat wij in Hem, in Adam, sterven ofte gestorven zijn, en dus, van het eerste oogenblik onzer dadelijke voortteelingte op een ordinaire wijze uit Hem, sterven? Is het niet dat Godt door een gantsch souvereine en vrijwillige keur met Adam, als in zig bevattende het gantsche menschdom, een Verbondt des Levens (niet in zijne Scheppingte, dat is taal der dwaalgeesten) opregtende, die alle, die door ordinaire ofte gewoone voortteelingte uit Hem zouden afdalen, een Verbondts *inzijn* in Hem geeft, door de zelve willekeurige wils bepalingte, in en door welke het zijne Goddelijke Majesteyt behaagde dit Verbondt op te rigten? Is het niet uit kragt van dit Verbondts *inzijn in Adam*, als het Verbondts Hoofd, onze Perzoonen verbeeldende en vertegenwoordigende, ja onze plaats bekleedende, dat Godt het gantsche menschdom (want het Verbondt was niet met hem als een bijzonder Persoon voor zig zelfs gemaakt) in het gemeen, en ieder die tot de menschelijke natuur zoude behooren, zoo aanzag, dat Hij zondigende, zij *capitativ*, hoeft voor hoeft, *in en met hem formaliter zondigden?* en is het niet uit dien grondt, dat den toorn Godts gedreigt en in den vloek des Wets als opgesloten leggende, Godt die zonde, dat is de eerste (niet alle Adams zonde, maar ons zondigen in Hem en met Hem) dadelijk en Persooneel straft, zoo haast wij eenige dadelijke en persooneele bestaandijkheit uit Adam hebben, die zonde ons onmiddelijk, direkt, en voorafgaande toerekenende, niet zoo zeer als Adams persoonele daadt, maar als onze persoonele daadt in Hem, in wien wij, door een gantsch vrijmagtige willekeurige bepalingte en bestellingte Godts, een Verbondts *inzijn* hadden? Nu, gelijk ik in mijn gemoed, volgens de aangehaalde texten, overtuigt ben, dat dit de Leere van Godts Woordt is, zoo ben ik verzekert, dat

dat het de Leere der Hervormde Kerke is in hare eerste zuiverheit; waar toe wij wederom gaan moeten, of wij zijn verloorren, en verraders van het pandt ons toe betrouwt. Het is wel waar, en ik bekenne het, dat in de *Confessien* en belijdenissen, die eerst te voorschijn quamen, als mede in de *Dortsche Regels*, zoo distinctelijk niet hier over gesproken is, nogtans ben ik in mijn gemoedt overreedt, dat dit hun Leere was, eenige weinige dwalende Doctoren en Leeraars uitgezondert: en ben daar in bevestigd, uit het geen in *Vrankrijk* geschiedt is, doen *Placcæus* Leere te voorschijn kwam, de onmiddellijke, directe en voorafgaande toerekening van Adams Zonde lochenende: als mede wat in de Vergaderinge ofte *Generale Assemblée*, ofte Conclie van de Godtgeleerden uit Schotlandt, Engelandt en Ierlandt beslooten is, als zij zeggen, *nademaal het Verbondt niet gemaakt was met Adam voor zig zelven, maar met het gantsche menschelyk geslagte, 't welk door gewone voortteeling van hem afdalen zoude, zoo heeft het gantsche menschelyk geslagte* IN HEM GEZONDIGT, EN IS MET HEM IN ZIJN EERSTE OVERTREDINGE GEVALLEN: ziende beide de Vergaderingen, eerst in *Vrankrijk*, en daar na te *Westmunster*, dat het lochenen van dat stuk zijne invloed zoude hebben op de Leere der Rechtvaerdigmakinge, om, door 't stellen van eene middelike toerekening van Adams zonde, de Heiligmakinge voor de Rechtvaerdigmakinge te plaatzen, en dus weder Paaps te worden; gelijk men dit in velen gezien heeft: en ik ben te meer daar in bevestigd, door 't lezen van een Tractaat van *Mr. Baxter*, waar in hij poogt aan de eene zijde te toonen, *een groot gevaar, waar in eenige door al te styve aankantinge tegen de Papisten zig gebragt hebben; prijzende hij in dat tractaat Mannen die kundig en wel bestudeert waren, onder de Engelsche en Overzeesche Theologanten, die dit ook zagen, en dien volgens een inclinatie tot het Pausdom hadden, oftē ten minste van oordeel waren, dat onze Vaders, reformeerende, veel te veel gedaan hadden. Deze geeft hij op in Engelandt te zijn Aartsbisschop Usher, Doctor Chaloner, Doctor Field, Doct. White, Chillingworth, Morton, Davenant, Andrews etc. en buytenlandtsche Camero, Dallæus, Blondell, Drillingworth, Amyraldus, Placcæus, Vossius, Martinius, Crocius, Ber-*

gius,

gus, Musculus, Melancthon, en andere die ik niet aanhale. Nu denke ik, dat ik, zoo veel het tot mijn oogmerk dienende is, getoont hebbende, dat volgens Godts Woordt, en de Leere der Hervormde Kerken uit het zelve, klaar is, dat wij door de onmiddellijke, directe en voorafgaande toerekening van Adams zonde tot Zondaars gestelt worden, volgen moet, dat wij op de zelve wijze in de onmiddellijke directe, en voorafgaande toerekening van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge tot Rechtaerdige gestelt worden, dat is Gerechtaerdigt worden. Want gelijk hij, de zonde dragende door toerekening, als een Publiek Persoon de rantzoen penningen ten vollen betaalde, onze personen vervangende, en in zijn opstandinge niet opstondt als eene bijzondere Persoon, maar onze personen vervangende, en in dezelve kwaliteit gerechtaerdigt wierde; zoo vloeit noodtzakelijk uit zijn Rechtaerdigmakinge als een publyk Persoon, dat die weldaadt, doen geschiet, van Godt medegedeelt moet worden, om een ieder dadelijk in eigen persoon deelagtig te maken, dat het hare in haar Hooft was, om *sub termino* aan haar gegeven en geschonken te worden, en dat die *terminus* vervult zijnde, Godt door een overgaande daadt dat alles ons toerekend, en wij ook daar in, en daar in alleen, gerechtaerdigt worden, als hebbende, zonder ons toedoen, die gerechtigheit, in welke Godt alleen ons rechtaerdigt en als Rechtaerdige aanziet, houdt en behandelt; alzoo dat Hij ons van de dadelijke en Persoonele verbintnisse tot straf, om onze eerste en vervolglijk begane zonden, vrijspreekt, en ons voor Rechtaerdigen aanziet, niet om iets in ons, ofte dat hij als een voorafgaande in ons vindt, maar alleen om en door dat geen de Borg in onze plaatze zoo opbragte, dat gelijk Godt ons konde houden betaalt te hebben, doen Christus betaalde, en gerechtaerdigt te zijn; doen hij gerechtaerdigt wierde, Hij ook dat, dat in onze plaats opgebracht was, zonder ons toedoen, dadelijk en Persooneel deelagtig maakt door toerekening; wyl het opgebracht was in onze vereeniging en verbondts in zijn in Christus, op dat wij dadelijk en Persooneel, door de onmiddellijke directe en voorafgaande toerekening daar van, die *terminus* eindigende, zoo deelagtig zouden worden, na den stip-
ten

ten eisch van Godts Rechtvaerdigheid, dat Hij ons het onze in Christus Jezus gevende, ons zoude konnen aanzien als of wij nooit zonde gehad ofte gedaan hadden, en alle gerechtigheid in eigener persoon volbragt hadden: wijl alles niet in generale termen, maar met eene specifiek oogmerk van den Heilandt geschiedt was, om ook specifiek aan elk Persoon, voor wien het specifiek was opgebracht, dadelijk en Persoonelijk door een overgaande daadt Godts medegedeelt te worden in onze vereeniging, en verbonds inzijn, en gemeenschap met den Tweeden Adam, die wij van Gode in hem hadden, eer wij iets konden doen om ons dadelijk en Persooneel te ontslaan van onder het vloekvonnis, waar onder wij dadelijk en Persooneel lagen tot dat oogenblik toe, in 't welk Godt, door een overgaande daadt, het eerste vernietigende, ons dadelijk en Persooneel het andere deelagtig maakt. Zoo mijn Redeneeringe van UEd. begrepen wordt, zal der geen twijfeling in dezen in u gemoedt konnen overblijven: voor al als gij considereert, dat den Apostel Paulus Rom. V. van het 12 vers tot het einde, waar in de zetel is van dit stuk der Leere betreffende de toerekening, zoo van schuldt tot verdoemenisse, als van gerechtigheid tot rechtvaerdigmakinge, zoo redeneert, dat hij onze persooneele daden, zoo wel met opzigt op den een als den anderen, niet alleen ontkennde, maar dadelijk allen schijn om zulks te vermoeden wegnemende, zegt vers 14. *dat de doot geheerscht heeft, over die gene, die niet gezondigt hadden in de gelykheid van de overtredinge Adams* (dat is dadelijk en persooneel) *welke is een voorbeeld des genen die komen zoude;* op dat wij zouden begrijpen, dat ons deelagtig worden, zoo aan de schuldt als aan de gerechtigheid tot Rechtvaerdigmakinge, niet gegrondt is op een eenige persooneele daadt, ofte hoedanigheid in ons, als iets voorafgaande, maar alleen gegrondt en gehouwt is op ons *Verbonds inzijn* in den eersten ofte Tweeden Adam: waaruit voortvloeit, dat wij zonder persooneele daadt zelfs begaan te hebben, ofte persooneele hoedanigheid vooraf te hebben, als tusschen beide inschietende, uit onze *Relatie* tot den eenen ofte den anderen alles deelagtig gemaakt worden, en zonder voorafgaande dadelijkheid van onze zijde, ofte inkleevende

de hoedanigheden in ons, uit kracht van onze Relatie, eerst Adams zonde, als de onze door de onmiddelijke, directe en voorafgaande Toerekening deelechtig worden gemaakt, wijl wij onder dat verbondt, met Hem en ons in Hem opgeregt, geboren worden, en onder deszelfs vloek en verdoemend vonnis gehouden worden, tot den tijd der minne toe, welken Godt voor een ieder, die eene Relatie tot den Tweeden Adam uit Godt heeft door eene eeuwige, enkelvoudige, onafhangelijke en onveranderlijke daadt van zijn wil bepaalt heeft; en welke tijdstip daar zijnde, Hij ons dat geen uit kracht van onze Relatie tot den Tweeden Adam dadelijk en persooeel deelechtig maakt, dat ons onmiddelijk direct en voorafgaande was toege-rekent als het onze, wijl tusschen Hem, die alles tot voldoeninge voor de schennisse van de Majesteit Godts door de zonden in onze plaats gedaan en geleden had, en ons, zulken naauwen verbandt van Godt zelfs gemaakt was, dat door de persoons verwisseling Hij in ons wierd dat wij waren, op dat wij in hem worden zouden dat Hij was, NB. alleen met opzigt op de surrogatie of perzoons verwisseling en niet verder: ja door toerekening, en nergens anders door, wijl surrogatie de grondslag van alle imputatie zijnde, van iets dat een ander doet, en op rekening van een ander gezet wordt, en deze beide even naauw en even uitgestrekt zijnde, onmogelijk imputatie ofte toerekening te begrijpen is zonder surrogatie ofte perzoons verwisseling. Al had Paulus aan Philemon tien duisend ponden om andere redenen betaalt, en Onesimus was zes ponden aan Philemon schuldig, zoo bleef hij niet tegenstaande die voorgaande groote betalinge, even schuldig: daar, als die ses ponden in zijn plaats, door een die in de zelve intrad, en Onesimus Persoon verving, waren opgebracht, Onesimus een vrij man was: zijnde het tegens reden en billijkheid strijdende, dat Philemon, die niets meer op Paulus met opzigt tot Onesimus te verderen hadde, Onesimus, na Paulus betalinge voor hem, als zijn persoon vervangende, dat niet toe zoude rekenen nogte hem van de schuldt ontslaan: waar uit gij ziet, dat niets, als een daad van Onesimus, tot toerekening in aanmerkinge komt, maar alleen het geen Paulus, zijn plaats bekleedende, in dit bepaalde opzigt

betaalde, en *Onesimus* dus, zonder zijn toedoen, deelagtig maakt wierd, en van *Philemon* gehouden, behandelt en verklaart al zoo vrij van schuld, als of hij het in eige persoon betaalt en opgebragt had. De overbrenginge van dit alles zoo gemakkelijk zijnde, laat ik dit aan UEd. over: voegende 'er maar bij, dat den Apostel in zijn redeneringe niet alleen uitsluit alle personeele daadt ofte werkzaamheit, maar daar en boven in zijn gantsche redeneringe nog schijn nog schaduwe geeft, om te vermoeden, dat wij in het deelagtig worden van Christus Gerechtigheit en Genoegdoeninge door toerekeninge daar van aan ons, middelijk, het zij door een voorafgaande daadt ofte werkzaamheit, ofte een vooraf vooronderstelde hoedanigheit als middel, deelagtig worden, ofte op deze daad of hoedanigheit als voorafgaande met de Gerechtigheit en Genoegdoeninge Christi begaaft worden; zijnde nog jota nog tittel van eenige daadt, als van onze zijde voorafgaande, nog van eenige vooraf vooronderstelde hoedanigheit, vermeldt, maar de personeele deelagtig wordinge, zoo wel van schult als van Gerechtigheit, regel regt van Godts onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekeninge, wegens ons Verbonds inzijn en Relatie, afgeleidt. Het welk, zoo de Apostel gemeent hadde, dat de deelagtig wording van het eenen ofte het andere middelijk geschiedde, of onze onreine Geboorte, ofte of ons dadelijk Geloove, hij onmogelijk zoude kunnen verzwegen hebben, om zijne Lezers in geen doolinge, in zulk gewigtig stuk, ongevoelig, door een onvermijdelijk besluit uit zijn gantsche redeneringe uit zijne gesteldens, te doen vervallen. Voor al, hoe kunnen wij dit vermoeden, wijl de H. Geest door Paulus als zijnen *Amanuënsis* gesproken heeft.

c. *Ten derde*, dat wij gerechtvaardigt worden van Godt, niet uit en door en op ons dadelijk GELOOVEN, maar door Godts onmiddelijke, directe en voorafgaande Toerekeninge van de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi, zonder eene tusschen inschietende en voor af gaande daadt of daden van onze zijde, blijkt mij zeer klaar uit Rom. 3: 20. *Daarom en zal uit de werken der Wet geen vleesch gerechtvaardigt worden voor hem, want uit de Wet is de kennisse der zonde.* Dit getuigenisse van den Apostel, na onze voorgaande redeneringe, meriteert UEd. consideratie;

tie; zoo in deszelfs samenhang met het voorgaande, als in het gewigt welk in de woorden zelfs legt, om te betoogen dat hij betoogen wilde, als een bevestigd fundament van zijne volgende redeneringe, dat wij door eene toegerekende geregtigheid, en niet door tusschenkomst van voorafgaande daden, als tot het *effect*, de *Regtvaerdigmakinge*, mede werkende, ofte mede invloeiende, geregtvaardigt worden. *Voor eerst* den Apostel in de voorgaande Capittelen, en ook in dit Cap. tot dit vs. toe, twee voorname poincten betoogt hebbende, namelijk, Godts hem natuurlijk eigene, en niet willekeurige, wraakvorderende geregtigheid aan de eene zijde, en de zonden van Joden en Heidenen beide aan de andere zijde, zoo toont hij vers 19. dat alle mondt gestopt is, en dat de gantsche Wereldt voor Godt verdoemelijk is; en maakt een besluit, dat door de Werken der Wet geen vleesch voor Godt kan geregtvaardigt worden. Dit dunkt mij is zoo klaar, dat ik niet weet hoe een eenige aardworm zig durft verstouten Paulus tegen te spreken, om iets, dat een daadt ofte werk is, te doen invloeijen als een voorafgaande conditie ofte voorwaarde, *waar op* Godts regtvaardiging, zoo als hij den zondaar regtvaardigt, (hem deelagtig makende de geregtigheid en genoegdoeninge Christi door Toerekening,) volgen zoude. *Ten tweede*, daar wordt gesproken van DE WERKEN VAN EEN WET, en gezegt, dat door dezelve niemant voor Godt kan gerechtvaardigt worden. Nu weet UEd. denke ik, zeer wel, hoe men deze woorden des Apostels, om dat ze zoo direct strijdig zijn met de stellinge der gener die de Rechtvaardigmakinge des Zondaars, zoo als die Godt toegeschreven wordt, middelijk stellen, *op het geloove*, dat is na de dadelijke werkzaamheit en oeffeninge van het geloove, heeft zoeken te verdraeijen. De Papisten zeggen, zij zijn te verstaan van de eerste, maar niet van de tweede Rechtvaardigmakinge. De Socinianen, dat daar gesproken wordt van de Werken van de Wet die in den staat der onnoozelheit plaats hadde, die geen regt tot het eeuwige leven geven konden, gelijk wel de werken der Wet door Christus gegeven, die door Paulus niet zouden uitgeslooten worden. De *Neönomianen* zoo in Engelandt als elders, die de rechtvaardigmakinge drijven op en na het Gelouve; hebben

ben zeer vele vonden uitgezocht, om de kracht van de plaatze en het bewijs daar uit kragteloos te maken, en om schijn aan hun dwaal-leer te geven. Eenige verstaan door de werken der Wet, die van de Wet der Ceremonien; eenige de werken der Wet voor de bekeeringe; eenige de werken der Wet die zonder geloove en liefde gedaan worden; eenige de werken zelfs niet, maar de verdienstelijkheid van de Werken. *Doctor Owen* over de Rechtvaardigmakinge door een toegerekende geregtigheid *cap. XIV. pag. 400 tot 419.* behandelt alle deze dingen zeer diepzinnig: en die verkeerde gedagten wederlegt hebbende, zoo stelt Hij, en ik met Hem, dat wij door de Werken der Wet verstaan moeten die werken, die Gods Wet, dat is de Wet der Zeden, sommierlijk in de tien Geboden begrepen, eischt. Deze nu eischt een volkomene gelijkvormigheid na den uit- en inwendigen mensche met alles dat Godt als pligt van ons vordert; waar toe mede behoort een volkomen geloove aan alles dat Godt als een voorwerp des geloofs openbaart. Ik denke dit in de *Catechismus Verklaringe* zoo betoogt te hebben, dat zoo de wet deze beide dingen niet eischt in haar oirspronkelijke natuur, dat de wet in hare oirspronkelijke natuur niet volkomen zijn zoude, maar door toevoeginge, en het bijdoen van dingen die tot de oirspronkelijke natuur der wet niet behoorden, maar bij toeval toegevoegt waren, eene volkomentheid bekomen zoude, die ze in hare oirspronkelijke natuur niet hadde: 't welk zoo Godts lasterlijk zijn zoude te stellen, dat ik het niet behoeve te wederleggen: voor al wijl *Doctor Owens* werk, volgens belofte van eenige over jaren gedaan, haast zal moeten te voorschijn komen in uwe moeder taal. *Ten derde*, nu zegt den Apostel, dat door geen een van alle die werken, hoe genaamt, met ofte zonder hare verdienstelijkheid, enig vleesch voor Hem, dat is voor Godt, zal gerechtvaardigt worden. Geen wonder! wijl deze werken, aan den stipten eisch der Wet getoetst, gebrek-kig en zondig bevonden worden: daarom kan Godt, wegens zijne onkreukbare waarheit, vlekkeloose Heiligheit, en wraak vorderende geregtigheid, niet alleen niet rechtveerdigen uit ofte door een eenige van deze, ofte alle deze zamen genomen, maar moet den zondaar onder den doodt, toorn, vloek en verdoe-

doemenisse, waar onder hij van nature legt opgeslooten, ook opgeslooten houden. Waaruit zonne klaar blijkt, dat den Apostel deze regtvaardiging verwerpende, hij het doet om ons te leeren, dat wij voor Godt rechtvaardig zijn, en van Godt gerechtvaardigt worden, door eene gerechtigheid verschillende van alle werken die de wet van ons vordert, en die Godt ons deelagtig maakt, zonder ons toedoen, die ons als de onze toerekende door eene onmiddelijke directe en voorafgaande toerekening: en deze verklaart hij in de volgende versen te zijn de gerechtigheid en genoegdoeninge Christi; welke schoon de wet niet kent, nogtans van Godt is geopenbaart, als de eenige materie van onze Rechtvaardigmakinge, en de eenige formeele oorzaak van dezelve, door 't zetten van dezelve op onze rekeninge, en welke getuigenisse bekomt van de Wet en de Propheten. Ik hope dat dit zoo klaar zal zijn, dat UEd. zien zal, dat wij Christus gerechtigheit, zonder voorafgaande ofte tusschen inschietende daad ofte daden, deelagtig worden in de tijdt der minne, door toerekeninge, zonder ons toedoen, en dat deze, met uitsluiting van al dat de wet eischt, de eenige gerechtigheit is, waarin, waarom, en waardoor Godt ons dadelijk en personeel rechtvaardigt, dat is van schuld vrij-spreekt, en het recht ten eeuwigen leven toewijst.

d. Ten Vierde. Den Apostel Paulus, behandelende dit stuk der Leere zoo als Godt ons rechtvaardigt, ofte zoo als wij deze weldaadt Gode toeschrijven moeten, verklaart ons dat wij, met opzigt op ons, zoo zonder ons toedoen deze weldaadt deelagtig gemaakt worden, dat hij zegt, dat *wij om niet gerechtvaardigt worden*, dat is immers zonder iets dat wij doen als een voorafgaande *waar op*, ofte inklevende in ons *waar na*; en hij stelt ons beide de oorzaken buiten ons, *Godts genade* als de bron waar uit, en de *Verlossinge die in Christus Jesus is* als het middel ofte verdienende oorzaak waardoor, ofte waarom. Zoo dat de Apostel deze weldaadt zoo geheel en al afleidt van Godts genade, door de Verlossinge die wij in Christus Jesus hebben, dat wij 'er niets toe doen, van onze zijde; maar de genade als een gave en geschenk, waarmede Godt ons begaaft en zegent, ontfangen; waar uit af te leiden is, dat zoo deze gave geheel en al uit lou-

tere

tere genade Godts is, door de Verlossinge die wij in Christus hebben, dat niets het schenken voor gaan kan, nog tot het schenken en begaven van ons daar mede invloeyen; wijl dat de geheele natuur van Godts genade vernietigen zoude. Want zoo het uit *genade* is, zoo kan het niet zijn uit de *werken* nog voor nog na, ja niet uit iets dat een daadt, ofte werk, ofte voorwaarde daar van is: want dan zoude *de genade geen genade meer zijn*. *Calvyns* verklaring van dit en de volgende verzen hope ik dat Uw Ed. lezen zal.

e. Ten Vijfde, laat ons nu eens overwegen de omschrijvinge van het onderwerp, zoo als dat is in zijne dadelijke en Persoonele deelagting wording van deze weldaadt der Rechtvaerdigmakinge: wijl, zoo wij ooit Ligt, aangaande de wijze hoe de onderwerpen het deelagtig gemaakt worden, zullen krijgen, wij het juist daar moeten zoeken daar die omschreven worden. Nu, den Apostel zegt duidelijk, dat ze Godlooze zijn, als Godt haar rechtvaardigt, *die den godloozen rechtvaardigt*. ziet mede *Jes.* 43: 24, 25. Dat een Godlooze in tegenstelling met een rechtvaardige staat, is zoo bekend, en van alle aangenomen, dat ik niets tot bevestiging daar van behoevende te schrijven, alleen maar zegge, dat wij door een Godloozen hier eensdeels verstaan moeten zoo een, die na den volsten nadruk van het woordt, in deszelfs allerkrachtigste betekenis, zoo een is; dat is, niet alleen dadelijk en Persooneel, neffens alle andere, leggende onder Godts toorn en vloek, wegens zijn bondtbreuke in Adam, maar die ook geestelijk zoo geheel doodt in zonde en in misdaden is, dat hij een hater Godts en zijns evenaasten is, onmagtig iets goets te doen, en met een heerschende lust en geneigtheit bezielt, om de ongerechtigheit in te drinken als water: anderdeels, dat die in den artikel ofte het tijdstip, waarin Godt door een overgaande daadt hem rechtvaardigt, als zoodanig een van Godt geconsidereert en aangezien wordt, gelijk hij dadelijk en persooneel, wegens zijn erf en dadelijke schult, is. Dus kan daar geen de minste daadt, werkzaamheit, ofte ingewrogte hebberijheit in hem gevonden, nog als reedts in hem zijnde aangezien worden, als iets, waar op Godt hem rechtvaardigt. Waar uit ik besluiten moet, dat Godt hem, zonder alle voorafgaande en

en tusschen inschietende werkzaamheit, dadelijkheit, en hoe danigheid, deze weldaadt, hem als een Godloozen rechtvaerdigende, dadelijk en Persooneel deelagtig moet maken door toerekening van de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi onmiddelijk, direct en voorafgaande. Frivool zoude 't zijn, om de kragt van deze plaatze te ontgaan, te zeggen, dat hij van te vooren Godtloos was, maar nu met het geloove begaaft is, als Godt hem rechtvaerdigt. Want de Apostel spreekt van hem niet met opzigt op het geen hij te voren was, maar zoo als hij in de tijdstip ofte oogenblik zijner persooneele Rechtvaerdigmakinge in zig zelfs van Godt beschouwt wordt. Waar bij komt, dat zoo wij het zoo begrijpen, als een omschrijvinge van het geen de mensche van te voren in de natuur staat was, maar niet zoo als hij is als Godt hem rechtvaerdigt, wij den geheelen klem uit des Apostels redeneeringe, om te betoogen dat wij zonder werken, hoe ook genaamt, met ofte zonder hare verdienste, gerechtvaerdigt worden, wegnemen, en die kragteloos maken; en den Apostel eene Leere opdringen, die hij opzettelijk wederlegt en tegenspreekt, met in consideratie te brengen, wat wij zijn in de deelagtig wordinge van deze weldaadt. Ten derde, zoo men stelt van te voren Godloozen, maar als Godt ons rechtvaerdigt de nieuwe natuur en het opregt geloove, als een voornaam deel van dezelve, deelagtig geworden om Christus wil, eer Godt ons rechtvaerdigt, op dat wij daar op gerechtvaerdigt zouden worden; zoo zijn wij midden in ROMEN, en moeten stellen de Heiligmakinge voor Godts rechtvaerdigmakinge; en zonder den name te willen hebben, uit liefde tot dwalend begrip, wil men liever de Paapsche Leer, immers in de ultima Analysis, (dit zegge ik van het gevoelen als gevoelen, zonder iemands Perzoon, die de consequentie ontkent, te verdenken) aankleeven, als zijne opinie verzaken, dat wij, let wel, niet van Godt als Godtlooze gerechtvaerdigt worden, om plaatze voor het hebbelijke en dadelijke geloove, als iets voorafgaande waar op Godt ons rechtvaerdigen zoude, te maken. Ziende dat onlangs wijlen de Heer *van der Keessel* dit stuk beredeneert heeft, als mede hoe wijlen de Professoren *T. H. van den Honert* en *B. S. Cremer* zig geëxpliceert hebben, en hun

hun gevoelen in het wezen der zake het mijne zijnde met opzigt op de Relatie des Geloofs tot deze Weldaadt, stappe ik hier van af, alleen UEd. mededeelende een Extract uit HARTMANS *ongeveerinden Christen*, wel mogelijk van UEd. uit eenig vooroordeel wegens het *innige Christendom* niet gelezen, maar welken Man ik hoog schatte buiten dien, als een suiveren voorstander van de Leere der Protestanten in het gemeen, en die der Hervormden in het bijzonder, en make zijne woorden de mijne. Pag. 47. in 't einde, 48, en 49. zegt Hij: *Indien we met Gods Woord raad plegen, zoo blykt klaar, en de geheele Hervormde Kerk belyd het, dat het Geloof een vrucht des Geestes is, en DE GEEST DES GELOOFS een vrucht van Christus toegerekende Gerechtigheid: zoo het anders was, zoo zou de HEILIGMAKING gaan voor de RECHTVAERDIGMAKING, het welk ons anders geleert word. En hier in spreekt Gods Woord zig niet tegen, nog wy het Woord Gods: dat zy verre. Dat het leert de Rechtvaerdigmaking UIT en DOOR het Geloof, heeft zyn reden, nadien het, zoo wy het wel bevatten, en willen het gaarn om een beter geven, nooit het GELOOF RECHTVAERDIGENDE AANMERKT, of het ziet teffens op de werkzaamheid DES GELOOFS IN EEN GERECHTVAERDIGDE, als een bewys van zyn recht, en dat is alleen UIT EN DOOR HET GELOOFE. Endat het onze Catechismus ook zo verstaat, blykt genoeg uit Zond. 23. Zoo vat het ook de Belydenis der Nedertandsche Kerk Art. 22. het GELOOFE IS EEN INSTRUMENT DAT ONS MET HEM (te weten Christus) IN GEMEENSCHAP ALLER ZIJNER GOEDEREN HOUDT. Een weinig verder zegt hij, maar zoo ik door (de rechtvaerdiging) versta, die daadt Gods, waar door hy den Zondaar, om de Verdiensten van Christus, dat recht schenkt, zoo komt 'er het Geloove niet in. De rede is klaar: want het Geloove, behoort, als een vrucht van de Geest der Wedergeboorte, tot het beginzel van het Geestelyke leven, en is dus een vrucht van de toewyzyng van het recht ten leven; en dit recht maakt uit het tweeds deel onzer Rechtvaerdigmaking voor God. Hoe kan nu in de Rechtvaerdigmaking dat geen in komen, dat een vrucht der Rechtvaerdigmaking is, waarom Paulus ook, sprekende van de toerekening van Christus Gerechtigheid door God aan den Zondaar, van geen Geloove meld, zie Rom. 4: 15, 21. En zo blyft het, in volle kracht waar, dat God den Godlozen rechtvaerdigt Rom. 4: 5. Want anders die Geloofst, is geen Godloose meer, maar staat 'er tegen over.*

f. Ten

f. Ten zesde, dat Godt ons rechtvaerdigt, door een overgaande daadt tot ons, ons dadelijk en Persooneel de Gerechtigheit Christi deelagtig makende door zijne onmiddelijke directe en voorafgaande toerekening van dezelve aan ons, blijkt klaar uit de plaatzen van Godts Woord, waarin de formeele daadt van onze Rechtvaerdigmakinge voorgesteld wordt. *Rom. 4: 6. Zalig is de Mensche welken Godt de Gerechtigheit toerekent zonder de werken. Ps. 32: 2. Welgelukzalig is de Mensche dien de Heere de Ongerechtigheit niet toe en rekent. 2 Cor. 5: 19. Godt was in Christus de Waereldt met hem zelven verzoenende, hare zonde haar niet toerekenende.* Gun mij nu de vrijheit, eenige pointen, tot aandrang mijner bewijsreden uit deze plaats voor de Rechtvaerdigmakinge door een toegerekende Gerechtigheit, voor te stellen.

Voor eerst, het is klaar uit de vergelijking dezer plaatzen, dat de niet toerekening van Zonde en de toerekening van Gerechtigheit een en het zelve is: wijl in dezelve overgaande daadt Godts tot den Uitverkorenen Zondaar, in de tijd der minne, hem door toerekening Christus Gerechtigheit deelagtig makende, de verpligtinge tot straf om zonden-schult vernietigt wordende, hem en de Vergevinge der Zonde en 't recht ten eeuwigen leven toegewezen wordt, zoo dat de voorige Relatie tot toorn en vloek vernietigt zijnde en ophoudende, hij in een nieuwe Relative staat tot alle de Weldaden, die Christus voor hem en in zijn plaatze verdient heeft, dadelijk en Persooneel van Godt gestelt wordt.

Ten tweede, dat in deze Texten, bij elkanderen vergeleken, van de formeele daadt van Godts Rechtvaerdigmakinge, door toerekening van Christus Gerechtigheit aan ons, gesproken wordt, zal immers nog Fransche nog Nederlandtsche Hervormde Christen lochenen, gelijk uit hare Belijdenissen, hier voorens opgegeven, klaar en duidelijk te zien is.

Ten derde, dat den Apostel tot deze toerekening geen daadt ofte werkzaamheit van een Mensche stelt, als iets waarop en waarna Godt de Gerechtigheit toerekent, is klaar, wijl hij van te vooren, in Relatie tot deze, den Mensche in den allersterken zin als een Godloosen omschreven hadde, en hier nog woord nog jota van iets, als *waar: op* en *waar na* Godt de Gerechtig-

tigheid toerekent, meldinge maakt; daar immers, zoo 'er iets was, hij het gemeldt moest hebben, het wezen der zake zelfs voorstellende.

Ten vierde, en op dat wij, die door onze natuur de vrije Genade, in zijn volkomen vrijheit, haten, de werken niet zouden inmoeffelen, en eenige de meeste ofte de minste plaatze geven, zegt hij, *zonder de Werken*. Let wel. Hij specificceert geen werken, die hij uitgeslooten wil hebben; maar hij zegt in het gemeen, *zonder de Werken*, dat is, alles dat een daadt, ofte werk, ofte werkzaamheit kan genoemt worden, van wat aardt, soort, ofte natuurr het ook is, voor ofte na de Bekeeringe, werken der Zedelijke ofte Ceremonieele wet, Wettische ofte Evangelische, werken met ofte zonder Verdienstelijkheid; het is *Werken* in het gemeen: dus geene, als iets waarop Godt ons zoude rechtvaardigen, in het bijzonder uitgezondert. Hoe kan die, die voor het Woordt heeft, eenige werken in voëren; zelfs werken van hare Verdienstelijkheid ontkleedt en berooft? Het is waar, werken, eer het Verbondt der Werken was opgeregt, hadden geen Verdienstelijkheid; maar na die oprechtinge met het gantsche Menschelijke Geslachte in Adam, zoo kunnen ze, zoo lang wij onder dat Verbondt staan, van hare Verbondtsbetrekking ofte relatie tot verdienste, het zij van straf ofte loon, niet ontbloot worden. Maar *nu* wil men dat doen: stellende dat eer Godt ons rechtvaardigt, en dadelijk en Personeel in een nieuwe Verbondts-betrekking brengt, werk voor moet gaan, (immers het dadelijk Geloove, zonder verdienstelijkheid,) als de grondt, waarop, en de Voorwaarde van onze Rechtvaardigmakinge (door de toerekening van Christus Gerechtigheit en Genoegdoeninge:) welke zij middelijk en gevolglijk moeten stellen, tegen de Leere der Protestanten in de eerste suiverheit, en tegen de Leere van Paulus zelfs.

g. Ten zevende, mijn leere, en die der Protestanten, dat wij van Godt, zonder tusschenkomst van een voorafgaande daadt ofte werk van onze zijde, hoe ook genaamt, gerechtvaardigt worden, door zijne toerekening van de gerechtigheit van Christus aan ons, blijkt uit zulke plaatzen van het Goddelijk woordt, waarin Christus, (in onderscheidinge en met uit-

zon-

zonderinge van alle andere gerechtigheid, werk, werkzaamheid, ofte daadt, hoe ook genaamt, *met*, ofte *zonder* verdienstelijkheid,) *onze gerechtigheid* genaamt wordt; en van alle de Heilige voor de zodanige is gehouden, dat zij zijn gerechtigheid als de eenige, in welke zij voor Godt bestaan kunnen en willen, erkent hebben, met verlochening van alles, niet alleen voor, maar ook na de bekeeringe, als zondig, als een maanstondig kleedt, ja als drek, zelfs van den vuilsten aardt; vermits de gerechtigheid, die voor Godt bestaan kan, gantsch volmaakt en volkomen zijn moet. De Schriftuur en onze Symbolische Boeken zijn in dezen zoo klaar, dat ik mij verwonderen moet, hoe iemand, die het eene gelooft, en de andere onderteekent heeft, denken kan, dat Godts rechtvaardigmakende daadt tot den uitverkorenen Zondaar in den tijdt der minne overgaande, op en na het geloove, als iets voorafgaande, geschiedt. Tot bewijs van HET EERSTE Lidt van mijn argument, zal ik, uit vele plaatzen, alleen deze volgende UEd. onder het oog brengen en aandringen. *Jer. 23: 6. DE HEERE ONZE GERECHTIGHEID.*

Ten eersten, dat de Perzoon, van wien gesproken wordt, en de HEERE de Jehovah genaamt wordt, onze gezegende Immanuël is, dat is Godts eenige eige natuurlijke Zoone, door mededeeling van het zelve Goddelijke wezen van den Vader aan Hem in zijne geboorte, ofte eeuwige generatie, en teffens die Spruite, die uit den zade Davids geworden is na den vleesche, is zo algemeen aangenomen van alle die Christenen genaamt worden, (want de Socinianen telle ik niet onder dezelve) dat het overtollig zijn zoude daar op te staan. *Ten tweede*, de zake daar het meer op aankomt is, hoe hij onze gerechtigheid is en genaamt wordt? Na men zijn Systema gevormt heeft, verdraait men dit Heerlijke getuigenis, en ontbloot het van alle zijn vertroostende kragt. Ik denke, dat het klaar is, dat Hij, die hier ONZE GERECHTIGHEID genoemd wordt, met zoo eene bijzondere bestempeling, in onderscheid van den Vader en den H. Geest, zoo niet genoemd wordt, wegens zijne inwerkinge van de Heilige gestalte van gerechtigheid en heiligheid in ons; wijl dit werk zoo wel den Vader en den H. Geest toegeschreven

ven wordt als den Zoon, die hier, in onderscheidinge van dezelve, de Heere onze gerechtigheit genaamt wordt. Ik denke dat het mede klaar is, dat hij zoo niet genaamt wordt, de Heere onze gerechtigheit, als of wij de personeele inkleevende gerechtigheit en heiligheit van Christus personeel dadelijk en inkleevende deelagtig gemaakt worden, door overbrenging van dezelve in ons: want die was in hem een zodanig vereischte zijnes Persoons, als onzen Goddelijken Borg en Middelaar, dat die aan anderen onmededeelbaar is. Het nu onmogelijk zijnde in die beide genoemde opzichten, te stellen, dat de gezegende Immanuel onze gerechtigheit is, ofte kan genoemd worden, zoo moet 'er op een derde weg gedacht worden, zal die éclatante text, met groote letters in onze vertalinge uitgedrukt, regt verstaan worden. De weg die de halve Pelagianen, de meeste Papisten, Remonstranten en Neonomianen inslaan, is bekent: ze zeggen, dat Christus onze gerechtigheit genoemd wordt, om dat wij *om zijnes gerechtigheids wille van Godt* gerechtvaardigt worden op ons geloove: en ik vinde, dat men, tegen mij schrijvende, begint te zeggen; dat het 't zelve is *om Christus gerechtigheids wille gerechtvaardigt te worden*, als *door de toerekening van Christus gerechtigheit aan ons*, die ons, als de onze, eigenmakende, gerechtvaardigt te worden, waar uit de diepe blindheit en onkunde, in onze Goddelijke Leer doorstraalt in het gemeen, en die van de Persoons verwisseling tusschen den Borg en den Schuldenaar in het bijzonder: als mede de tegenstrijdigheit met onze *Catechismus*, daar geleert wordt, dat *alleen de Genoegdoeninge, Gerechtigheit en Heiligheit Christi mijne Gerechtigheit voor Godt is*: derhalven wordt alles als voorgaande, ofte daar toe invloeiende, als de *waar op*, uitgesloten niet alleen, maar teffens gezegt, dat die Gerechtigheit de *mijne* is: en hoe de mijne? niet om dat ik *om dezelve* een Weldaadt deelagtig worde, (zonder dat die door toerekeninge mijne Gerechtigheit gemaakt wordt:) maar door toerekeninge de mijne van Godt geworden zijnde, en hij mij met dezelve omhangen hebbende ende bekleedt, mij aanziet in dezelve, en die nu de mijne zijnde geworden, mij houdt als of ik nooit zonde gehad ofte gedaan hadde, en alle Gerechtigheit in eigen Persoon volbragt hadde;

hadde; 't welk Godts werk is, zonder ons, en 't welk wij door het Geloove gewaar worden en aannemen. Ter beschaminge van de *Neonomianen*, die voorbereidingen stellen, op dat het geloove *in ons gevormt zoude worden*, op dat wij *op ons geloove* zouden van Godt gerechtvaardigt worden, zal ik UEd. laten hooren, hoe de kragt van deze plaats den Cardinaal *Belarmyn* een getuigenisse aan die waarheit, waar voor ik sta, heeft doen geven. Na andere frivole uitleggingen te berde gebracht te hebben, zegt hij: *Daar na wordt Christus onze gerechtigheit genoemd, om dat hy aan den Vader voor ons voldaan heeft, en die genoegdoeninge zoo aan ons schenkt en mededeelt, als hy ons rechtvaardigt, dat zy onze genoegdoeninge en gerechtigheit kan genoemd worden.* — *In dezer voege is 't niet ongerymt, als iemand zeggen zoude, dat Christus gerechtigheit en verdiensten ons worden toegerekent, als die ons worden geschonken en toegepast, als of wy zelve Gode hadden genoeg gedaan.*

Het tweede lidt van mijn argument, dat de Heilige altoos alle andere gerechtigkeit, om daar in voor een heilig en rechtveerdig Godt te bestaan, verworpen hebben, als onvolkomen, onrein en zondig, is niet minder klaar: ik zal maar bijbrengen deze twee opmerkelijke plaatzen, *Jes. 64: 6. ende wy alle zyn als een onreine, ende alle onze gerechtigheden zyn als een wegwerpelyk kleedt.* De sprekers zijn ware geloovige. Daar ze van spreken zijn hunne werken, waar van zij, uit een werkheilig bezinzel, voor hare bekeeringe dagten, dat zij daar in voor Godt zouden kunnen bestaan: maar nu niet meer, na dat zij onder het oog van Godt staande, alles hadden beschouwt en erkent zoo als het in der daadt en waarheit is; wanneer zij alles dat ze hadden, 't geen van iemand als gerechtigkeit zoude kunnen aangezien worden, gelijk als daar is hunne verootmoediging, droefheit over zonde, geloove, en alle heilige gestaltens, als zij die na de strengheit van Gods Wet onderzogten, in hunne betrekking tot de Rechtvaardigmakinge, en als een *waar op* hunner rechtvaardiging, aanmerken als onrein, zondig en grouwelyk, als een maanstondig kleedt: vermits de gerechtigkeit, waar door wij gerechtvaardigt worden, gantsch volkomen zijn moet, zoo als onze *Catechismus* ons regt leert in de *Antw. op de 62. Vrage.*

Het

Het is waar, en wel geredeneert, als men zegt dat wij *op* ons geloove van Godt gerechtvaardigt worden, dat dat niet als *zondig* ofte onvolkomen ('t welk bij mij het zelve is met zondig, want alles dat onvolkomen is, is zondig, om dat het een ontbeeringe van de vereischte volkomenheit is) moet aangemerkt worden; wijl het insluiten zoude, dat wij door iets zondigs, als een voorafgaande, gerechtvaardigt zouden worden. Maar wij, dit wetende, zeggen, dat niets voor onze rechtvaardigmakinge, zoo als Godt ons rechtvaardigt, voorgaat, dan de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi, welke Godt door toerekeninge ons deelagtig maakt, en aan welke wij altoos hangen moeten; en onze pleit voor Godt, met verlochening van alles in ons als zondig, gronden moeten.

Van dezelve inhoudt is *Philip. 3: 8. ja gewisselijk ik agte ook alle dingen* enz. *Paulus* hadde gezegt, hoe hij in zijne bekeeringe zijn Phariseusche gerechtigheit schade gerekent hadde, om Christus te gewinnen: hij gaat nu in zijn hoogen ouderdom, met een vehementie van geest, aanwijzen, dat hij in het zelve gevoelen nog stond, en gebruikt de hartelijkste uitdrukkingen, om de eigentlijke en ware gevoelens zijner ziel te kennen te geven. Hij spreekt van alle dingen, niets dat men bedenken kan sluit hij uit, zijn geloove, zijne liefde, zijne gehoorzaamheit, zijnen arbeit, zijn predikwerk, zijne verdrukkingen, en zoo 'er iets anders is, agt hij als schade, ja drek, en zondig, om daar in voor Godt te bestaan, en dat alles om de gewigtige redenen die hij in dit en het volgende vers opgeeft. Ik hebbe over *het gebedt des ontblootten*, in het *tweede deel* van de *Verzameling van Leerredenen* dit getoont, en ben ten vollen overtuigt, dat alle, die Godt kennen, van zig zelve schrikken, als iets zig in haar gemoedt opdoet als iets *waar op* Godt iets aan hun schenken zoude, ofte in hen werken zoude.

h. Ten agtsten, de waarheit mijner stelling, dat Godt ons rechtvaardigt door een overgaande daadt, ons de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi onmiddelijk, direct en voorafgaande toerekenende, blijkt uit de Leere van alle de Hervormde Kerken, die belijden, aan de eene zijde, dat de rechtvaardigmakinge buiten ons geschiet, om zoo aan te wijzen, dat geen natuurlijke

lijke veranderinge in ons door de toerekeninge gemaakt wordt, schoon die te wege brengt eene relative ofte opzigtelijke staatsveranderinge, en de Heiligmakinge als een onmiddelijk gevolg heeft, daar uit voortvloeiende, en dezelve vergezelschappende: en aan de andere zijde, dat de Rechtvaerdigmakinge voor de Heiligmakinge gaat, 't welk notoir valsch moet zijn, zoo wij van Godt op ons dadelijk geloove, ofte uit en door het zelve gerechtvaardigt worden; stellende het geloove, en vooral het dadelijk geloove, voor uit, voor en al eer wij dat oeffenen kunnen, dat men geheiligt moet zijn; nademaal dit eene daadt en werkzaamheit is van de nieuwe natuur, welke wij na onze rechtvaerdigmakinge deelagtig gemaakt worden door Gods onwederstandelijke herscheppende genade: of men moet tot die uitzinnigheit komen, om het geloove als een daadt en werkzaamheit uit de oude, (Godt en genade hatende,) natuur te halen, om daar op, en daar uit, en daar door eerst gerechtvaardigt, en daar na geheiligt te worden; en zoo, om nu niet meer te zeggen, klimt men uit de natuur tot de genade op: 't welk zoo verfoeilijk in de oogen onzer Vaderen was, dat ze geheele *Tractaten* hebben geschreven over het grondwoordt en gebruik daar van, als van de Rechtbanken ontleent, niet zoo zeer om hunne taalkunde te toonen, als om de verfoeilijke Leere der Papisten tegen te gaan, die de Heiligmakinge voor de Rechtvaerdigmakinge stellen.

i. Ten Negende, de waarheit mijner stellinge, zoo dikwerf herhaalt, kan hier uit bewezen worden; zoo men het geloove als eene voorafgaande hebbelijkheid, daadt, ofte werkzaamheit stelt, eer Godt ons door een overgaande daadt dadelijk en persoooneel regtvaardigt door toerekeninge van de gerechtigheit en genoegdoeninge Christi, zoo verandert men de geheele natuur der oorzaken: makende de *tweede* de *eerste*, en de *eerste* de *tweede*: 't welk een yder zien zal hoe absurdt het is, en nogtans in die stellinge opgeslooten legt: wijl, zoo Godt ons eerst regtvaardigt op het Geloove, ofte uit ofte door het Geloove, als een voorgaande, hij niet langer de *eerste*, maar het voorafgaande Geloove *waar op*, de *eerste* oirzaak van het deelagtig worden dezer weldaadt is, en Godt de *tweede* oirzaak, ons die weldaadt op ons.

ons Geloove deelagtig makende: en hoe dit overeenkomt met Godts oneindige volmaaktheit van onafhankelijkheit, waar in hij altoos de eerste is, en van niets buiten zig in zijue werkinge afhangt, laat ik UEd. zelfs oordeelen.

k. Eindelijk *ten Tiende*, strijdt de Leere der gener, die eene Rechtvaardigmakinge, zoo als die buiten ons van Godt geschiedt aan ons, door een overgaande daadt, in den tijd der minne, ons onmiddelijk direct en voorafgaande toerekenende, verlochenen, tegen alle de grondt waarheden van onze Leere van den staat van zonde en elende, in welke wij, door de onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekeninge van Adams zonde aan ons, als hebbende in hem gezondigt, gedompelt leggen, welk ons opsluit onder de tijdelijke en geestelijke doodt, en onder Gods toorn en vloek, zoo lang wij niet dadelijk en persooeel eene gerechtigheit en genoegdoeninge deelagtig gemaakt worden, tot ontslag en vernietiginge van de verbintnisse waar onder wij lagen. Of denkt iemand, dat Godt den stiipen eisch van zijne wraakvorderende gerechtigheit zoo *negligeert* en verwaarloost, dat Hij die voor een tijd ter zijde kan stellen, en ons levendig maken; en daar na de gerechtigheit, die de eenige grondt is waar op zulks op eene Gode betamelijke wijze kan geschieden toerekent? zoo zegge ik, wat verfoejelijke gedagten moet men van den oneindig volmaakten Godt maken, die alles doet en alleen doen kan op een wijze zig betamende.

Elk dezer bewijzen op zig zelfs, denke ik, betoogt de waarheit van mijne stelling. En zoo niet, immers alle de bewijzen te zamengevoegt zullen het onwedersprekelijk doen. Ik hebbe mij des te breeder hier over uitgelaten, wijl ik bespeure, dat daar de Papisten de werken eene plaatze in Gods regtvaardiginge zogten te geven, vele nu uit dezelve grondt het geloove als een daadt ofte werkzaamheit *waarop*, zoeken te plaatzen. Hopende nu dat mijne redeneeringe UEd. niet zal verveelt hebben, ga ik tot het tweede gevolg van de onmiddelijke directe en voorafgaande toerekeninge van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge over.

Het Tweede onmiddelijk gevolg van de onmiddelijke directe en voorafgaande toerekeninge van Christus gerechtigheit en genoeg-

noegdoeninge door een overgaande daad in den tijd, als onmiddelijk daaruit voortvloeiende, en dezelye vergezelschappende, is *het instorten van het Nieuwe Leven, ofte het van doot levendig maken*; wijl het niet anders zijn kan: vermits den Heilandt als het Hoofd des Ligchaams, hen door den H. Geest aanvaardende, en met zig vereenigende, hen ook dien zelven Geest, die in Hem als het Hooft is, schenkt, geeft en mededeelt; om door de Almachtige Onwederstandelijke en Herscheppende invloeiing zijner Goddelijke kragt haar te wederbaren, en alzoo het Geloove in hare herten in te werken, en haar daar door met Christus te vereenigen in haar kragtdadige roeping; zoo dat schoon der een *prioritas ordinis* tusschen de onmiddelijke toerekening door een overgaande daad, en de kragtdadige roeping in de tijt der minne is, daar nogtans eene *simultaneitas temporis* is. Vermits der zoo eene onafscheidelijk verbandt tusschen beiden is, dat het eene zonder het andere onbestaanbaar is.

Dit dient UEd. wel in het oog te houden, vermits hier uit moet afgeleidt worden het onderscheit tusschen de Rechtvaerdigmakinge van Eeuwigheit, (in de opregtinge van het Verbondt en Testament der Genade met Christus als den tweeden Adam, en alle de uitverkorene in Hem als zijn Zaadt,) en de Rechtvaerdigmakinge in zijn Opstanding, en Deze: wijl in de twee eerste opzigten, hoe volmaakt een yder van die beide, in zig zelfs, als deelen tot het geheel behoorende, tot alle Gods hooge, wijze, en voor ons ondoorgrondelijke eindens en oogmerken is, nogtans die zoo geschiet zijn onder een tijdbepaling, om de mededeeling en dadelijke deelachtigmakinge van dezelve te schenken na den raadt zijnes willens; maar *finiente hoc termino*, die bepaling eindigende, zoo schenkt en geeft God haar Christus zelfs, met zijne gerechtigheit en genoegdoeninge; en werkt het geloove door den H. Geest in hare herten, in de kragtdadige roeping, op dat zij ook van haar zijde, door het geloovig aannemen van alles, grijpen zouden dat geen waartoe zij beyorens gegrepen waren.

Hebbende nu voor UEd. mijn innerlijk gevoelen opgelegd over de weldaad der Rechtvaerdigmakinge, zoo als dezelve, wanneer men daarvan niet in het wilde zal spreken, in hare

verscheidene betrekkingen moet beschouwt worden, zoo met opzigt tot Gods eeuwige genade in Christus, als met opzigt tot den tijd van de opstandinge van dien Middelaar, en met opzigt tot den tijd der minne, in welke de uitverkorene, uit den relativen staat van toorn en vloek, tot die van genade en rechtvaardigheid met 'er daad worden overgebracht; houde ik mij verzekert, dat men in al het verklaarde, getoetst aan de gezonde bevattingen die ons de ware Godtgeleertheit geeft, niets verwerpelijks zal vinden. Te meer, wijl Godts Woordt, en de gezonde reden uit hetzelfde verligt, van agteren uit de beginnelen van een ware natuurlijke Theologie redeneerende, ons zulke inboezeminge der zaken geeft, dat de overgaande daden Gods uit de inblijvende voortvloeijen; en dat niets in de tijd van Godt gedaan wordt, als dat geen, dat hij in zig zelfs in de nooit begonnen eeuwigheit gedaan heeft. Laat ik 'er bijvoegen hoewel ik nooit in openbare schrift deze pointen zoo verklaart heb, dat ik iemand gelegenheit gaf te denken, als of ik de rechtvaardigmaking in een van die gemelde drie opzigten, ofte in die drie opzigten te zamen, voor de geheele weldaad in hare volkomenheit houde, dat ik mij in een loopbaan vinde, met een wolk der getuigen omringt, die in allen opzigt van deze weldaadt, zoo als ik in alle die drie opzigten gesproken en nu geschreven hebbe, niet anders gevoelt en geleert hebben: bekreunende mij zeer weinig over latere Schrijvers, na het berderf dat uit *Saumur*, als een ineetende kanker, in de Kerk is ingedrongen: te min, wijl de eene uit den anderen geschreven heeft, gelijk gemakkelijk te toonen is, en wel zoo, dat ze de pointen niet bemediteert hebben, maar nageschreven; en ook de eerder schrijvers alleen in zoo verre agtende, als zij met Godts Woordt en de gezonde deductien uit het zelve, spreken en schrijven; nemende altoos met cerbiedigheit voor de Oudtheit aan, dat ze geschreven hebben, en ons als een pandt ter bewaringe nagelaten hebben, behoudens de vrijheit om van hen, als ik dit niet vinde, te verschillen: zoo dat gij ziet, hoe onregtvaardig mij te laste gelegd wordt, dat ik nu doe, dat ik te vooren in de *Eigenschappen des Geloofs* niet dede, en dat ik met de Roomsche, nu mij op de *Oudtheit* beroepe: maar dat geschiedt van zul-

zulken, die voor de Oudtheit bekommerd zijn, om dat zij nog heul nog troost voor een half Pelagiaansch systema bij de Rechtzinnige Oudtheit vinden kunnen.

UEd. zal nu denken, wat ik dan eigenlijk geloove? wyl ik direct stelle, hoe volmaakt de Rechtvaerdigmakinge in elk dier drie opzigten is tot alle eindens en oogmerken, dat dit evenwel door mij niet gehouden wordt voor de Rechtvaerdigmakinge in zijne volkomenheit.

Ik zal de eere hebben UEd. openhertig en opregt, overeenkomstig met mijn Landaardt, een geboorene Schotsman, mijn gevoelen verder open te leggen. Die tegen mij schrijven, konden het geweten hebben, niet alleen uit mijne voorgaande Schriften, maar zelfs uit de *verklaringe* over de VII. *Zondag*: maar het is konstelijk verzwegen, even gelijk *Baxter* dede, om Doctor *Owen* onder de *Antinomianen* te rangereen, zoo als men ook mij, die zijn gevoelen en Leer, in zijne werken, *Salus electorum sanguis Christi*, en *van Christus doot en den prijs die hij betaalt heeft*, het mijne gemaakt hebbe, op dezelve wijze onder haar getal zoekt te stellen.

Mijn gevoelen, zedert ik ooit eenige onderscheiden kennisse van de Leere der Vrije Genade gehadt hebbe, was, en is nog in substantie het zelve dat het was: namelijk, dat, de drie eerstgemelde dingen vast staande, de geheele weldaad der Rechtvaerdigmakinge in de ziele des uitverkoren zondaars in dit leven hare volkomenheit bekomt op zulken wijze als ik nu zal zeggen; op dat gezien mag worden, hoe verkeert men mij behandelt; als ook om zeer vele van UEd. vragen aan mij gedaan te beantwoorden.

Ik begrije de zaken in dezer voegen: *voor eerst*, dat Godt, door een overgaande daadt de gerechtigheit en de genoegdoeninge van Christus aan den uitverkorenen zondaar toerekenende, volgens het beredeneerde, DIEN KRAGTDADIG ROEPT, dat is, van doot levendig maakt, door zijne herscheppende werkinge, na de sterkte zijner macht, die hij gewrogt heeft in Christus als hij hem uit den dooden heeft opgewekt: en dat hij in die roepinge door Woord en Geest het ware zaligmakende Geloove, waar door hij met Christus vereenigd wordt, in zijne ziel

inwerkt, ofte als een hebbelijkheid in de ziele instort, om alle indrukzelen, welke een yder gedeelte van het woord Godts maakt te ontyangen, en overeenkomstig daar mede niet alleen dadelijk werkzaam te worden, maar ook om het middel te zijn, om de zoodanige uitverkorene zondaars, aan wien de gerechtigheit Christi is toegerekent in derzelve Verbondsvereeniging met Christus, van hunne zijde in de vereeniging met hem te brengen en te houden, door weder werkingen, *reactiones*, grijpen daar na, daar toe ze van Christus gegrepen zijn, volgens Paulus Philip. 3: 12. na den aardt van dit ingewrogte beginzel ofte hebbelijkheid, volgens de indrukzelen die het woordt Gods daar op maakt, welke zoo klaar zijn, schoon niemand ze distinctelijk noemen kan, dat wat benauwinge en helsche anxten de ziel mogen overkomen, zij evenwel, in welke dit is, Jezus hoe langer hoe meer aanhangen, en tederder aankleeven, en nooit tot vrede komen tot dat zij hem gevonden hebben. Die dit verketteren wil, verkettert de Protestantsche Kerken van Schotlandt, Engelandt en Ierlandt, die woorde-lijk dit in de belijdenisse van *Westmunster*, en in de grooteen kleine Catechismus gestelt hebben; en dan zal ik het geduldig dragen, zulk geselschap hebbende: maar ze moeten toezien wat ze doen, die om de Engelsche niet te vertoornen tegen het Arminiaanse, dat tegens onze Leer aandruist, als dat aangeprezen wordt niets doen willen: zijnde het van grooter gevolge, de belijdenisse van drie Koningrijken aan te tasten, als de Remonstranse Leere eeniger Praelaten, Bisschoppen, ofte Aartsbisschoppen; welker Leer nooit voor de Leere der Engelsche Kerke gehouden moet worden, maar voor de particuliere Leere van Remonstrantsgezinde Praelaten. Ik zal UEd. niet verhalen een Historie dit Jaar gebeurt, daar aantekeninge van gemaakt hebbe, en ook door een Classis in Synodo is ingebragt. Ik bidde u let hier op in het practicale Systema, zoo in de source waar uit het ingewrogt is, als ook op het ingewrogte uit die source, en de werkzaamheden daar uit voortvloeiende, en gij zult eene klare bevattinge van mijn ware gevoelen hebben, en teffens zien dat men mij stellingen toedigt die de mijne niet en zijn.

Ten Tweede, Godt den uitverkorenen zondaar dus kragtdadig geroe-

geroepen hebbende, zoo spant Godt een Vuirschaar, niet in zig zelfs buiten den zondaar in den hemel, om daar het proces te beginnen, partijen en getuigen, om de zake voor en tegen den zondaar te laten bepleiten, aan te hooren, en dan op het laatste, partijen gehoord hebbende, het vonnis in zig zelfs eerst te vellen, en dan den zondaar toe te spreken. Weg met zulke *Anthropomorphitische* en *Vorstiaansche* gedachten van den oneindig volmaakten Godt! Neen: maar Godt spant deze vuirschaar in den mensche, dat is in zijn ziele, welke van geestelijke doot, in de kragtdadige roeping geestelijk levendig gemaakt wordt, en dus een ware levendige bewustheit kan hebben van alles dat in haar omme gaat, als mede om, na maté dat Godt door Woordt en Geest haar aanraakt; en kragtdadig bewerkt, gevoelig en levendig werkzaam te zijn. Dit nu geschiedende, zoo *arresteert* Godt den kragtdadig geroepenen ofte levendig gemaakten zondaar zoo bij zijn weg, hert, daden en staat, in betrekkinge van natuur tot Gods toorn en vloek, wegens de aangeboore en dadelijke zonde; dat hij gestuit wordt op den weg na het verderf, op welk hij naerstig, snel en met vermaak liep, en dat hij begint om te zien. Hier van hebben wij een exempel in *Paulus* op den weg na *Damascus*: en wijl Godt hem in dezen uitgekipt heeft, om aan de Kerke na dien tijdt een voorbeeld in hem te geven, hoe hij met elk, die tot jaren van onderscheid is gekomen, handelt; zoo is het waardig, dat UEd. deze zake met groote ingespannenheit in Uwe allerafgetrokkenste meditatie overdenkt. Schoon ik dit breder op zijn plaats moet verklaren, zoo zal ik evenwel in het korte eenige openinge geven, en het verdere tot een nader gelegentheit bewaren. Deze vuirschaar in de conscientie opgeregt zijnde, zoo geschieden 'er dingen eer de kragtdadig geroepene ontslag van zonde-schuld in zig zelve ondervindt. *Het allereerste werk van Godt in deze gespannene vuirschaar is het werk van waragtige overtuiging door den H. Geest, de Wet van Godt als het middel daar toe gebruikende, en met zyn eisch en vurige blixemstralen van vervloeking in de ziel indringende, met zoo een onwederstandelyke kragt van overredinge, en betoog van de waarheit van alles waar over hy den mensche overtuigt, dat alle locheninge, uitvlugten, bewim-*

wimpelingen ofte uitstellingen, hem zoo ontnomen worden, dat de mondt gestopt wordt, en de mensch voor Godt in den doot invalt. Gods Woordt, en de bevindinge van alle, die Godt op eene zaligmakende wijze tot kennisse van haar zelve gebragt heeft, is zoo klaar in deze, dat het wonder is, dat ooit menschen, pretendeerende bevindinge te hebben, het gelochent hebben. Want *als de Geest zal gekomen zijn, versta in 't herte, in en onder de bedieninge des Woords, zoo overtuigt hij van zonde, van gerechtigheit en oordeel;* en is in dezen om ons onze elende te leeren kennen uit de Wet Gods, en om ons tot een tugtmeester tot Christus te zijn, met de harde tugtigingen en gevoelige slagen die die in ons te wege brengt, om ons te noodzaken uit des werlds verderf na Christus de eenige arke van behoudenis te vlieden, steeds ons op de hielen volgende, en ons nimmermeer los latende, tot dat wij in Christus, om zoo te spreken, zoo inkomen, dat wij voor het ooge van de vurige Wet als verdwijnen, en niet langer gezien kunnen worden in ons zelfs staande, maar als in Christus ingegaan, die het einde van de Wet is tot rechtvaardigheid van alle die in Hem gelooven. Nogtans zijn 'er zekere soorte van menschen, die na Zion willen gaan door haar redeneringe, en het beredeneert geloove, zonder veertig dagen bij Sinai gestaan te hebben, die wij voor Godt laten. Eenige van deze leggen het zoo aan, dat, Sinai moetende in den doortogt gezien worden, zij zulken afstandt daar van nemen, dat ze maar van verre den rook en de blixemstralen zien, en de donderende stemmen gehooft hebbende, haar zelve door redeneeringskracht poogen in staat te stellen om dat te ontgaan, door werkinge met eenige aan een geschakelde Euangelie-waarheden, en dus nooit konnende zonder inkrimpinge hooren van ware zaligmakende ontblootinge, waar door men in den doot voor Godt invalt, hebben ze verzonnen eenen weg die Godt in zijn Woordt niet geopenbaart heeft, nog in onze *Catechismus* geleert wordt; en willen mij en anderen, tusschen wien en mij in het einde der zake geen verschil is, schoon ik grootelijks in den aanvang van Gods werk van haar vershille, bestrijden, en onder een hatelijke gedaante immers mijn gevoelen voorstellen. Maar het is om dat ze vreezen, dat ze in de schaal van waaragtige zalig-

ligmakende overtuiging, en ontblootings aan zig zelfs, gewoogen zijnde, te ligt zouden bevonden worden, en gezien zoude worden, dat Godt haar het ontslag van zonde-schuld nooit had gegeven, door hen te verzekeren door den H. Geest, dat hij hen in het bijzonder de vergevinge der zonde, en de eeuwige gerechtigheit uit loutere genade om Christus wille geschonken had, eer ze onder zulken overtuiging waren.

Nu zal ik met een woordt maar hoofdzakelijk aanwijzen het geen *waar van* de uitverkorene, en, uit kracht van de onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekening van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge aan haar, geroepene zondaar *overtuigt wordt*. (1) Hij wordt doorgaans eerst bij zijn dadelijke zonde, in welke hij in een staat van rebellie tegen Godt geleefd heeft, bepaalt: en vermits eenige van dezelve van zwaarder natuur als andere zijn, zoo wordt hij allereerst bij die gebragt, om dat hij omtrent andere eenige uitflugten zoude kunnen hebben. Hij hier omtrent geene vindende nog wetende te bedenken, wordt hij zoo getroffen, dat hij, als een dief op heeter daadt betrapt, verstomt, en zoo beschaamt wordt, dat hij in zijn schaamte legt, en met zijne schande bedekt wordt, zie *Joh. 4: 16.* roept uwen man, zij zeide ik hebbe geen man; Jezus zeide, gij hebt 'er vijf gehad, en deze die gij hebt is u man niet; de vrouwe wierdt verstomt. (2) Van de zonde van zijn herte, zoo als dat een onreine fontein en voortgedreven zee is, die niets als slijk en modder opwerpt, en in 't welke niets dat goet is huisvest, maar in 't welk de haat van Godt en zijn evennaasten praedomineerende ofte heerschende is in zijn volle kracht. (3) Van zijn aangebořene zonde, waar in hij ontvangen en geboren is, wegens zijne bondbreuk in Adam, in wien hij gezondigt hebbende, ook niet zoo zeer om Adams zonde, als Adams personeele daadt, maar als zijn eige personeele daadt in dien Adam, van Godt afgevallen is, en onder zijn toorn en vloek legt, verbonden tot alle de elendigheden van dit leven, de doot zelfs, en de pijnen der helle tot in alle eeuwigheit. (4) Van de zonde van zijn nalatigheit, en verzuim van de pligten, die Godt van hem eischte, met eene sterke aanzettinge en aandrijvinge tot de betragtinge van dezelve: 't welk doorgaans tot zijn onmiddelijk gevolg heeft eene werk-

werkzame betragtinge om te laten dat Godt verbiedt, en te doen het geen Godt gebiedt, om Gods toorn en vloek, waar aan hij onderworpen is, te ontvlieden. (5) Van de onreinheit en ongenoegzaamheit van zijn eige gerechtigheit, ziende die als een wegwerpelijk kleedt, als schade, ja drek. (6) Van Gods natuurlijke rechtveerdigheit, waar door het vast is, dat hij de zonde tegens de oneindige majesteit Gods begaan, met de hoogste straffe in lichaam en ziele tijdelijk en eeuwig straffen zal, en straffen moet, zoo 'er aan zijne Goddelijke gerechtigheit niet voldaan wordt, door hem zelfs ofte door een anderen, die alzoo voldoet, dat die, voor wien en in wiens plaats het geschiet, kan gehouden worden als of hij zelfs het gedaan had. (7) Van zijn eige en aller schepzelen magteloosheit daar toe. Meer andere pointen kunnen hier toe gebragt worden, gelijk op zijn plaats zal geschieden. Ik zal maar eene ophelderende aanmerking of twee lier bij doen.

Voor Eerst dan, het bijzondere en naaste oogmerk van deze overtuiging zijnde, om haar tot ware zaligmakende kennisse te brengen van dat geen zij van nature zijn, als door ordinaire voortteeling van Adam afdalende, in wien als Verbondts-hoofd zij gevallen zijn in zijne eerste overtredinge, en Godt Woordt en Geest gebruikende om dit te veroorzaken, den Geest als de *Werkmeester*, en het Woordt als de *middel oirzaak*, zoo ziet men, dat het Woordt, ofte dat gedeelte van het Woordt, dat als middel oirzaak gebruikt wordt, is de WET GODTS. Dit is de Leere van onze Onderwijzer *Zondag 2, 3, 4.* van Paulus *Rom. 3. Gal. 2 en 3.* en van alle hervormde Kerken: en zoo hebbe ik het, zoo wel in alle mijne voorgaande werken, als in de *Verklaringe* van de zeven eerste Zondagen van de *Catechismus*, verklaart; en het met *Meester Boston* genoemd het Geloove van de Wet; wyl de indrukzelen en overtuigingen door de Wet, als de middel oirzake, gewrogt worden; en de Wet het voorwerp is omtrent welk de mensche werkzaam is, door welke hij in en bij zig zelfs verlooren wordt, alles vallen laat en voor Godt in den doot invalt. Zie de beschrijvinge des Geloovs volgens de *Westmunsterse Belijdenisse* in de verklaringe van de VII. *Zondag* opgegeven.

Ten

Ten tweede, een werk-oorzaak in alle overgaande werkingen moetende het voorwerp omtrent welk, ofte het onderwerp aan en in welk die werkinge overgaat, door eene onmiddelijke oorzakelijkheid ofte werkinge daar stellen, ofte zonder dat, bereidts daar vinden; zoo hebbe ik gestelt, als een onmiddelijk gevolg van de onmiddelijke toerekeninge, de kragtdadige roepinge ofte levendigmakinge, en de inwerkinge van het ware zaligmakende Geloove door die roepinge, in mijne Predicatie, in de *eigenschappen des Geloovs*, over de vereeniginge met Christus, die ik met voordagt eerst gestelt hebbe voor de Rechtaerdigmakinge in de conscientie, welke de tweede is, zoo wel als nu: en dus is mijn Leere in alles met zig zelfs conform. En het moet zoo zijn: *eensdeels* wijl het Geloove de eenigste ingewrogte genade is die onmiddelijk, (zonder tusschen komst van de andere, mede ingestorte, hebbelikheden,) de indrukzelen van het Woordt Godts ontvangen kan, en ontvangen hebbende, en mede werkende, zijne onmiddelijke invloeiingse op alle de andere heeft, om die werkzaam, (overeenkomstig haren aardt en natuur,) te maken: *anderdeels* om dat, zoo men dit ontkent, men noodtzakelijk in den mensche, zonder de ingestorte Geloofshebbelikheden, welke in de kragtige roepinge in hem ingewrogt wordt, een natuurlijk vermogen moet stellen, het zij in de conscientie, het zij in het verstant, waar door men, zonder een nieuw levensbeginzel, uit de natuur tot de genade zoude kunnen opklimmen: *derdendeels*, om dat zij, die in de menschen stellen een natuurlijk vermogen, op 't welk de Geest Godts werkt, in de grondt Papisten zijn, die de Voorbereidingen stellen, in welke wij zoo verre komen, dat het Geloove in ons herte gevormt wordt: en dus Pajonisten, willende dat de werkingen van Godt in en door de Wet maar zedelijke middelen zijn, werkende op iets dat zonder de instortinge ofte inwerkinge van een bovennatuurlijk vermogen in ons is; om zoo te wege te brengen, dat men gelooven zoude dat men uit de natuur tot de genade kan opklimmen, 't welk de grondt oorzake van alle de disputatien geweest is. De Hervormers zulks lochenende, hadden een strijdt met de Papisten. *De Heer Hotius* en ik mede het lochenende, worden bestreden van die, die de Leer van Pelagius grover ofte subtielder in hare zoomen heb-

ben en met een kleed na de nieuwe mode zoeken ten voorschijn te brengen.

Ten Derde, dat U Ed. begrijpen zult, hoe levendig en werkzaam het zaligmakende Geloove in zijn natuur van begin tot einde van mij gestelt word. Ik mag zeer gaarn lijden, dat men de levendigheid van 't zelve verheft *quantum potest*, zo veel het mag en dulden kan; daar ik nogtans dit als in alles *dependent* en zo volstrekt van Godt in zijn werkzaamheden afhankelijk begrijpe, dat ik stelle, dat het van begin tot het einde *Lijdelijk*, passive is, met opzigt op het ontvangen van alle indrukzelen welke Godt door Woordt en Geest *werkt*: 't welk te lochenen, zoude een stellen zijn, dat het Geloove, dat in 't zijn afhankelijk was, in 't werken onafhankelijk is; en dat Godt met zijne Genade niet vooringing, maar dat wij, door een werkzaamheit uit de hebbelijke Genade, zouden kunnen werken zondér Gods onmiddelijke, directe, voorafgaande, voorbepalende en tot werken opwekkende invloeiinge in ons, dat eigenlijk het gevoelen van de *Molinisten* en *Pajonisten* is.

Ik hebbe geen *Idea* van een waar geloof 't welk dood is; want dat is bij mij een tegenstrijdigheid. Maar ik hebbe een denkbeeld van een geloove in zijn natuur wel levendig, nogtans in zijn natuur en werkinge even volstrekt van den onafhangelijken Godt afhankelijk in begin en voortgang, als nooit ofte nooit door alle deszelfs oeffeningen een *sierken* onafhangelijkheids bekomen hebbende, maar in dezelve dependentie blijvende in den voortgang, in welke het in den beginne was. Is alles, dat niet dadelijk werkt, doodt? Is onze ziel, als die niet denkt, doodt? Worden wij door een daadt, (en niet door het Geloove als een ingewrogte hebbelijkheid,) schoon de daadt dikwerf verre te zoeken is, in de gemeenschap van Christus gehouden? Kortom, als ik zegge en leere *dat wij lijdelijk zijn, dat het Geloove lijdelijk is*, versta ik niet dat wij, ofte het Geloove, dat de H. Geest in het herte der Uitverkorenen inwerkt in de kragtige roeping, *doodt is*, maar dat wij, nog dat ingewrogt geloove in ons, niets doen tot veroorzaking van de overtuiging in ons, ofte wat het zijn mag, bij aanvang ofte voortgang, zoo dat die de onmiddelijke gewrogten zijn zouden van het Geloove zelfs, als eerste en naaste oorzaak, *causa prima principalis immediata et proxima*, maar dat

dat Godt, door Woordt en Geest, als de *causa prima principalis immediata et proxima* moet aangemerkt worden, door zijne bewerkinge ons bewerkende, en die gewrogtten te wege brengende in ons; en wij, die lijdelijk waren in het ontvangen, terstond werkzaam worden; zijnde hier *lijdelijk ontvangen en dadelijk levendig werkzaam worden*, gelijktijdig. Daar is een *prioritas ordinis, sed non temporis*; eene voorrang van order, maar niet van tijt. Had men op de distinctie die ik maak, over het Geloove sprekende, in de *Verklaringe* van de VII. *Zondag*, tusschen GELOOVE en GELOOVEN, gelet, men zoude gezien hebben, wat blijken van diepe onkunde men vertoont, mij op dringende, dat ik zegge en leere, dat wij door een doot Geloove, een Geloove dat niets doet, geregtvaardigt worden; en bemerkt hebben, dat *Geloove* bij mij is de hebbelijkheid, de hand die ontvangt, maar *Gelooven* de werkzaamheit.

Ten Vierde, eindelijk dat UEd. zal bemerken, dat mijn innerlijk gevoelen is, dat, Godts overtuigende werkinge indrukzelen van alle de genoemde en meer andere niet te noemen: punten veroorzakende, zoo een bewrogte, overeenkomstig die ontvangene indrukzelen, waarlijk en dadelijk op eene allerlevendigste wijze werkzaam wordt; alzoo, dat hij zijn staet kent, zijn zonde ziet, bekendt en belijdt, 'er onder geboogen gaat als een zware last, zijn herte gebrooken, verslagen en gekneust voelt, en zig midden in den dood ziet, zijn onmagt erkent, zijne Gerechtigheden als enkel zondige, en als een maanstondig kleed aanziet, het richterlijke Gods billikt, en dit billikkende voor Godt in den dood invalt; en geen weg van reddinge ziende ofte kennende, door redeneerings kragt niet opklimmen kan om iets te vatten en tot zijne geruststellinge aan te grijpen; zo wordt nu het point, *hoe met Godt verzoent te worden, en ontslag van zonden-schuld in zijn Conscientie te ontvangen*, het allergewigtigste stuk dat ooit bij hem in overweginge geweest is, zo dat hij, wetende dat hij alleen in dezen oplossinge en geruststellinge bij Godt kan krijgen, en van Godt hebben moet, zig in tranen tot Godt begeeft, en bij Gods thron leggt, zijnen Richter om Genade biddende; nogtans zo, dat hij niet begeert, dat iets aan hem geschieden moge tot ontlusteringe van eenige van Gods deugden en volmaaktheden.

Ten

Ten Tweede, tot de Rechtvaardigmakinge in de Conscientie, eer die hare volkomenheit ten opzigt van ons heeft, behoort, *het Zaligmakende werk van de verligtinge onzes verstants in de kennisse Christi, welke de H. Geest, als een Geest des Geeloofs, door middel van het Evangelium werkt.* Om in alle mogelijke korthheit mijn waar gevoelen in deze, zo als het altoos was, en nog het zelve is, te openen, zal ik twee stukken kortelijk behandelen, en dan eenige aanmerkingen UEd. mededeelen.

Het eerste stuk betreft de verligtinge onzes verstants zelfs, als een werk des H. Geestes, door middel van het Evangelium.

(1) Voor eerst vertrouw ik, dat een ieder, die eenigzints onze Hervormde Leer verstaat, met mij zal stellen, dat wij tot deze verligtinge niets, ja niets het allerminste, doen; zijnde deze een gantsch Goddelijke verligtinge, welke geschiedt door instralinge van een gantsch Goddelijk licht, 't welk Godt de H. Geest in onze zielen zendt, en in de zelve, in het midden van de duisternisse waar in wij ons bevinden, ontsteekt en ligten doet, 't welk te verlochonen een verlocheninge zijn zoude van alle de menigvuldige plaatzen van Gods Woordt, waar in dit verligten van ons verstant aan den H. Geest toegeschreven wordt, als een gewrogte van den zelve als de principale werkoorzaak daar van, van welke plaatzen nader op zijn tijdt.

(2) De H. Geest, schoon zijne verlichtende werkingen, om ons verstant te verligten, onmiddelijk zijn, voor zoo verre hij dit licht in ons ontsteekt, doet dit nochtans door middel van het Evangelium, als het *organon* waar door zijne onmiddelijke werkingen alleen in onze zielen invloeyen; en aan ons medegedeelt worden; zijnde dit Gods weg van dan beginne af geweest, aan de tot gebruik hunnes verstands gekomene uitverkorenen, om hier door voorwerpelijk te openbaren zijnen gantschen raadt en verbondt, tot onze herstellinge opgeregt, in de nooit begonne eeuwigheit, met Christus Jezus als den tweeden Adam, en met alle de uitverkorenen in hem als zijn Zaadt, op dat ze, als redelijke schepzelen, door zijne bovennatuurlijke, kragtdadige en onmiddelijke bewerkinge in en door dit middel, langs verscheide trappen, zouden gebragt worden, om dit woordt op zig zelfs niet alleen aan te nemen, en als waaragtig en Goddelijk en

en goet, toe te stemmen, maar ook Christus Jezus zelfs, daar in ontdekt en geopenbaart, uit geloove tot geloove te omhelzen en tot zaligheid op hem te berusten. Zoo dat ik altoos gestelt hebbe, dat het Euangelium het middelijke voorwerp des waren zaligmakenden geloofs is, en dat Christus zelfs in zijn persoon en verdiensten het onmiddelijke voorwerp des waren zaligmakenden geloofs is, met wien dat zig vereenigt, en in wien dat eindigt, en op wien dat tot zaligheid alleen berust. (3) *Ten Derden*, de H. Geest *irradieert* ofte bestraalt dit Woordt alzoo in zijne verliggende werkingen, dat hij ons klaar overtuigt en verzekert: zijnde in de werkinge des H. Geestes altoos in dezen een *elenchus*; en een wiskunstig betoog, zoo van de waarheit als van de Goddelijkheit van dat Euangelium; en hij legt voor ons open den Verzoenings weg, welke Godt in zijne oneindige wijsheit uitgedagt heeft om zonder krenkinge van zijne deugden den rampzaligen zondaar te kunnen en willen verlossen; als mede den Verlosser, zoo in zijne naturen ampten en staten, als alles dat hij in deze opgebracht heeft om de Verzoeninge met Godt te wege te brengen, en dadelijk te effectueeren; mitsgaders hoe deze in het Goddelijk Euangelium geoffereert en aangeboden wordt tot wijsheit, rechtvaardigmakinge, heiligmakinge en volkomene verlossinge, als mede hoe hij, als de eenige Middelaar, zoo volstrekt noodtzakelijk, zoo gepast in alle opzigten, zoo algenoegzaam om alle die tot Godt door hem komen volkomen te zaligen; als mede van zijne bereidwilligheit en toegenegentheit, als zullende niemand die tot hem komt verwerpen, en hoe zij op de allerplegtigste wijze geroepen worden, om tot hem te vlieden, te komen, hem te omhelzen en aan te nemen als den Heere hare gerechtigheit, met verwerpinge en volkomene verlocheninge van haar eige gerechtigheit als schade en drek, om dus te koopen zonder geldt, en de wateren des Levens om niet te drinken. (4) Welk alles zekerlijk magtige impressien op de ziel maakt, en kragtdadige indrukzelen, tot dadelijke werkzaamheden opwekkende, na laat; wijl Godts Geest in alle zijne werkingen, hoe verborgen ze zijn, als de windt, welke niemand weet van waar hij komt en henen gaat, nogtans gantsch onwederstandelijk is; verstant en wil niet forceerende, maar

maar overbuigende en gewilligmakende in den dag zijner heir kragten. Ik denke, zonder voor als nog meer hier bij te voegen, dat UEd. neffens alle Godtvrugtige, die bij bevindinge het zaligmakende werk van Godts Geest kennen, dit alles als het werk des H. Geestes, tot welk wij niets doen, zullen erkennen, en voor Godt betuigen, dat zoo Hij zelfs het aan en in UEd. niet gewrogt hadde, gij nooit ofte nooit tot deze kennis zoude kunnen geraakt hebben.

De Twede mijner aanmerkingen op dit tweede stuk, waarin het opregt Geloove bestaat, is, dat UEd. zien zal, dat ik wel degelijk, als behoorende tot de natuur van het zaligmakende Geloove, stelle een verligtinge in de kennis van Godts Heerlijkheit in het aangezigt van Christus Jezus, en eene openbaringe van Gods Zoone aan onze ziele, in en door middel van de belofte van het Goddelijke Euangelium. Mij anders te betigten, is rukeloos en godloos, ja dat ik van deze verligtinge, als een voorgaande werkinge des H. Geestes, om geregtvaerdigt te worden in onze conscientien, dat is het gevoelen onzer rechtvaardigmakinge te genieten, afleide alle die werkzaamheden van begeertens, reikhalzen, hongeren en dorsten en toevlugt nemen tot den Heilandt uit eene verootmoedigde gestalte, die onvol-daanheit, krankheit en kommer des Hertzen vooronderstellen, wyl de ziel het gevoelen hunner rechtvaardigmakinge in haar zelve nog niet gewaar geworden is, maar schreeuwende daar na, meer als een hert na de waterbeeken; ja dat ik deze alle houde voor ware uitvloeizelen van het ware zaligmakende Geloove, en onfeilbare bewijzen, dat wij bevoorens van Godt geregtvaerdigt zijn; en niet daar na en daarop van Godt geregtvaerdigt zullen worden, nog als dingen die het zaligmakende Geloove voorgaan, op dat het in ons herte gevormt zoude worden; schoon wij voor als nog niet in en bij ons zelve geregtvaerdigt zijn, door de geloovige gewaarwordinge van ons aandeel aan deze weldaadt in ons eigen gemoedt: en dat wij, schoon wij deze niet verkregen hebbende kwamen te sterven, zalig zouden worden, wyl de volkomenheit van de Rechtvaardigmakinge voor Godt, in zijne Vierschaar in zig zelve, niet bestaat in het geen wij gevoelen, maar in het geen God aan ons toe-gere-

gereken heeft: schoon de volkomenheit voor ons, en tot onzen troost, in de gevoelige gewaarwordinge en verzekeringe daar van door den H. Geest, in ons gemoedt getuigende ons aandeel daar aan, volstrekt gelegen is.

TEN DERDE. Dus stelle ik, dat tot de volkomenheit onzer rechtvaardigmakinge in onze conscientie behoort, de vergewissinge van ons gemoedt van ons dadelijk en persoonle aandeel aan deze weldaadt, van welke onze *Catechismus* spreekt in de nadere verklaringe van de natuur van dat opregt Geloove, waar door wij in Christus ingelijft worden. Hebbende mij hier over uitgelaten in de *Eigenschappen des Geloofs* over *Hebr. X: 22.* als mede nader in de Verklaringe van *de VII. Zondags afdeeling van pag. 488 tot 491.* zoo vinde geen noodt mij verder hier over te verklaren: en zegge nu maar alleen, *voor eerst*, dat tot de volkomenheit van de Rechtvaardigmakinge in onze conscientie uit en door het Geloove behoort, eene verzekeringe, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan mij, de vergevinge der zonden de eeuwige gerechtigheit en zaligheit van Godt geschonken NB. zij, (niet *zal worden*, als ik met vertrouwen dat aanneme, op mijn aannemen). Dus ziet gij het onderscheit tusschen *zijn* en *zullen werden*. Het eerste zegt en geeft te kennen iets dat voor onze daadt is, en niet door onze daadt, en *op en na* onze daadt, *wordt* ofte daar *worden* zal: want door het Geloove wordt niet iets dat niet was: wijl het Geloove volgens den Apostel *Hebr. XI. 1. een vaste grondt is der dingen die wij hopen, en een bewijs der zaken die wij niet zien*: en NB. hier hebt gij de eenigste plaats van Godts Woordt, waarin de natuur des Geloofs als geloove, onderscheiden van menigte daden daar uit voortvloeiende, beschreven wordt. Nu zegt den Apostel immers niet, dat iets door het Geloove wordt dat niet was; dit is alleen het werk van den Almagtigen Godt; die spreekt en het is 'er, die gebiedt en het staat 'er; maar niet van het Geloove: zijnde dit alleen om het geen bereidts was, schoon ons niet bekend, schoon in veelvuldige twijffelinge daar over, aan ons gemoet te verzelfstandigen, en wezentlijk en reëel te vertegenwoordigen, met zoo een betoog ofte wiskunstige demonstratie, dat wij aan de waarheit der verzelfstandigde zake, wegens het betoog des Geestes

tes niet langer twijffelen kunnen. Dit kleine verschil, na zoo veel jaren de materie overdagt te hebben, zoude het eenigste; dat ik weet, zijn, tusschen mijn *Catechismus Verklaringe* en de Verklaringe van *Hebr. X: 22*. Welk ik niet denke dat van dat aanbelang is, om te schreeuwen, dat ik mijn zelfs tegenspreke: zijnde deze maar eene nadere inligtinge, door nauwkeuriger letten op de natuur der zaak, en de woorden van den *Onderwijzer*: komende alles met de bevindinge der heiligen over een, als zij de Rechtvaerdigmakinge uit en door het Geloove in zijn volkomenheit in haar gemoedt gewaar worden: namelijk dat zij de zake, die haar verruimt, niet aanzien als *zullende worden*, maar als de hunne *ZIJNDE*, en bestaan hebbende. En dus geeft geloove niet het *zijn* daar aan, zoo dat het door het geloove wordt; maar veronderstellende, dat het bevoorens *zijn* *ZIJN* hadde, verzelfstandigt het dat aan onze ziel, met een betoog dat het *zijn* *ZIJN* bevoorens hadde. *Ten tweede*. Dit zekere vertrouwen is een vrugt, een effect, ofte gewrogte van den H. Geest, als de Geest des geloofs, deze gewigtige punten in de ziel door zijn getuigenisse insinueerende, ofte zoo insprekende, dat het geloove het hoort dat Godt van Vrede tot de ziel spreekt: 't welk gehoort hebbende, zij dit getuigenisse met gelooviger herte aannemen, en het zegel 'er op zetten dat Godt waaragtig is; en dus in zijn natuur en aardt gantsch en gaar onderscheiden, van de verzerkertheit die door beredeneeringe van stukken, volgens de schakel van Euangelie waarheden, bekomen wordt; ja van de verzerkeringe door sluitredenen welker minder stellinge gebouwt is op werkzaamheden en gestaltens, waar door vele, zonder de kragtadige vergewissinge des H. Geestes, opklimmen, en zig zelven gerust stellen, en daarom drijven een Rechtvaerdigmakinge op en NA het geloove buiten den mensche, om de werken, de geloofswerken, dog zonder hare verdienstelijkheid, tot de Rechtvaerdigmakinge te doen invloeyen. *Ten derde*, gelijk onze ziele in een kranke kwijnende en ontroerde staat is, zoo lang wij dit missen, en dus niet volkomen zig geregtvaardigt vindt, dat zoo haast dit vertrouwen door den Geest des Geloofs in onze gemoederen gewrocht wordt, wij door dit geloove geregtvaardigt worden in onze consciencie voor Godt; 't welk zekerlijk

lijk de meeninge van Paulus is *Rom. V: 1.* wijl Godt met ons in Christus bevredigt en verzoent is eer wij gelooven, en door het geloove den Vrede met Godt gewaar worden: vergelijkt alle de uitdrukkingen waar door de vergevinge der zonde te kennen gegeven wordt; als dan eens een oplingtinge van den last, wederom eene genezinge en doen oprijzen van de gezondheid, enz. en mij dunkt dat het klaar zal zijn (schoon 'er andere omschrijvingen van deze weldaadt, betrekkelijk op Godts Rechtvaerdigmakinge buiten ons, zijn) dat deze zien, en hare Relatie ofte betrekkinge hebben, tot het gewaar worden van deze weldaadt in onze consciëntien *door en uit* het Geloove. Het is wel waar, dat vele min ervarenen, door een dwalinge hunnes verstands, uit onkunde van de Goddelijke waarheden in haar beknopt verbandt op elkander, in die gedagten vervallen, dat, doen ze deze gewaarwordinge deelagtig zijn geworden in hare consciëntien uit en door het Geloove, ze toen eerst buiten zig zelve in Godts Vuurschare geregtvaardigt zijn: 't welk eenigzints aan onervarenen toe te geven is: vermits ze de waarheit niet kennen, en dikwerf de zake onderscheidentlijk niet hooren beredeneeren: maar in anderen is het vremdt.

Ten Vierde, zoo ziet UEd. dat ik alle die uitdrukkingen van *uit en door* het geloove gerechtvaardigt te worden, niet brenge tot Gods Rechtvaerdigmakinge van ons buiten ons, maar tot de Rechtvaerdigmakinge van ons in zijn eige gespannene vuurschaar in onze consciëntie, *die in dit tydstip ons beschuldigt alle de geboden Gods overtreden te hebben, en geene van die gehouden te hebben, en steeds tot alle boosheit geneigt te zyn*; en dat wij die alleen, als van Godt aan ons geschonken zijnde, door het geloove aannemen, en 'er op tot zaligheid berusten: en ik meen, zoo iemand lust heeft het gantsche Woordt Gods na te gaan, waar in van de Rechtvaerdigmakinge *uit en door* het geloove gesproken wordt, in onderscheidinge van de Rechtvaerdigmakinge van eeuwigheit, in de opstandinge Christi, en van de Rechtvaerdigmakinge van den godtloozen door Gods onmiddelijke, directe en voorafgaande toerekeninge van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge, dat hij zeer gemakkelijk zal kunnen zien, dat, als het Woordt Gods spreekt van *uit en door* het geloove gerecht-

gerechtvaardigt te worden, eigenlijk op die weldaadt gezien wordt, zoo als die hare voltooiing en volmaking in onze conscientie ontvangt, door het zekere vertrouwen, dat de H. Geest in onze herten werkt, dat de vergevinge der zonde, de eeuwige gerechtigheit en zaligheid, van Godt aan ons geschonken zijn: door welk zeker vertrouwen ook onze conscientie zoo onderhouden wordt, dat, wanneer wij door tusschenkomende zonde en verberginge van Gods aangezicht, en door uitbluschen en hedroeven van den H. Geest, dit vertrouwen verliezen en missen, wij, hoe volkomen van Godt gerechtvaardigt zijnde, deze weldaadt in onze conscientien verliezen kunnen, en Gods vervarenisse dragen, dootbrakende worden, en brullen als een leeuw van wegens het geruisch onzer herten: en dus dat wij eene dagelijksche vergevinge onzer zonde noodig hebben, en 'er om bidden moeten, wijl het onmogelijk is den levendigen Godt te dienen, in de betragtinge van de ware Euangelische heiligkeit, zoo onze conscientie niet telkens, bij vernieuwinge en herhalinge van het besprengen van Christus bloedt, van doode werken gereinigt wordt, om den levendigen Godt te dienen. Waar uit voortvloeit, dat onze groote zorg zijn moet, dagelijks gebruik te maken van Christus bloedige verdiensten, en altoos boven alles daar na te staan, dat wij den toegang tot Godt, niettegenstaande onze struikelinge in velen, voor ons gemoedt mogen open vinden, om tot Hem door het verscheurde voorhangsel van Christus toe te gaan, om barmhertigheit te verkrijgen en genade te vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tijdt.

Dus heb ik nu mijne pointen, zoo klaar mij, na mijne mij zelven best bekende kleinwetenheit, doenlijk was, ter voldoeninge aan uwe begeerte, opengelegd. Daar zijn nu nog eenige pointen, die ik, eer ik afbreke, UEd. onder het ooge moet brengen, wijl zij tot ophelderinge van het bevoorens beredeneerde grootelijks strekken zullen.

Voor EERST, ik denke, dat UEd. uit het beredeneerde zult opmaken, welk eigenlijk het eerste voorname point des geschils tusschen de Protestanten en Papisten was, waarom de eerste zig van de laatste scheidden, en uit dat Babel gegaan zijn,

en

en waarom de laatste de eerste als Kettters vervloeken: namelijk, het was over DE FORMEELE OORZAAK, het *To formale* van de Rechtvaerdigmakinge: of die bestond *in een godtloozen rechtvaardig te maken door instorting van de rechtvaardigheid als een inklevende hoedanigheid in den mensche, waarop, als een voorgaande, Godt dien mensch vervolgens rechtvaardigde.* Dit gevoelde de Roomsche Kerke: en onze Vaders, zoo *Luther* als *Calvyn*, en die haar gevolgt zijn, hebben dit gevoelen, uit eenen mondt en op dezelve gronden, tegengesproken en ontkent, wijl dat insluiten zoude, dat de Heiligmaking voor de Rechtvaerdigmaking zoude gaan, tegens Gods Woordt, 't welk de laatste voor de eerste stelt, en het voorwerp dezer weldaad *in articulo justificationis* als een godtloozen beschrijft. Dan of *de formeele oorzaak van de Rechtvaerdigmakinge, als een overgaande daadt Gods, bestaat in de onmiddelyke, directe en voorafgaande toerekening van Christus gerechtigheit en genoegdoeninge als de hare, om dat alles in haar plaatze gedaan en geleden was, door Hem, in wien ze een Verbonds-inzyn, als in den tweeden Adam, hadden, die hen in alles zoo verbeeldede ofte hare persoonen zoo verving, dat Godt haar in Hem houdt, acht, rekent en behandelt, als of zy nooit zonde gehad ofte gedaan hadden, maar alle gerechtigheit in eigener persoon volbragt hadden, die Christus volbragt heeft.* Dit ontkenden de Roomsche, en vervloekten deze Leere als een ketterije; en onze Vaders hielden het, als een Goddelijke en met vertroostingenvulde Leere, staande: en ik met haar houde die staande, en wil door niemant van deze eigentlijke staat des geschils afgetrokken worden door alle Sophisterij, om het geloove als iets *waar op, waar na, waar door en waar uit*; bij deze formeele oorzaak van de rechtvaerdigmakinge van den in zig zelfs godtloozen zondaar, door eene toegerekende gerechtigheit, te doen invloeyen. En durve met vrijmbedigheid zeggen, dat alle de *waar op's, waar na's, waar door's, en waar uit's*, blijken zijn van een half Pelagiaansch gevoelen, om op de eene ofte andere wijze het geloove, als een voorgaande daadt en werkzaamheit, tot Gods toerekening te doen werken. Die dit gevoelen der Protestanten verkettert, verkettert Gods Woordt, onze Symbolische boeken, en die van andere Protestantsche Kerken; en die zulks doen zeer weinig tellende,

zal

zal ik, behalven de medegedeelde uittrekzels, en de eige woorden bijna van onze symbolische boeken die ik gebruikt hebbe, alleen met eenige invoeginge, om ons van de *Saumursche* te onderscheiden, die eene middellijke en gevolgelijke toerekening van Adams zonde en Christi gerechtigheit dreven, UEd. doen hooren, hoe men in voorgaande tijden gesproken heeft. CHEMNITTIUS *de Just. Habit. cap. 22.* (deze uit de Luthersche) zegt tot antwoordt op een tegenwerpinge van *Bellarmyn*, wegens de toerekening van Christus gerechtigheit als de formeele oorzaak van de Rechtaerdigmakinge des godtloozen: *Atque revera in justificatione talis causa formalis ponenda est, quae simul et meritoria esse possit. Nisi enim illam contineat dignitatem in se, propter quam homo rite justificatus reputetur, nunquam erit formalis causa, per quam justificatus existat in conspectu Dei.* Cap. 24. op een andere tegenwerpinge zegt dezelve: *Si autem per formalem causam intelligat illud ipsum quod Deus intuetur quando quemvis justificat, — dico hoc non esse inhaerentem ullam qualitatem, sed Christi obedientiam et justitiam credentibus gratuita Dei misericordia donatam atque imputatam. Impossibile quidem est, ut haec justitia quae in Christo inhaeret, sit etiam nostra per modum inhaesionis, sed quando tanquam membra unimur Christo capiti, non est impossibile ut nostra fiat per modum donationis et salutiferae participationis: atque hic modus sufficit, ut in justificatione formalis causae rationem, efficaciam et similitudinem obtineat.* RIVET. Disp. 34. *Forma justificationis consistit in justitiae Christi imputatione, propter quam nobis remittuntur peccata.* TRELCAIUS Instit. Lib. 2. *Forma justificationis active sumpta est Actualis justitiae Christi gratuita imputatio, qua meritum et obedientia Christi nobis applicantur, vi communionis arctissimae, quae ILLE in NOBIS, et NOS in ILLO, &c.* Anderen zal ik nu niet aanhalen.

TEN TWEEDEN, UEd. zal uit het bevoorens beredeneerde ook wel bevatten, dat het verschil in den aanvang van de Hervorminge niet was, *wat ware zaligmakende genade was?* wijl, zoo veel mij bewust is, nooit iemant der Hervormden, ofte Protestanten van beide takken, ontkent heeft, dat alles wat de H. Geest na Christus aanvaardden van ons, in het herte werkt van 't begin tot het einde, en dus na de eerste aanrakin-

ge ofte bewerkinge des H. Geestes, tot overtuiging van zonde en elende, tot verligtinge ter kennisse Christi, en tot overbuiging onzer wille, zaligmakende was; maar de controversie bestond hier in, *of tot de natuur van het geloove, zoo als wy daar door als een middel volkomen in onze conscientie gerechtvaardigt worden, behoord een zeker vertrouwen, 't welk de Heilige Geest in onze herten werkt, ofte als de Geest des geloofs inwerkt, dat ons de vergevinge der zonden, de eeuwige gerechtigheit en zaligheid van Godt geschonken zy uit loutere genade, alleen om de verdiensten Christi wille, ofte niet?* De Papisten stelden, dat dit niet tot de natuur en wezen des zaligmakenden geloofs behoorde, maar dat die dit geluk gehadt hebben, zulks alleen gehadt hebben door *byzondere onmiddelyke openbaringe*. Waar uit men afleiden kan, aan de eene zijde, de gedagten der genen, die willen, dat het geloove zijn form niet heeft, tot dat het dadelijk hier toe komt, en dus de volkomenheit van onze Rechtvaerdigmakinge voor Godt van de volkomenheit hier van doen afhangen; als van de gene die zeggen, dat het verzekerde vertrouwen van de vergevinge der zonden, en ons aandeel aan de eeuwige gerechtigheit en zaligheid, (als van Godt aan ons geschonken uit loutere genade om de verdiensten van Christus,) niet en behoort tot het wezen, maar tot het *welwezen* des geloofs. *Daar de Hervormde Protestanten alle, zonder onderscheid, dit verzekerde vertrouwen van de vergevinge der zonde, en ons aandeel aan de eeuwige gerechtigheit en zaligheid, (als uit loutere genade aan ons geschonken,) stelden de FORMA FIDEI, de form des geloofs NB. zoo als wy hier door gerechtvaardigt worden in onze conscientie, hier in te bestaan, en dat hier toe geen byzondere en onmiddelyke openbaringe boven en buiten Gods Woordt noodig is, maar dat het in de natuur van het geloove zelfs inleggende is, en zoo dra uit de natuur en aart van dat ingewrogte geloove te voorschyn komt, als de H. Geest door het beschreven Woordt dit openbaart.* Dit heb ik overal in mijn voorens uitgegevene schriften getoont, en betoogt daar het te passe kwam, en ben van gevoelen, hoe langer hoe meer, dat het gebrek van onderscheidinge tusschen Gods Rechtvaerdigmakinge, en de Rechtvaerdigmakinge in de conscientie uit en door het geloove, occasie en gelegenheit gegeven heeft tot alle de verdeeltheden, die hier

hier over, onder de tans zoo van elkanderen verschillende ware hervormde Christenen, gevonden wordt, waarom het noodzakelijk is, het point tot het oorspronkelijk verschil te brengen, gelijk ik in deze doe; en zoo het van UEd. begrepen wordt, zal UEd. zien, dat alle de twistinge onder hun die hervormde willen genaamt worden, niet daar over moest gaan, hoe Godt door een overgaande daadt ons regtvaerdigt, als mede niet daar over, wat ware genade is, en zaligmakende bewerkinge van den H. Geest in ons als geregtvaardigde door Gods toerekeninge van Christus geregtigheid; maar of wij in en bij ons eige zelve, *in foro conscientiae*, niet eerst geregtvaardigt worden *ten vollen*, als de Geest des Geloofs dit vertrouwen in onze herten werkt? en hier in zullen, denke ik, alle Godtzalige en vreedzame in den Lande overeenkomen. Aucteuren, ter stavinge van mijn gevoelen in deze, behoeve ik niet te voorschijn te brengen, schoon ik ze bij al zoo groote, ja mogelijk grotere menigte zou kunnen aantrekken, als veel andere, die mijn moedertaal niet verstaan, in welke heerlijke verzamelingen tegen de *Neonomianen* gemaakt zijn.

HET DERDE *voornam*e verschil was, hoe het Geloove, waar uit en waar door wy zoo dikwerf gezegt worden in de Schriftuur geregtvaardigt te worden, met Relatie tot de Rechtvaardigmakinge moet beschouwt worden. Zonder van andere verschillen, dit point aangaande, meldinge te maken, is het verschil voornamelijk over de volgende punten geweest. *Het eerste* was, of het Geloove in aanmerkinge kwam in Godts Vuurschaar voor en aler hij ons regtvaardigde, dan of het alleen in aanmerkinge komt in onze conscientie, als der gezegt wordt, dat wij uit en door het Geloove geregtvaardigt worden? De Papisten stelden ja! dat het zoo in aanmerkinge kwam, dat Godt niemant in zyn eige Vuurschaar regtvaardigde, dan op en na het Geloove, als een daadt uit de ingestorte heilijheit ofte regtvaardigheit voortvloeiende. De Remonstranten, uit de zelve half Pelagiaansche grondt, leerden, dat het Geloove als een daadt en werkzaamheit, die wy als de voorwaarde van het Genade Verbondt opbrengen, ons van Godt tot regtvaardigheit zoo in zyn eige Vuurschaar toegerkent wordt, dat Godt het als onze Euangelische gehoorzaamheit aanziet. De Euangelische Pro-

testan-

testanten hebben dit met de grootste indignatie verworpen; leerende, dat het Geloove geenzints te passe komt als iets waarop, waar door, waar uit, ofte waarom, Godt ons regtvaerdigt in zyn eige Vuurschaar, maar alleen een bewys is en middel tot de kennis van ons voorregt, zo dat wy bevoorens van Godt geregtvaerdigt zynde, Hy dit Geloove in onze herten ontsteekt, ofte den Geest des Geloofs uit kragt en als een vrugt van Christus Heilverdiensten, aan ons toegerekent, schenkt, om ons tot kennisse, dat is wezentlyke gewaarwordinge, en geruststellende gevoelen te brengen, dat ons de vergevinge der Zonden en eeuwige gerechtigheit en zaligheit bevoorens van Godt om Christi wille uit loutere genade geschonken waren. De geloofs omschrijvinge, in de VII. Zondags afdeeling, als mede de Verklaringe van de Relatie des opregten Geloofs tot deze weldaadt, in de XXIII. Zondags afdeeling, en de XXII. Artikel onzer Belijdenisse, drukken ons gevoelen zoo uit, dat hij steeke blindt zijn moet, en de Leer niet verstaan, die het anders begrijpt. Vele Doctoren zoude ik te voorschijn brengen; maar het onnoodig zijnde, zal ik, zonder van *Doctor Owen* te spreken (die met mij, ofte liever ik met zoo een groot Man als hij, verstaat, dat door en uit Geloove geregtvaerdigt te worden, niet anders beduidt, dan in onze conscientie geregtvaerdigt te worden door het Geloove) nu maar *Doctor Twissus*, wiens leer hij ernstelijk aankleefde, aanhalen: deze zegt, *de gerechtigheit van Christus wordt gezegt ons toegerekent te worden, en deszelfs verdienste ons toegepast te worden door het Geloove, niet voor Godt, maar by onze conscientie, voor zoo verre door het Geloove in onze herten verwekt wordt het gevoel en de kennisse van deze hailzame toeëigeninge uit Gods liefde, die wy uit ofte door het Geloove smaken dat Hy ons geregtvaerdigt en tot kinderen aangenomen heeft, waar uit de vrede des gemoeds gebooren wordt. Derhalven is deze gerechtigheit van Christus de onze geweest voor wy gelooven.* enz. en met deze Doctor, wiens woorden ik niet verder mededeele, komt overeen wijlen de Professor *T. H. van den Honert*, welkers woorden, uit zijne beknop- te zamenbindinge, van anderen aangehaalt zijn. *De tweede controversie over de betrekkinge ofte Relatie des Geloofs; met opzigt tot de rechtvaerdigmakinge, was, of het geloove in deze in aanmerkinge kwam, als hebbende in zig de raden van alle deugt*
niet

niet alleen , maar ook dat 'er in was een ware bekeeringe tot Godt en sene lust en opregt voornemen om voor Godt in ware gehoorzaamheit te leven , zo dat Godt niemant de Zonde vergeeft ofte regtvaardigt ten zy dit voorgaat. De Papisten, en alle die met haar heulen, zeggen van ja! Maar de *Euangelische Protestanten*, het geloove van den throon, waarop men dat gestelt had, als *participant* en mededinger na de eere van *door* en *uit* hetzelfde geregtvaardigt te worden in Gods Vuurschaar buiten ons, te zamen met Christus geregtigheit, als een *causa socia*, afgebonst hebbende, hebben altoos in voorgaande tijden geleert, dat het in Gods rechtvaardigmakinge in het geheel niet te pas komende, ook in dezen opzigte, als omhangen met alle deze deugden, gantsch en gaar niet te pas kan komen voor Godt, zoo dat wij *uit* en *door* een levendig geloof niet geregtvaardigt worden in Gods Vuurschaar, maar wel in de Vuurschaar van onze eige conscientie; en dat dan 't zelve niet als levendig en met alle deze deugden omhangen, schoon die tot het gelove behooren, te pas komt: zijnde het de natuur en aardt des Geloofs, als wij daar doer in onze eige conscientie geregtvaardigt worden, alles als schade en drek te agten, en alleen de eenige geregtigheit des Heilandts als onze geheele en eenige geregtigheit voor Godt te houden. Behalven het geen ik uit onze *Symbolische boeken* in mijn voorgaande redeneeringe aantrok, waaraan ik mij stipt gehouden hebbe, zal ik UEd. laten hooren DOCTOR LUTHER *loc. com. class. 2. loc. de Justif. ex tom. 2. in Gen. Cur, insane sophista, asseris dilectionem, spem, et alias virtutes? Scio has esse insignia Dei dona, divinitus mandata, et per Spiritum Sanctum in nostris cordibus excitari et ali. Scio fidem absque his donis non existere; sed nunc nobis quaestio est, quid cujusque proprium sit. Tenes manu varia semina, non autem quaero ego, quae cum quibus conjuncta sint, sed quae cujusque propria virtus. Hic aperte dic quid faciat sola fides, non cum quibus virtutibus conjuncta sit: sola autem fides apprehendit promissionem, credit promittenti Deo, Deo porrigenti aliquid admoveat manum, et id accipit. Hoc proprium solius fidei est; Caritas, Spes, Patientia habent alias materias, circa quas versantur, habent alios limites, intra quos consistunt. Non enim amplectuntur promissionem, sed mandata exequuntur, audiunt Deum man-*

mandantem, non audiunt Deum promittentem, ut fides facit. Als ik de woorden onzer Vaders wilde bijbrengen, die altoos geleert hebben, dat wij in de Vuurschaar van onze conscientie *sola fide* geregtvaardigt worden, waar zoude ik beginnen ofte eindigen! *Het derde point* van verschil, over de Relatie des Geloofs tot deze weldaadt, was nooit, *of het Geloove, waar door wy in da Vuurschaar van onze eige conscientie geregtvaardigt worden, een doot ofte levendig geloove is*: onze Vaders waren te verstandig, om te stellen zulken propositie, welkers eene, een locheninge van het andere zijn zoude: even gelijk zijn zoude, het ligchaam zonder adem een Mensche te noemen, daar het maar een doode romp is: en geen van de *Papisten* hebben onze Vaders voor zoo onverstandig gehouden, immers, zo veel ik weet, hun daar niet van beschuldigt; zijnde nooit den twist geweest, *of wy door een doot geloove geregtvaardigt worden; maar of wy door het geloove zonder de werken geregtvaardigt worden?* Dit laatste hielden onze Vaders staande, en betoogden met een, hoe het geloove zonder de werken niet doot maar levendig is; zeggende vervolgens, dat het levendig geloove regtvaardigt, maar niet voor zoo veel het levendig is, te weten met levendige werken te doen, en 't woord was, *fides viva justificat, sed non qua viva.* Maar 't verschil was, eensdeels, of ons geloof werkt tot rechtvaardigmakinge, (zoo dat wij tot de verkrijging dezer weldaadt door de daden en werkzaamheden des Geloofs komen,) en dus zonder die werkelijkheit des Geloofs deze weldaadt niet zouden kunnen verkrijgen, dan of wij geregtvaardigt worden door het ontfangen van het getuigenis der genade Gods in Christus, en dus of het geloove in dit opzigt lijdelijk is? De *Papisten* stelden het eerste, en onze Vaders, het eerste ontkennende, stelden het laatste; gelijk ik mede doe, om het Geloove niet in een werk te veranderen: gelijk het in deszelfs natuur geen werk is, daar het tegen over staat, maar eene hebbelijkheid der nieuwe Nature, door den H. Geest in de uitverkorenen door de kragtdadige roeping ingestort, waar door zij bekwaam gemaakt zijn om te ontfangen, en zig toe te eigenen, als waaragtig, dat gene van welkers zekerheit de H. Geest door middel van het woordt het herte heeft overreedt. Daar niemand tegen zal opkomen, dan die,

die, met *Cartesius*, het wezen der ziele in een denking stellende, de hebbelijkheden verloochent: van wien ik eerst wil weten, hoe een geloovige, de dadelijkheit van gelooven daarin niet zijnde, een geloovige, en met Christus door het geloof vereenigde blijft; en hoe een geregtvaerdigde in Christus geregtvaerdigt blijft, zoo menigmaal hij iets anders doet dan dadelijk Christus tot regtvaerdigheid aannemen? En als ik dit zal geleert hebben, zal ik kunnen begrijpen, dat het geloove geen hebbelijkheid zij, maar een enkele dadelijkheit; 't geen ik nu ontkenne; en vervolgens vasthoude, dat dat hebbelijk vermogen des Geloofs in de Rechtvaerdigmakinge het getuigenis der genade Gods in Christus ontfangt, en in zoo verre zig lijdelijk heeft in opzigt tot de dadelijke werkingen des H Geestes door het woordt; even gelijk het oog, waar aan de voorwerpen vertoon worden: schoon het wel haast dadelijk wordt met de weldaadt aan te grijpen, gelijk de hand de gave, zig die toe te eigenen, vast te houden, zig daar in te verblijden, en gerust te stellen, niet in zijne aannemende daadt, maar in het woordt dat Christus door zijn Geest tot de Ziel gesproken, en het oor des geloofs gehoord heeft. Anderdeels was het verschil in dezen, of het geloove als een *daadt*, of als een *instrument* in aanmerkinge komt? De Hervormde hebben als uit eenen mond gezegt, alleen als een *instrument*. Ik heb genoegzame verzamelingen uit hunne Schriften om dit te bewijzen, maar het zal niet nodig zijn die aan UEd. mede te deelen; wijl het XX^{ste} *Artikel* onzer *Nederlandsche Belijdenis* zoo klaar op dit onderwerp zegt; *wy en verstaan niet, dat het, om eigentlijk te spreken, het Geloove zelve is, dat ons rechtvaerdigt, want het is maar een Instrument, waar mede wy Christum onze rechtvaerdigheid omhelzen. Maar Jezus Christus, ons toerekenende alle zyne verdiensten, en zoo veel heilige werken die hy voor ons en in onze plaatze gedaan heeft, is onze rechtvaerdigheid: ende het geloove is een instrument dat ons met hem in de gemeenschap aller zynere goederen houdt, dewelke onze geworden zynde, meer dan genoegzaam zyn tot onze vrijsprekinge van onze zonden.* Als ik leve, en de *Verklaringe* van de XXIII^{ste} *Zondag* uitgeve, zal ik, na mijne geringheid, UEd. over de oorzaken onzer rechtvaerdigmakinge meer doen hooren, en U

Ed.

Ed. de zaken, subtielder uitgehaalt, kunnen lezen. Ik zegge nu maar, dat liet geloove in betrekkinge tot de weldaadt van de Rechtvaerdigmakinge een *instrument* is, ofte *middel* in verscheide opzigten.

1. *Een vereenigend middel* van onze zijde met Christus den Heere onze gerechtigheid.

2. *Een ons in de vereeniginge met Christus houdend middel:*

3. *Een ontvangend middel* van het geen Godt ons, zonder ons toedoen, dat is zonder tusschenkomst van eenige daadt van ons, door onmiddelijke directe en voorafgaande toerekeninge eigen maakt, door schenking van de gerechtigheid en genoegdoeninge Christi aan ons, waar in hij ons zoo rechtvaardig aanziet, als of wij nooit zonde gedaan ofte gehad hadden, maar alle gerechtigheid in eige Persoon volbragt hadden.

4. *Een middel*, waar door aan onze Ziele, Christus Jezus, als de Heere onze Gerechtigheid, zoo verzelfstandigt en be-toogt wordt de onze te zijn, door de toerekeninge Godts aan ons, dat wij het daar voor houden; zonder te willen opklimmen om de gerechtigheid af te halen, om die tot ons te brengen, ofte nederdalen om die ons door onze daadt ofte daden eigen te maken: zijnde die nabij in het woordt, ja in ons hert, daar die als de onze van ons bespeurt wordt.

5. *Een aannemend middel*, namentlijk: onze Rechtvaerdigmakinge in de baarmoeder der belofte des Euangeliums leggende voor een ieder die gelooft, zoo komt de H. Geest, die het geloove zelfs in werkt, en maakt dat werkzaam, om Christus en zijn gerechtigheid, en genoegdoeninge, aan te nemen en te omhelzen, met eene bijzondere toeëigeninge daar van aan ons voor onze Persoon.

6. *Een middel waar door wij in Christus tot Godt gaan* met (BOLDNES) confidentie, stout ofte vrijmoedigheid, om barmhertigheid te verkrijgen, en genade te vinden, om geholpen te worden ter bekwaamer tijdt.

7. *Een middel welk het getuigenisse onzes aandeels aan Christus gehoort hebbende, ons tot kennisse daar van brengt, en ons daar van verzekert.*

8. *Een leunende en berustende middel*, waar door wij ons, met gerust-

gerustheit en kalmte onzes gemoets, op Christus zelfs en op zijne heilverdiensten, als de onze geworden zijnde door Godts toerekening gifte en geschenk, zoo verlaten, dat wij nergens anders onzen troost zoeken, maar alles als schade en drek houden.

Dit hebbe ik altoos geloofd, en geloove het nog, schoon ik op velerlei wijze deze pointen hebbende moeten na de stoffen verklaren, dan van deze, dan van gene, heb moeten spreken. Zoo ik in het Latijn deze dingen zoude uitdrukken, was het korter, dan in UEd. taal, die de langwijligste is, te doen. *Medium unionis. Medium in unione conservans. Medium receptionis. Medium apprehensionis. Medium applicationis. Medium appropinquationis cum plerophoria. Medium certiorationis nostrae justificationis. Medium reclamationis.* Alles zal op zijn plaats nader verklaart worden.

Ik diene nu van de zake afstappen, betuigende, dat zoo het respect voor UEd. mij niet bewogen had zoo veel van mijn tijd uit te splijten, die ik meer als nodig hebbe tot mijn eigen werk, ik noit afzonderlijk hier over mijn pen, na alles dat ik bereidts geschreven hebbe, op papier zoude gezet hebben, tot dat ik tot de *Verklaringe van de drie- en twintigste Zondags afdeeling* kwam. Mijne gedagten zullen mogelijk UEd. bij voorbaat eenigzins voldoen. Wat 'er ontbreekt, zal daar na daar bij komen: en zoo UEd. iets vindt dat niet klaar is, of niet wel uitgedrukt is, zal mij groot vermaak geschieden, zoo het mij onder het ooge gebragt werde van UEd. of zulken, die neffens mij, de waarheid beminnende, daar na onderzoek doen.

UEd. hertelijk groetende, blijve ik,

Wel-Edele Heer en zeer geagte Vriendt,

UEdelens ware Vriendt

A. COMRIE.

P. S. Deze Missive, *mutatis mutandis*, was voor eenige jaren geschreven, en ik dagte deze aan onse Eerwaarde Classis over te geven, doen wijlen de Professor *J. v. d. Honert* mij neffens den wel Eerw. Heer *Holtius* van Antinomianerij en Machinalisterije beschuldigde. Maar gelijk gemeldt is in de voorgaande, die UEd. gemeen gemaakt heeft, vonde ik goet ze in te houden: en dus, schoon voor eenige jaren opgestelt, bekomt gij die nu tot u nut in deze twistzicke eeuwe, over welke ik mij bedroef.

WOUWERE den 15 Sept. 1760.

REGISTER

DER

SCHRIFTUURPLAATSEN,

WELKE AANGEHAALD, NADER VERKLAARD, UITGEBREID,
OF EENIG LICHT GEGEVEN WORDEN.

kap.	vers.	pag.	kap.	vers.	pag.	
	PSALMEN.			ROMEINEN.		
32	2	117	4	25	95	
40	13	3	5	1	141	
41	5	—	5	12, 14	108	
69	6	—	8	29, 30	77	
	JESAÏAS.			1 CORINTHEN.		
43	24, 25	114	15	22	104	
53	6	3		2 CORINTHEN.		
64	6	121	5	21	93, 101	
	JEREMIAS.			GALATEN.		
23	6	119	3	13, 14	2—5	
	JOHANNES.			EPIHSEEN.		
4	16	131	1	3	76	
10	18	86		PHILIPPENSEN.		
12	49	—	3	8	122	
14	31	—	3	12	128	
15	10	—		HEBREEN.		
	ROMEINEN.			11	1	139
3	20	110				
3	24	113				
4	6	117				

REGISTER

VAN

VELE VOORNAME ZAKEN.

A.

Adams (beide) tegen elkander gesteld. pag. 7, 9, 11, 54, 105, 107.
 Adam (tweede) nam de menschelijke natuur als een publiek persoon aan, waarin de eerste was geschapen. 92.
 Afwijking (eerste bron van), onkunde van Wet en Euangelie. 37. Tweede bron, onkunde van Gods verbonden. 37. Derde bron van afwijking der zuivere leere van de Regtvaard. is: 1sten, geneigdheid voor de zonde in 't gemeen; en bijzonder, 2^{den}, hoogmoed. Uit deze 2 beginsels de beroeringen, die de Kerke Gods ooit geteisterd hebben, af te leiden. 39.
 Anders (wat) van God geregvt., wat anders in de conscientie. 98.
 Antinomianen kunne dwaling. 38.
 Arminianen (of Remonstranten) hier te lande. 45. Sloegen twee wegen in, en die hen volgen nog dezelve. 46. 1sten, krachtig te ijveren voor de zedeleer, zoo als zij die begrepen; en de leere der genade onder allerlei hatelijke gedaanten af te schilderen. 2^{den}, de wereldlijke magt (die zij vleiden) aan huane zijde te trekken; door die te verheffen; vooral in stukken van de leere, en order der Kerk; alles lafhartig opofferende, om den *Dagon* (den vrien wil), hunnen geliefden drek-god, door hooge magt en

sterke handen, op zijnen toen waggelenden troon staande te houden, en boven God te mogen verheffen, en Gods raadsbesluiten van den (bij hen) onverschilligen vrien wil te doen afhangen. 46.
 Arminianen (of Remonstranten) in Engeland hun schandelijk bedrijf, met de gevolgen. 49, 50.
 Arminius (uit) leer van de Regtv. zware ergernis bij alle regtzinnigen. 28. Uit zijne vuile gronden vloeit voort, de loochening van de Regtv. van eeuwigheid (als eene inblijvende daad). 81.
 Arminius zijne dwaling. 44. (zie Zond. 23, vr. 61, en Ned. Belyd. art. 22.)
 Artikel van de Regtvaardiging naauwkeurig nagegaan, en trachten te kennen; en waarom? 5.

B.

Baro zijne verfoeijelijke dwaling, — door Elizabeth afgezet. 44.
 Barret zijne gruwelijke dwaling en lastering, — afgezet. 43.
 Basis van Luther is de persoons-verwissing. 2.
 Behandeling (onverstandige) 100.
 Betaald voor die een verbonds in zijn hem hadden; niets voor anderen. 95.
 Bremers enz. stonden gansoh niet regt in de leere der bijzondere genade. 31.

C.

C.

- Cartesiaansche dwaling. 150.
 Christus als de grootste der zondaren aangemerkt. Niet in zich zelfs, maar omdat hij de zonde op zich had genomen. Komt onder de generale wet; wordt een vloek, en moet sterven. 3.
 Christus (in) dood de betalinge der zonde; in zijne opstandinge de Regtvaard. 95, 96, 97.
 Conrie de Predikation der Erzkienen ten meesten deele in zijne jeugd gehoord, en de substantie onthouden. 35.
 Conscientie (in de) geregvaard. 136—142.
 Constaans leer der geleerdste Kerk-leerzars na den tijd der Apostelen tot de Hervorming. 9—15.

D.

- Daad (geen personeele) of hoedanigheid maakt ons de schuld, noch de gerechtigheid deelachtig, maar ons verbonds inzijn in den eersten of tweeden Adam. 108.
 Daad (geen), werk of voorwaarde gaat voor de Regtvaardigmakinge. 113, 114.
 Daad (niet door eene), maar ingewrochte hebbelijkheid in de gemeenschap met Christus gehouden. 134, 150.
 Deel (1ste) van den Brief van 8—36. 2de deel van 36—74. 3de deel van 74 tot het einde.
 Deelen (vier wezenlijke) van de Regtv. (elk deel zijne volmaaktheid) maken door vereeniging of zamenvoeging de volkomenheid van deze weldaad. 17, 18. Dezelfde deelen. 26, 31, 141.
 Deel (vierde) van de Regtv. als een gevolg en vrucht der 3 wezenlijke deelen. 27, 29, 35, 36, 142.

E.

- Retuwigc en generale Regtv. De openbaringe daarvan. 85.
 Engelsche Protestanten hun gevoelen over de Regtv. 47. Verschil over het Kerkbestuur. 48. In dien tijd geene mel-

ding van Antinomianen. 48. Hoe ontstaan. 49.

Ergebnis (zware) uit Arminius leer van de Regtv. bij alle regtsinnigen. 28.

F.

Formeele oorzaak van de Regtv. — wat is. 26. Het fundament hiervan — is Christus gerechtigheid — aan den inderdaad godloozen — in wien noch roeping, noch levendigmaking, noch wederbaring, noch eenige inwendige verandering plaats gehad heeft, of konde hebben — voor en aler de betrekkelijke staat vernietigd werd. 16, 99, 100. Inwendige staats-verandering is een gevolg (vrucht) hiervan, en gaat er mede vergezeld. 16, 116.

G.

Geest (H.) werkt het geloof in den mensche, opdat hij tot zaligheid bevatte alles, wat door het Woord en de Sacramenten ingesteld, en behoorlijk toegediend wordt. 25.
 Geloof en bekeering behooren tot de heiligmaking, gaan niet voor de toerekening of Regtvaardigmaking. 99, 100.
 Geloof. Het eerste begin van leven der nieuwe natuur. 35. Een middel van toewijening. Eene hebbelijkheid der nieuwe natuur. 36. Is in natuur geen werk, maar staat er tegen over. 149.
 Geloof (Regtvaardigm. moet door) ontvangen worden. Kan niet anders. 20. Wordt alleen door het geloove bevat (gekend). Door welke Schriftuur er toe gebragt omzoot geloovent. 21, 121.
 Geloofs-belydenissen (elf) van 20—26.
 Geloofs-dadelijkheid gaat niet voor de Regtvaardigm. 1.
 Geloove. Behoort als eene vrucht der Regtvaard. tot het beginsel van het geestelijk leven. Kan in de Regtv. niet inkomen. 116. Der Wet. 132. Betrekkelijk het Euangelie. 136—142. De eenigste onm. genade om indrak-selen van het Woord te ontvangen. 133.

Is afhankelijk. 134. Wat hoort, aanneemt. 140. En gewaar wordt. 141. Geloove (Christelijk) bestaat eigenlijk in de twee Adams. 11, 54.

Geloove, een waar vertrouwen, met verzekerde vrijmoedigheid, in eene onwankelbare hope alles goeds te zullen ontvangen, niettegenstaande onze broosheid. 24.

Geloove. Een instrument of middel (in verscheidene opzigten). 151. Dat in het Latijn uitgedrukt wordt. 152.

Geloove (hoe het) met betrekking tot de Regtvaardigm. moet beschouwd worden. 147, 148. Werkt niet tot Regtv., maar ontvangt het getuigenis der genade Gods in Christus. 149.

Geloove. Niet in plaats van de volkome-
ne onderhouding der Wet. 44. Noch als eene voorwaarde. 45, 111. Deszelfs natuur en aard. 148.

Gelooven (door) wordt niet iets, dat niet was, maar dat al was (eer iemand het geloof). 97, 140. Schoon ons niet bekend. 139.

Genade-verbond is met eenen (Christus), en allen in dien eenen opgerigt. 38, 82, 87.

Gerechtigheid (Christelijke) tegen de gerechtigheid der Wet en eigen werken. Roemruchtig uit te breiden. 4, 5.

Gerechtigheid (Christus) onmiddellijk direct en voorafgaande toegerekend tot Regtvaardiging. 7, 9.

Geregtvaardigd in de vierschaar van de conscientie; uit, door, op, en na het geloove, wordt niet ontkend. Zie 27, 29, 31, 35, 41 en 53. Waartoe gebracht. 141, 147.

Geregtvaardigd. Niet eerstelijk door het geloove, noch door de liefde, maar door de eene gerechtigheid Gods in Christus. 13. Niet wegens de waardigheid der verbrijzeling, of andere voorgaande of volgende werken. 20.

Gewaarwording, of ontvangen van Gods getuigenis (aangaande de Regtvaard.) is: uit, of door het geloove geregtvaardigd. 147, 149.

Gnostiken. 40.

God (die) van de daad en werkzaamheid des scheppels doen afhangen, loochenen zijne Godheid. 80.

Godheid (die de) Christi loochenen, raken eindelijk de gansche Christenheid kwijt, en worden geheel en al Heidenen en Turken. 5.

God is onveranderlijk in wezen, verstand en wil. 80. Doet niets in den tijd, dat hij (in zich zelfs) in de nooit begonnen eeuwigheid niet gedaan heeft. 126.

God kan geen jota van de Wet afstapen, en God blijven. 93, 43.

Godloozen beschreven. — worden geregtvaard. 114. Bewezen. 115, 116.

God Regtvaard. vrijelijk, niet door instorting der gerechtigheid, maar door vergeving der zonde, en toerekening en aanneming hunner personen; niet om eenig ding in hen gewrocht, of door hen gedaan, maar alleen om Christus wille. 24.

Gods wil kan door niets buiten zich zelfs bewogen worden. 85.

Gomarus verklaring. 28.

H.

Hebbelijkheid en dadelijkheid. 135, 150.

Hervormde Kerk (hope dat nooit iemand in eene) zal geduld worden, die de onmiddellijke toerekening der beide Adams loochent. 7.

Hervorming (bij de) kwam eene menigte (mogelijk eenigzins door gemeene genade verlichte) te voorschijn, die misbruik van Luthers en Calvijn's leere maakten. 40. -

Honert (J. v. d.) heeft den staat des geschils gansch abusie opgegeven. 72, 73. Zie het wezenlijk verschil. 73.

Beschuldigt Do. Holtius van verscheidene zaken; alsmede Doct. Comrie. 55—71. Bewijst dat men uit en door het geloof geregtvaardigd wordt. 61-64. Dat niet tegengesproken, maar erkend wordt. Zie pag. 27, 29, 31, 35, 41 en 53. Doch hoe! uit en door het geloof geregtvaardigd! Heimelijk als ee-

eene voorwaarde, op zijn Remonstrantsch? Dat het geloof de Regtvaardigm. veroorzaakt, te wege brengt, of verdient? 45, 73, 111, 123, 124, 146, 148. Of dat men door het geloof kennis, bewustheid of gewaardiging van de Regtvaardigmaking (aan de zijde Gods beschouwd) ontvangt. 147, 149.

Hoofdpunten (alles tot drie) gebragt. 8.

I.

Jezus, een Goddelijk en eeuwig persoon, onmogelijk dat die in den dood konde gehouden worden. 4.

Independenten (oude) vrij nader aan de genade-leer gebleven, dan de Presbyterianen. 41.

Jongeling (een stoute) A. v. d. Os Sociaal-geworden. 52.

K.

Kennen (die God) schrikken als zich iets in hun gemoed opdoet, waarop God iets aan hen zoude schenken. 122.

Kerken (alle Hervormde) belijden dat de Regtvaardigm. buiten den mensch geschiedt, en geene natuurlijke verandering in den mensch maakt. 122, 123, 116.

Kerken (Overzeesche) vóór en na de Dordsche Synode, hebben klaar de vier deelen erkend. 35.

Kerken (Protestantsche) in hare eerste zuiverheid alle vier oorzaken latende invloeyen. 26.

Kundigheid (de eigenlijke generale) van de Regtvaardigm. 16. Naar den aard van elk wezenlijk deel, is en blijft dezelfde. 17.

L.

Leden (de meeste) van de Dordsche Vaders hun gevoelen over de Regt. 31.

Inlandsche, die in dien tijd meest in achtung waren. 31.

Leere (de zuivere bewaring dezer) is de

persoons-verwisseling; een weder en weder over toerekening, zoo van zonde tot vloek, als van gerechtigheid tot Regtvaardiging. 5.

Leere (die eene nieuwe) invoeren, durven onbeschaamd de regtzinnigen daarvan beschuldigen. 6, 9.

Leidekkers historie der Antinomianen, meer uit onkunde, als ter kwader trouw. 35.

Lijdelijk ontvangen, en dadelijk lewendig werkzaam worden, gelijktijdig. 135.

Luther en Calvijn, in wier binnenste Gods heerlijkheid, en rondom welke God als een vurige muur was, hebben alle deelen van de Regt. zamen-gevoegd. 19.

Luther en Zwinglius kanten zich allermest tegen de aflaats-brieven; en waarom? 26.

Luthers aanmerkelijk geschrift aan den Monnik Spennlein. 5, 6.

Luthers heerlijke sententie over de leere der Regtvaardigm. 1.

M.

Maccovius aangehaald, en zeer geprezen.

Wordt beschuldigd; welke tot beschaming van Lubbertus afloopt. 29, 30.

Menschelijke gedachten van eene vierschaar. 81, 82. Waar gespannen. 129.

Middelen (twee) om de hervormingsleere te kennen. 19.

Middellijke toerekening van Adams zonde veroordeeld. 24.

N.

Naam (in) of voorgeven, Voetius volgers die Comrie en Holtius bestrijden. 34.

Namen (het gemeen door) bewogen. 6.

Nieuwe natuur, na de Regtvaardigm. Dadelijk geloove is eene werkzaamheid der nieuwe natuur. 123.

O.

Onervarenen eenigzins toe te geven. 141.

Onkunde (afwijk. van de zuivere leer uit) van

van den geheelen geestelijken dood; van de strengheid Gods, Hem natuurlijk eigen; van de wraakvorderende, en wraakoefenende gerechtigheid; van de noodzakelijkheid eener voldoening. 42. Die door zaligmakende ontdekking deze zaken niet kennen, hebben hooge verbeelding van hunne kracht en hun vermogen. Meenen dat God van den stipsten eisch zijner Wet kan afstaan. 43, 93.

Onkunde van de gevolgen, door de onmiddellijke toerekening van den eersten en tweeden Adam, volgt afwijking van de leere. 36.

Onkunde van het genade-verbond. 38.

Onkunde van Wet en Euangelie (1ste bron van afwijking). Van de Verbonden (2de bron van afwijking). 37.

Onmiddellijk vrucht-gevolg van Christus dood (niet middellijk door het geloof. 143, 144.) is de dadelijke vergeving der zonde. 32.

Onmiddellijk wordt de gerechtigheid Christi toegerekend tot Regtvaardigmaking, maar niet tot geloof. 2.

Onnoozelheid (zijne) door de zonde onderdrukt. 3.

Onverstandigen, die het generale verwerpen, en zich buiten staat vinden het te loochenen, zijn verbitterd. 17.

Oorspronkelijke (van de) gerechtigheid beoorfd, is de geestelijke dood, hoe genoemd. 82.

Oorzaken (vier) van de Regtvaardigm. 26.

Oud-Vaders (tien) en vier Roomsgezinden aangehaald. 9—15.

Overtuiging (waarachtige) het eerste. 129. Waar doorgaans bij bepaald. 131. Wat gekend. 135, 137.

Overwinning van vloek en dood, hing van de Godheid Christi af. 5.

P.

Papisten (verfoeijelijke leer der) die de Heiligmaking voor de Regtvaardigm. stellen. 123, 143. Zoeken de werken eene plaats te geven. Vele uit dien zelfden grond het geloof. 124.

Paulus (eene onreine hoop die) leer kwalijk verstonden, bekend onder den naam van Gnostiken. 40.

Personen (plaats-ervangend en) verbeeldend Verbonds-hoofd; ten vollen voldaan, dat zij schuldig waren. 15, 87, 93.

Persoons-verwisseling — wat is. 2, 5.

Poincten (drie) tegen de leere van Comrie ingebragt. 1sten, Regtvaardigm. van eeuwigheid. 74. Dit (als eene inblijvende daad) uit de deugden Gods bewezen. 78—81. In wat opzigt al, en in wat opzigt dit niet erkend. 88-90. 2^{den}, in Christus dood. 90-98. 3^{den}, de Regtvaardigm. voor het ingestorte leven, en dadelijke geloofswerkzaamheid. 98.

Pouderoyen over de Regtvaardigm. aangehaald en geprezen. 33.

Pariteinen in Engeland zeer geprezen. Hun gevoelen over de Regtv. 41. Spreken somtijds zeer sterk. Hebben niet anders geleerd, als uit de principien van Calvijn. 42.

Q.

Quaestie (eigenlijke) tusschen Roomschen en Protestanten. 99, 100. Over de Regtvaardigm. 143. Over de natuur des geloofs. 145. Hoe het geloof met betrekking tot de Regtvaardigm. moet beschouwd worden. Wat Papist en Remonstrant hiervan stelt en leert. 146, 148. Protestanten, dat het alleen een bewijs en middel is tot de kennis (wezenlijke gewaarwording) en geruststelling, dat zij van God geregtvaardigd zijn (of de vergeving der zonden hebben). 147.

R.

Regtvaardiging (er moet eene) voor het geloof gaan, eer er eene Regtvaardiging uit en door het geloof plaats kan hebben. Dit gepoogd te staven, met de overeenstemming der Dordsche Vaders, en die hen hier te lande naast gevolgd zijn. 27. Vooreerst uit de zwa-

re

re. ergernis van Arminius leer der Regtv. bij alle regtzinnigen. Gomarus verklaring hierover. 28. Uit Triglandius, Maccovius. 29. Nederlandsche Hoogleeraars, Pouderoyen. 33. Saldénus. 34. 2de, uit de leere der Puriteinen, van Elizabeths tijd af tot 1695, en in Schotland tot dien tijd toe; te zien uit de Predikatiën van de Erzkienen. 35.

Regtvaardigm., als eene inblijvende daad, en de Praedestinatie, zijn in God één en dezelfde zaak. 83.

Regtv. eene weldaad van het verbond der genade, en niet alleen der verkiezinge. 87, 88.

Regtv. gaat in orde der natuur vóór de roeping en levendigmaking. 34. Vóór het geloove, voor zoo veel die betekent zekere actie, of werk Gods aan, en van zijne zijde alleen. 33.

Regtv. geheel aan de Goddelijke goedwilligheid en verdiensten van Christus toe te schrijven. Wordt alleen door het geloove bevat. 20, 21.

Regtv. Gods eerder, dan in de consciëntie. 140, 146—148. Gebrek van onderscheid hierin. 145.

Regtv. (stoffelijke oorzaak der) uit de liefde van Gods eeuwig verbond met Christus. 15.

Regtzinnige (onze) schrijvers loochenen geene Regtvaardigm. buiten ons. 51. Spreken om gemaakhalven meest van het 4de deel; verliezen de drie 1ste deelen te veel uit het oog. 52.

Regtzinnige Oudheid, wat die geleerd heeft. 8—13.

Romen (midden in). 115.

S.

Saldénus aangehaald en geprezen. 34. Saumursche leer door eenen kvaden wind in Engeland en Nederland overgebracht. Door wie omhelsd. 51.

Schuldenaar (Christus de) en eenige, die in regten kan getrokken worden. Daardoor dat de persoons-verwisseling stand greep. 2, 91.

Schuldenaar (principale) bij God gesolveerd. 2, 87.

Spreek van Luther. 1.

Strafschuldigen moesten, naar de Wet, als vervloekten worden opgehangen; dus ook Christus, omdat hij de zonde op zich had genomen. 3.

T.

Toerekening (niet door) van het gelooftve zelfs. 25.

Toerekening (onmiddellijke) bewezen, van 101—124. Ook uit de offeranden. 102. De eenige grond van levendigmaking. 124. In de krachtadige roeping. 129, 133. Heeft twee onmiddellijke gevolgen: 98, 99. Wat die zijn. 99, 103. Hiervoor uit de natuur, en eene ontwaakte consciëntie door de Wet. Hieruit (als een gevolg. 16, 116.) zaligmakende genade. 100, 145. Troost (een groote) voor alle vromen, dat Christus op zich genomen heeft de zonde. 4.

U.

Uitverkorenea (alle) worden van God in de Regtv. aanschouwd als gevallen. 84, 85. Worden van het vloek-vonnis ontalagen. 100, 103, 124. Wahneer. 108, 109, 117.

Uitvloeielen van het ware zaligmakend geloof. 138.

V.

Vaders (onze) die altoos als helden gestaan hebben voor het gewigtig stuk der Regtvaardigmaking. 8.

Verandering (inwendige) van dood tot levendig, is een gevolg van de formeele oorzaak der Regtvaardigmaking. 16.

Vergeving der zonden voor het geloof. 32, 141. Dit door Trigland in alle opzichten verdedigd. 32. Dit de eigen leere van Comrie en Holtius, en de meeste Dordsche Vaders. 33.

Ver-

Verschil (het wezenlijk) tusschen Comrie en J. v. d. Honert. 73.
 Vertooning (die hengelijke) van nabij beschouwen. Doch zulks kan niet ver-
 rigt worden, dan door het verstand
 dat door geloof verlicht is. 4.
 Vijanden van de genade-leer, slaan ver-
 schillende wegen in. 44.
 Vloek (Hij door de' persoons-verwisse-
 ling de) zelfs, de zonde zelfs zijnde
 geworden. 15, 3, 4.
 Voetius over de Regtvaardigm. aange-
 haald. 83.
 Volmaaktheid der deelen, maken door
 vereeniging de volkomenheid van de
 weldaad uit. 17, 18, 26, 27.
 Voltoojing, volmaking, door het bijko-
 men van een vierde, als een gevolg
 en vrucht der drie andere wezenlijke
 deelen. 27, 29, 35, 36, 142.
 Voorrang van orde, niet van tijd. 135,
 125.
 Vierschaar, waar gespannen. 129. Men-
 schelijke gedachten daarvan. 81, 82.

W.

Weldaden (genade) vloeijen uit kracht
 van ons verbonds in zijn in den twee-
 den Adam. 54.
 Werken, voor het werkverbond. 105.
 Hadden geene verdienstelijkheid; maar
 kunnen daarna (onder dat verbond)
 van loon of straf niet ontbloot wor-
 den. 118.
 Wet-bestrijders in Engeland. 41.
 Wet (de) komt en zegt, ik vind hem
 (Christus) als een zondaar, die op zich
 genomen heeft de zonden: diensvol-
 gens dat hij aan het kruis sterve;
 en dus valt de Wet aan, en doodt
 hem. 4.

Wet (tot de) behoort mede een volkomen
 geloof. 112.

IJ.

IJver van Comrie en Holtius tegen de So-
 ciniaansche en Remonstrantsche dwa-
 ling. 52. Van v. d. Os. 54. Blijven niet
 bij den in lateren tijd aangemene
 wijze van behandeling (meer naar het
 oude systema. 99.) der Regtvaardigm.
 53. Om de Paapsche, Sociniaansche,
 en Arminiaansche leere te bestormen.
 27. Dit hebben met veel genoegén
 omhelsd: alle discipelen van den groot-
 ten T. H. v. d. Honert; de Professoren
 Cremer (vader en zoon) en D. Hartman.
 54. Doch Professor J. v. d. Honert (die
 de verdediging van den Sociniaansch-
 gezinden Remonstrant van der Os op
 zich genomen had) nam dit vrij kwa-
 lijk op: 55.

Z.

Zaad (zijn), eer zij iets konden doen,
 worden van God gehouden, als of zij,
 in eigen persoon, alles gedaan en vol-
 bragt hadden. 38.
 Zalig (die) zoo zij kwamen te sterven, —
 en waarom? schoon (door geloovige
 gewaarvording) bij zich zelve niet
 geresgvaardigd. 138.
 Zij geschonken, — niet zal worden. 139,
 97.
 Zonde (Adams eerste) onmiddellijk, di-
 rect, en voorgaande toegerekend tot
 verdoemenis. 7, 9, 105.
 Zonden, zijn zoodanig de eigene van
 Christus geworden, als of hij die zelf
 begaan had. 3, 91.

BETEKENIS

VAN VELE

LATIJSCH EN UITHEEMSCHE WOORDEN,

DIE IN DEZEN BRIEF VOORKOMEN, EN WEL EERST DIE MEN
VAN PAG. 9—15 VINDT, DAARNA VOLGENS
HET ALPHABETH.

<i>Anselmus ad Rom. 7.</i>	Anselmus over Rom. 5.
<i>Athanasius Tom. I. de incarnat verbi.</i>	Athanasius, 1 ^{ste} deel, over de vleeschwording van het woord.
<i>Augustinus Ench. ad Laur. Cap. XII.</i>	Augustinus, Handboek aan Laurentius, hoofddeel 41.
<i>Idem Lib. II. contra Pelag. et Coelest. Cap. XXIV.</i>	Dezelfde, in het tweede boek, tegen Pelagius en Coelestius, hoofddeel 24.
<i>Idem Serm. VI. de verbis Apost.</i>	Dezelfde, in de zesde rede, over de woorden des Apostels.
<i>Idem Tract. III. in Johannem.</i>	Dezelfde, in de 3 ^{de} verhandeling, over Johannes.
<i>Idem de Spiritu et Litera. Cap. VII.</i>	Dezelfde, over den Geest en de letter, hoofdd. 7,
<i>Idem Ps. XXX. Conc. I.</i>	Dezelfde, over Ps. 30, 1 ^{ste} rede (of ver- toog).
<i>Idem in Ps. LXX.</i>	Dezelfde, over Ps. 70.
<i>Bernardus Serm. LXI. in Cantic.</i>	Bernardus, in de 61 ^{ste} rede over het Hoogelied.
<i>Idem Dom. I. post Octav. Epiph. Serm. I.</i>	Dezelfde, in den eersten Zondag na de achtste Epiph. eerste Leerrede.
<i>Idem Epist. CXC. quae est ad Innocentium.</i>	Dezelfde, in de 190 ^{ste} brief aan Innocentius.
<i>Idem Serm. ad Milites Templi.</i>	Dezelfde, in de rede tot de Soldaten des Tempels.
<i>Cyrillus Alexandrinus Lib. XI. in Joh. Cap. XXV.</i>	Cyrillus, de Alexandriner, in het 11 ^{de} boek over Joh. hoofdst. 25.
<i>Gregorius Nyssenus Orat. II. in Cant.</i>	Gregorius Nijssenus, tweede redevoering over het Hoogelied.

Irenaeus adv. Haer. Lib. III. Cap. XX.

Idem Lib. V. Cap. XIV.

Idem ibid. Cap. XVIII.

Isidorus Clarius Orat. XL. in Lucam.

Justinus Martyr. Ep. ad Diognetum.

Idem in Expos. Fidei.

Leo Serm. X. in Nat. Dom.

Idem Epist. LXX. quae est ad Juvenalem.

Albertus Pighius Controv. II. de fide et justif.

De Cardinala Contarenus in Tract. de justif.

Ruardus Tapperus Tom. II. Art. VIII. pag. XXXVI.

Irenaeus, tegen de Kettters, 3de boek, hoofddeel 20.

Dezelfde, in het 5de boek, hoofddeel 14.

Dezelfde, aldaar, hoofddeel 18.

Isidorus Clarius, in de 40ste redevoering over Lucas.

Justijn de Martelaar, Brief aan Diognetus.

Dezelfde, in de uitlegging des geloofs.

Leo, in de 10de rede over de geboorte des Heeren.

Dezelfde, in de 70ste brief aan Juvenalis.

Albertus Pighius, in het 2de geschil over het geloof en de regtvaardigmaking.

De C. C., in de verhandeling over de regtvaardigmaking.

Ruardus Tapper, 2de deel, art. 8, pag. 36.

Deze drie laatsten zijn Roomschezinden.

A.

Abhorreere.

Absurditeiten.

Absurdt.

Abusive.

Acceptatie.

Accessie.

Accessoir.

Acta et Scripta Remonstrantium.

Actus Purissimus.

Adplicatio Salutis.

Adspect.

Amanuënsis.

Ampele.

Anthropomorphitische Atheologia.

Anti.

Anti-apologia.

Antinomianen.

Aphorismen.

Applicatie.

Approbatie.

Arresteert.

Atheologie.

Attacqueren.

Axioma.

Eenen afkeer heb.

Ongerijmdheden.

Ongerijmd.

Verkeerdelijk.

Aanneming.

Vermeerdering.

Bijkomends.

Handelingen en schriften der Remonstranten.

Allerzuiverste handeling.

Toepassing der zaligheid.

Opzigt.

Hand-langer, schrijver.

Breedvoerige.

De Godverzakings-leer, die zich de Godheid onder eene menschelijke gedaante voorstelt.

Tegen.

Tegen-verdediging.

Wet-bestrijders.

Korte stellingen.

Toepassing.

Goedkeuring.

Bepaakt.

Godverzakings-leer.

Aanvallen.

Erkende grond-regel.

B.

Basis.
Bemedeiteert.

Grondstuk, steunsel, grondslag.
Overdacht, bepeinsd.

C.

Calumniën.
Capita rerum.
Caput Repraesentativum.
Causa prima principalis immediata et proxima.
Causa socia.
Certo sensu.
Certo sensu, in sensu diviso.
Chariteit.
Christus Mysticus.
Columna stantis et cadentis Ecclesiae.

Lasteringen, smaadreden.
Hoofd-zaken.
Plaatsbekleedend Hoofd.
De eerste, voornaamste, onmiddellijke en naaste oorzaak.
Gemeenschappelijke oorzaak.
In eenen zekeren zin.
In eenen zekeren bepaalden zin.
Liefde.
De verborgene Christus.
Pijlaar, zuil, of grondvest, van de staande en vallende Kerk. Of waar- bij de Kerk staat en valt.

Communicatie.
Conclusie.
Concussie.
Conditio sine qua non.
Consequentie.
Consideratie.
Considererende.
Considerdeert.
Constitutie.
Contradictie.
Controversie.
Corpus Mysticum.

Mededeeling.
Besluit.
Opschudding, beweging, storing.
Noodzakelijke, volstreckte voorwaarde.
Gevolgtrekking.
Beschouwing, overweging.
Beschouwende.
Overweegt.
Staats-regeling.
Tegenspraak, tegenstrijdigheid.
Geschil.
Verborgen ligchaam.

D.

Decanus.
Deductiën.
De facto.
Definitio nominalis.
Deliberatie.
Demonstratie.
Dependent.
Direct.
Directie.
Disp. pub. de natura Dei. Theol. 51.

Deken; voorstander van eene geleerde broederschap op hooge scholen.
Bewijzen, betoogen.
Dadelijk.
Naams-bepaling.
Overweging.
Bewijs.
Afhankelijk.
Regel-regt, zonder omwegen, regt- streeks, lijn-regt, natuurlijk.
Uitvoering, regeling, bestuur.
Openbare verhandeling over de natuur van God. 51ste stelling.
Onderscheiden, en naauwkeurig.
Onderscheidenlijk.
Onderscheidingen.

Distincte, et accurate.
Distinctelijk.
Distinctiën.

E.

Eclatante.
Effect.
Effectueeren.
Efficientie.
Klargeern.
Klenchus.
Elucidatie.
Ex ipso.
Episcopale.

Epistel. Epist.
Essentialiter.
Essentiël.
Est.
Exacte.
Explicatis.
Extract.

Fatum Stoïcum.
Fluctuatien.
Foliant.
Forceerende.
Formaliter.
Frisool.
Futile.

Geciteerde.
Gecombineert.
Geconsidereert.
Gecontribueert.
Geëxpliceert.
Generale.
Geoffereert.
Georganiseert.

Harmonia Praestabilita.

Uitstekende.
 Uitwetsel.
 Bewerken, tot stand brengen.
 Kracht, werking.
 Uitbreiden.
 Bewijs, teeken.
 Inlichting, opheldering.
 Daar door zelf.
 Bisschoppelijke Kerk in Engeland. (Die in vormen van kerk-bestuur, en cerimonien, veel van de Roomsche dienst heeft overgehouden.) De Koning is (sedert Hendrik den VIII. in 1534) aan het hoofd dezer Kerk. Onder hem staat de geestelijkheid, die in hogere en lagere verdeeld is.
 Brief.
 Wezenlijk.
 Wezenlijk.
 Is.
 Naaauwkeurige.
 Uitlegging, ontvouwing.
 Uittreksel.

F.

Het Stoisch Noodlot.
 Slingeringen.
 Een boek-deel in folio.
 Dwingende, met geweld noodzakende.
 Uitdrukkelijk.
 IJdel, beuzelachtig.
 Nietige, nietswaardige.

G.

Aangehaalde.
 Zamengevoegd, vereenigd.
 Beschouwd, geacht.
 Toegebracht.
 Verklaard.
 Algemeene, gemeene.
 Opgedragen, voorgehouden.
 Ingerigt.

H.

De door God vooraf bepaalde overeenstemming aller geschapene wezens onder elkander.

Idea.
Idem.
In articulo justificationis.
Independenten.

Indignatie.
Indirect.
In foro conscientiae.
Injuria.
In sensu concreto.

In sensu diviso.
In statu quo.
Irenicum.

Justitiarum.

Laxatie.
Liber. Lib.
Liberrime.

Machinaal.
Machinalist.
Materie.
Medium.
Meriteert.
Metaphysice disputatie.

Modaliter.
Mutatis Mutandis.

Mysticus.

Negligeert.
Neonomianen.
Notoir.

I.

Denkbeeld.
 Dezelfde, hetzelfde.
 In het stuk van de Regtvaardiging.
 Onafhankelijken. Eene Secte in Engeland, die het Kerkbestier met Synoden en Klassen verwerpen. Zie (hunne opkomst en toegeschrevene stellingen) Foeke Sjoerds, Kerkelyke geschiedenis, pag. 467, 468 en 546.
 Verontwaardiging.
 Niet regelrecht, door omwegen.
 In de vierschaar des gewetens.
 Onregtvaardigheid.
 In den zamengestellten zamengevoegden zin.
 In den verdeelden afgetrokken zin.
 In denzelfden staat.
 Vredesleer.

J.

| Gerechtigheid-, Regtvaardigheid-drijvers.

L.

| Rekking, verslapping, ontslag, losmaking.
 Boek.
 Op de allervrijste wijze.

M.

| Werktuigelyk.
 Die den mensch als een werktuig stelt.
 Stoffe, onderwerp.
 Middel.
 Verdient, is waardig.
 Bovennatuurkundige twistrede, woordenstrijd.
 Bij wijze, in manier.
 Wordt gezegd, wanneer een geschrift aan meer dan éenen persoon te gelijk gericht is, waarvan de inhoud dezelfde blijft, en de namen alleen veranderd worden.
 Verborgen.

N.

| Veronachtzaamt.
 Stellers of uitvinders eener nieuwe wet.
 Blijkbaar.

O.

Obstakel.
Opinie.
Oppositie.
Ordinaires.
Organon.

Hinderpaal, beletsel.
 Meening, gevoelen.
 Tegenstelling, tegenkanting.
 Gewone.
 Werktuig.

P.

Parallelie.
Participant.
Passie.
Perfectie.
Per millesiam consequentiam.
Per partes.
Persona Mystica.
Pertinent.
Poincten.
Posito uno relatorum, ponitur et alterum, et sublato uno relatorum tollitur et alterum.

Praejudiciën.
Praetexten.
Presbyterianen.

Principiën.
Prioritas Ordinis.
Promotie.
Propositie.
Protest.
Puriteinen.

Vergelijking, evenredigheid.
 Deelnemer.
 Lijdelijk.
 Volkomenheid.
 Door de duizendste gevolg-trekking.
 Bij deelen.
 Verborgen persoon.
 Behoorlijk.
 Punten.
 Met het stellen van ééne der betrekkelijke zaken, stelt men ook de andere, en met het wegnemen van ééne der betrekkelijke zaken, neemt men ook de andere weg.
 Vooroordeelen.
 Voorwendfels, uitvlugten.
 Heerschende Hervormde Kerk in Schotland, die eene volkomene gelijkheid van alle leeraars en opzieners voorstaat, en door Synoden bestuurd wordt. (Volgens Aardrijkskundig Leesboek, tot uitbreiding der kennis van verschillende volken op den aardbol.)
 Grondbeginselen, grondstellingen.
 Eerderheid van orde, rang.
 Bevordering.
 Voorstel.
 Tegenspraak.
 (De zuiveren.) Wierden in Engeland, onder de regeeringe van Elisabeth, genoemd, het beste deel der Hervormde Christenen: die met verwerpinge van de Bisschoppelijke regeeringe der Kerken, en met berispinge der Engelsche Liturgie (als te na aan de Paapsche mis komende) zoo de leer als regeeringe der Gereformeerde Kerken van Zwitserland en Geneve, voor goed keurden, en poogden in te voeren. Zie Foeke Sjoerds, Kerk. geschiedenis, pag. 467.

Q.

*Quantum potest.**Quaestie.**Quicumque negat aliquid de Deo, quod ei convenit, vel asserit de eo, quod ei non convenit, blasphemus est.*

Zoo veel mogelijk is.

Geschil.

Al wie iets aangaande de Godheid ont- kent, dat haar toekomt, of aangaan- de dezelve beweert, dat haar niet toekomt, is een Godslasteraar.

R.

*Reactiones.**Recantatis.**Redundeeren.**Reëel.**Relata.**Relata se mutuo ponunt et tollunt.**Relata sunt simul natura.**Relatie.**Relative.**Relativen.**Repraesentatie.**Respect.**Retraeteeren.*

Wederwerkingen.

Herroeping.

Terugvloegen.

Zakelijk.

Betrekkelijke voorwerpen, zaken.

Betrekkelijke zaken plaatsen zich on- derling, en nemen elkander onder- ling weg.

Betrekkelijke zaken zijn het te gelijk, in aard.

Betrekking.

Betrekkelijke.

Betrekkelijken.

Vertegenwoordiging.

Eerbied, hoogachting.

Terugtrekken, herroepen.

S.

*Salus electorum sanguis Christi.**Satisfactie.**Scripta Synodalia.**Sect. XXII.**Sensu concreto.**Simul natura.**Simultaneitas temporis.**Sinister.**Sola fide.**Source.**Speciaalder adspect.**Specificeert.**Specifiek.**Stricto sensu.**Sublato altero relatorum tollitur et alte- rum.**Sublime.**Substantie.*

Het bloed van Christus, de zaligheid der uitverkorenen.

Genoegdoening, voldoening.

Sijnodale Schriften.

Afdeling XXII.

Zamengestelden, zamengevoegden zin.

Te gelijk in natuur, aard.

Gelijktijdigheid, overeenkomst der din- gen ter zelfder tijd.

Slinksch.

Alleen door het geloof.

Bron, bronäder.

Meer bijzonder opzigt.

Geeft stuk voor stuk op, telt bij name op.

Bijzonder.

In den strengsten zin van het woord.

Met het wegnemen van het eene der betrekkelijke voorwerpen, wordt ook het andere weggenomen.

Verhevene, hooge.

Zelfstandigheid, het wezenlijke.

168 BETEEKENIS VAN VELE LAT. EN UIFH. WOORDEN.

Sub termino.
Succes.
Successio.
Surrogatio substitutio.
Systema.

Ter bepaalder tijd.
Gelukkig gevolg.
Opvolging.
Stelling, aanstelling in eens anders plaats.
Leerstelsel.

T.

Tantum.
Tantundem.
Termineeren.
Terminus.
Termijn.
Theanthropos.
Theologia Pacifica.
Tolerantie.
Tom. II.
Totum.

Zoo verre.
Zoo veel, even zoo veel, gelijksoortig,
gelijkgeldende.
Eindigen.
Bepaalde tijd.
Bepaling.
Godmensch.
Vredemakende Godgeleerdheid.
Verdraagzaamheid.
2de Deel.
Het geheel.

U.

Ultima Analysis.

| Uiterste ontleding, ontwikkeling.

V.

Vehementie.
Virtualiter.
Visitatie.

| Hefligheid, vuur.
| In kracht.
| Onderzoeking.

